

**L. I. Fetescu
V. V. Chiosea**

LIMBA MOLDOVENEASCĂ

Larisa Fetescu, Vera Chiosea

LIMBA MOLDOVENEASCĂ

Clasa a 5-a

**Manual pentru instituțiile
de învățământ mediu general**

Львів
Видавництво «Світ»
2022

УДК 811.135.2(075.3)
Ф 45

Фетеску Л.
Ф 45 Молдовська мова : підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. осв. / Л. І.
Фетеску, В. В. Кьося.. — Львів : Світ, 2022. — с.

ISBN 978-966-914

УДК 811.135.2 (075.3)

ISBN 978-966-914

© Фетеску Л.І., Кьося В.В., 2022
© Видавництво «Світ», 2022

Dragi elevi!

Toamna este anotimpul cel mai frumos și cel mai drag căci cu acest anotimp începe un nou an școlar și la chemarea sunetului zglobiu al clopoțelului copiii se grăbesc spre școală.

Începe un nou an de studii și pentru voi, dragi elevi ai clasei a 5-a, un an nou bogat în discipline școlare: matematică și istorie, botanică și desen, limbi străine și muzică, dar nici una din ele nu poate fi însușită fără limba moldovenească, limba noastră maternă, mult iubită noastră limbă strămoșească.

Limba Moldovenească este limba prin care poporul moldovenesc și-a exprimat bucuriile și durerile, în care a slăvit faptele de vitejie ale eroilor. Este limba în care Ștefan cel Mare cuvânta neînfricaților ostași moldoveni, este limba veche a cronicarilor, limba în care și-au scris minunatele lor poezii Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Andrei Lupan, Pavel Boțu, Victor Teleucă, Gheorghe Ciocoi și încă mulți alții. Este limba cu deosebit farmec a lui Ion Creangă și Ion Druță. Este limba duioasă a «Mioriței», a doinelor și baladelor populare moldovenești.

Este limba pe care înaintașii noștri o lasă moștenire generațiilor următoare, căci limba noastră-i o comoară, un fagure de miere, «mult e dulce și frumoasă și altă limbă-armonioasă ca ea nu găsim».

Limba Moldovenească este limba pe care trebuie s-o cunoaștem bine și s-o vorbim corect, căci soarta limbii noastre materne este și soarta poporului moldovenesc, viața și istoria lui, de aceea a studia limba moldovenească înseamnă a fi demni de strămoșii noștri, înseamnă a stăpîni cu desăvîrșire limba părinților noștri. Limba moldovenească este cea cu care ne-a însemnat Dumnezeu pe acest pământ.

Primiți și voi, dragi elevi, această comoară a neamului nostru, învățați-o cu stăruință, iubiți-o, slăviți-o și păstrați-o pentru copiii și nepoții voștri:

Deci, «Ocrotiți acest tezaur:

Limba-n care ne e dor,

Ea-i cununa cea de aur

Unui neam nemuritor.» (Gr. Vieru)

Mult succes!

Autorii

CUPRINS

INTRODUCERE	7
REPETAREA MATERIEI STUDIAȚE	
ÎN CLASELE 1-4	10
Autoevaluare	28
NOȚIUNI ELEMENTARE DE SINTAXĂ	
ȘI PUNCTUAȚIE	30
Îmbinarea de cuvinte	30
Propoziția	33
Părțile principale ale propoziției	39
Părțile secundare ale propoziției	54
Propoziția cu părți multiple	66
Adresarea. Semnele de punctuație la adresări	76
Autoevaluare	81
NOȚIUNI DE FONETICĂ, GRAFIE	
ȘI ORTOEPIE	84
Sunetele și literele limbii moldovenești	84
Diftongii, triftongii, hiatul	86
Despărțirea cuvintelor în silabe. Trecerea regulamentară a cuvintelor dintr-un rînd în altul	88
Apostroful	89
Autoevaluare	99
LEXICUL. FRAZEOLOGIA	101
Cuvintele de uz restrîns și cuvintele de uz general	102
Sinonime, antonime, omonime	119
Frazeologismele	131
Autoevaluare	144
STRUCTURA CUVÎNTULUI. FORMAREA	
CUVINTELOR. ORTOGRAFIA LOR...	146
Derivarea	149

Derivarea cu prefixe (prefixarea)	150
Ortografia prefixelor	150
Derivarea cu sufixe (sufixarea)	155
Compunerea	159
Abrevierea	163
Autoevaluare	166
Comunicarea	168
Dicționar explicativ	187

Semne convenționale

- — exerciții cu tematică socioculturală.
- — exerciții referitoare la compartimentul «Comunicarea».
- — exerciții instructiv-educativ-distractive.
- — exerciții-audiere (instructive).
- — exerciții-discuții, sfaturi.
- — exerciții instructive.
- — careuri, rebusuri, anagrame, metagrame, teste.
- — nivel.

INTRODUCERE

Limba — factor important de comunicare și cunoaștere

V-ați gândit vreodată ce este limba? Unul vorbește, altul ascultă și-l înțelege. Citiți o carte, o revistă, o gazetă și iarăși înțelegeți. Astfel oamenii comunică între ei; își transmit gândurile și sentimentele cu ajutorul limbii.

Limba este strâns legată de istoria societății și oglindește schimbările care au avut loc în decursul veacurilor.

Limba se află în continuă dezvoltare și perfecționare.

Îmbogățirea vocabularului unei limbi depinde și de relațiile economice, culturale dintre popoare. Aceste relații duc la apariția în limbă a împrumuturilor lexicale.

În limba moldovenească avem o serie de cuvinte de origine turco-tatară, greacă, ungară, franceză, slavă. Aceste cuvinte au intrat în limbă în legătură cu diferite perioade istorice.

Astăzi în vocabularul limbii moldovenești au pătruns multe neologisme: know-how, oblomovism, obnubilație, voucher, western ș.a.

Astfel în limbă se reflectă toate aceste transformări care au loc în viața oamenilor.

1-4 **1.** Citiți și răspundeți la întrebările:

a) Ce rol joacă limba în viața omului? b) De ce e necesar să studiem limba maternă? c) Prin ce e frumoasă limba moldovenească? d) Pentru care popor limba ucraineană este limba maternă?

 1 **2.** Consultând *Dicționarul explicativ* al limbii moldovenești, aflați sensul cuvintelor *limbă*, *maternă*. Construiți câteva enunțuri în care aceste două cuvinte să apară cu mai multe sensuri noi.

  3. Citiți expresiv textul propus și înfăptuiți însărcinările ce urmează la finele textului.

Despre Limba Moldovenească

Limba este comoara cea mai prețioasă, pe care am moștenit-o de la părinții noștri. Limba noastră, Limba Moldovenească, este o limbă bogată, melodioasă și plină de sonoritate.

Limba Moldovenească este limba maternă nu numai a moldovenilor din Patria-mamă, Republica Moldova, ci și a celor din Ucraina, Patria noastră; este limba maternă a moldovenilor din regiunile *Odesa, Kirovograd, Cernăuți, Vinița, Nikolaev, Zaporojie, Dnepropetrovsk, Lugansk, Herson, Hmelnițk, Cerkasî, Poltava, Jîtomîr, Harkov, Kiev, Donețk, orașul Kiev, Republica Autonomă Crimeea* ș.a. În urma recensământului din anul 2001 am aflat că 258, 6 mii cetățeni ucraineni și-au declarat graiul matern — Limba Moldovenească. **Limba Moldovenească este limba de stat a Republicii Moldova.**

Limba Moldovenească este limba recunoscută de întreaga lume. Conform Clasificării Universale a Limbilor Romanice, în catalogul acestei clasificări, sub numărul 805.92. găsim Limba Moldovenească, care e urmată de un șir de limbi. Iar în Arborele Genealogic al Limbilor Lumii (13 august 2003), alături de limbile în circulație de pe glob, figurează și limba noastră maternă, Limba Moldovenească.

În regiunea Odesa locuiesc cei mai mulți moldoveni, pe locul doi se află regiunea Cernăuți.

Limba Moldovenească este tezaurul cel mai de preț pe care l-am moștenit din moși-strămoși și care merită a fi păstrat cu sfințenie.

- Ce nou ați aflat în urma lecturii acestui text?
- Ce concluzii v-ați făcut, cunoscându-vă cu datele indicate de text?
- Dacă cunoașteți informații noi despre Limba Moldovenească, aflate din alte izvoare, povestiți-ne.
- Formulați întrebări (pe niveluri) pentru o viitoare audiere testare în baza acestui text.

N 1-4 **4. Lucru în perechi.** Însenați un dialog cu colegul pe tema: «Importanța limbii materne»; aplicați cunoștințele căpătate în cadrul acestei ore.

Cuvinte-reper: *grai matern, grai străbun, limbă fără moarte, tezaurul limbii, limbă oficială, limbă de stat.*

5. Vă propunem afirmațiile unor scriitori despre limba maternă. Meditați și exprimați-vă părerile personale despre cele citite.

a) «Limba noastră a existat și va exista și o lume întreagă o va recunoaște de frumoasă, dulce și melodioasă.» (G. Meniuc)

b) «Limbii ucrainene îi este specifică duioșia, imaginația, toleranța, muzicalitatea, emotivitatea impunătoare.» (E. Tovstuha)

c) «În orice limbă cuvinte nu sînt multe, dar ele sînt atît de precise, încît denumesc totul.» (N. Gogol) d) «Dacă aş şti că limba mea va dispărea mîine, eu aş muri astăzi.» (R. Gamzatov)

6. Exprimați-vă opinia! Ați aflat că limba e mijloc de comunicare, că limba maternă trebuie ocrotită, căci, odată cu dispariția unei limbi, dispăre și poporul. Sumînd cele cunoscute și cele recent aflate, argumentați: «Limba – comoara cea mai de preț a unui popor.»

REPETAREA MATERIEI STUDIAȚE ÎN CLASELE 3–4

Se dau propozițiile:

Omul muncitor de pâine nu duce dor.

Ea recită o poezie.

Desenez bine.

Cuvîntul – Spuneți câte cuvinte conțin aceste propoziții și ce denumesc sau exprimă ele. Observați dacă următoarele îmbinări de sunete sînt cuvinte și comentați: *școală, limbă, patrie; amruc, rimec, arizmar.*

Rețineți! Cuvîntul este sunetul sau grupul de sunete care are înțeles.

Silaba — După procedeul cunoscut de voi din clasele 1–4, despărțiți în silabe cuvintele: *masă, patru, cometă, eu, om, corespondență, plugarului.*

 1 **7.** Despărțiți în silabe următoarele cuvinte: *casă, producție, industrie, ciocănitore.* Notați cu semnul (') vocala din silaba accentuată.

Rețineți! Accentul este pronunțarea mai evidențiată a unei silabe dintr-un cuvînt. Silaba respectivă este silaba accentuată. Celelalte sînt silabe *neaccentuate*.

 2 **8.** Despărțiți în silabe cuvintele următoare și observați unde se află silabele accentuate din aceste cuvinte: *progres, duminică, astăzi, accentuare.*

 3 **9.** Construiți enunțuri scurte în care cuvintele: *deși, lungi, veselă* să aibă sensuri diferite prin accent.

 4 **10. Lucru în grup.** Comentați tabelul «Părțile componente ale cuvîntului» și ilustrați-l prin exemple.

tema			desinența
prefixul	rădăcina	suffixul	

N 3 11. Lucru în grup. Citiți și copiați versurile. Analizați părțile componente ale cuvintelor formate cu ajutorul prefixelor și sufixelor, recurând la simbolurile următoare:

desinența — □; tema — ▬; rădăcina — ∟;

prefix — —; sufix — ^.

Model: încîntătoaree

Dulce-i mierea că-i culeasă
De albine muncitoare,
Dar mai dulce-i graiul nostru
Printre graiuri și popoare.

Graiul meu de veșnicie,
Al meu nume pămîntesc,
Cea mai scumpă poezie —
Grai matern, moldovenesc.

(I. Vatamanu)

N 4 12. Citiți cuvintele care urmează. Observați care și prin ce se aseamănă. Analizați fonetic 2-3 cuvinte.

*Cîntă, cîntec, cîntăreț, încîntată;
carte, cărturar, cărticică, cărțulie;
loc, local, locatar, (a) înlocui.*

Rețineți! **Familia lexicală** cuprinde cuvinte înrudite ca sens și formate de la *aceeași* rădăcină. Cuvintele de la care se formează familii lexicale sînt *cuvinte de bază*. Elementul comun al cuvintelor înrudite se numește **rădăcină (radical)**.

13. Grupați cuvintele în familii lexicale, pornind de la cel de bază: *sfînt, frumos, taină, muncă, sfințește, frumusețe, muncitor, tainic, sfințenie, frumusețel, muncește, destăinui, înfrumusețat*.

 14. Lucru în perechi. Formați familii lexicale ale cuvintelor: *aur, bun, pădure, a avea*. Marcați rădăcina.

- Faceți analiza fonetică a trei cuvinte.

15. Lucru în grup. Câștigă grupul care în două minute va scrie pe caiete cele mai multe numiri de fructe, legume, păsări.

 16. Formați cuvinte noi de la rădăcinile: *învăț, floare*. Subliniați cu o linie grupurile de sunete plasate înainte sau după radical.

17. Crează. Alcătuiți o scurtă prezentare a locuinței voastre.

Rețineți! **Prefixul** este partea semnificativă a cuvântului ce se plasează înaintea rădăcinii pentru a forma cuvinte noi. **Sufixul** este partea semnificativă a cuvântului ce se adaugă după rădăcină pentru a forma cuvinte noi. Cuvintele formate cu ajutorul prefixelor și sufixelor se numesc **cuvinte derivate**.

 3 **18.** Marcați prin simboluri părțile componente ale următoarelor cuvinte:

frunză, frunzișoară, înfrunzit, desfrunzit;
a face, desface, preface, făcător;
vede, întrevede, vedere, prevede.

 2 **19.** Derivați, cu ajutorul sufixelor, cuvinte noi de la următoarele: *poruncă, pînză, spală, sat, dor, casă, alb, lung, greu*.

Cele mai frecvente prefixe în limba moldovenească sînt: *des- (dez-), ne-, răs-(răz-), re-, în-, anti-*.

 3-4 **20.** Comentați ortografia prefixelor (în baza celor învățate în clasele primare):

îmbujorat, împărte, combate, compatriot;
dezbate, dezacord, răzbate, deznădejde;
desface, distinge, nevăzut, nedreptate;
a înnoda, a înnora, antirăzboinic, antiinfecțios.

Printre sufixele cel mai des folosite în limba moldovenească se numără: *-ar, -aș, -ătate, -eală, -ean, -tor, -esc, -iu, -isi*.

 2 **21.** Marcați prin simbolurile cunoscute rădăcina și sufixul în cuvintele:

a istorisi, argintiu, tineresc, inelar, vorbitor, ceferist, omenie, tineret, orășean, greșeală, bunătate, cuțitaș, oțelar.

 1 **22.** Formați cu ajutorul sufixelor cuvinte, ce indică naționalitatea sau locul de trai, de la numele proprii propuse:

Ucraina, Moldova, India, Australia, Cernăuți, Chișinău, Maroc.

În cuvintele ce indică naționalitatea sau locul de trai se scriu sufixele *-an*, *-ean* sau *-ian*.

 23. Citiți fraza. Analizați structura cuvintelor evidențiate. Ce părți de vorbire sînt ele?

Să-i *poruncești* să cumpere cîteva căldări noi, că mi-a *plăcut* să bea apă dintr-o căldare nouă; să macine făină pentru colaci și să scoată din fundul scrinului pînza cea de in, să aibă din ce face multe, multe ștergare.

Rețineți! Tema (□) este partea unui cuvînt, alcătuită din rădăcina acestuia plus (în cazul derivării) prefixul și sufixul cu ajutorul cărora este format (fără desinență).

Exemple:

soldat, mînă, armată, înarmat, ceaunașul

Rețineți! **Desinența** (□) este partea schimbătoare a unui cuvînt, alcătuită dintr-un sunet sau dintr-un grup de sunete, care se adaugă la temă pentru a exprima:

- genul, numărul și cazul (la substantiv);
- genul, numărul și cazul (la adjectiv);
- numărul și persoana (la verb).

Cuvintele flexibile, care la o anumită formă nu au desinența propriu-zisă, se spune că au desinență **zero**.

Exemple:

*întrecer*ea, *sportivi*lor, *desăvîrșit*ă, *frumoas*ei,
*compun*e, *compun*em, *harnic*□, *copac*□.

Tema reliefează sensul cuvîntului, iar *desinența* face posibilă legătura între cuvinte.

 1 **24. Lucru în grup.** Identificați tema și desinența în următoarele cuvinte: *turma*, *oițele*, *ciobanul*, *bulgări*, *drumului*, *trezească*, *dumnezeiască*, *face*, *iernezi*.

 2 **25. Lucru în grup.** Marcați tema și elementele ei în cuvintele: *nenorocul*, *înrudim*, *prevenim*, *măritiș*, *poruncește*, *rudenie*.

 1-4 **26. Lucru în grup.** Comentați tabelul «Părțile de vorbire» și ilustrați-l prin exemple.

Verbul exprimă acțiunea, starea, existența	• <i> timpul </i> trecut, prezent, viitor	• <i> persoana </i> I, a II-a, a III-a	• <i> numărul </i> singular, plural
Substantivul denumește ființe, lucruri, fenomene ale naturii.	• <i> genul </i> masculin, feminin, neutru		• <i> numărul </i> singular, plural
Numeralul indică un număr sau ordinea obiectelor prin numărare.			
Adjectivul exprimă însușirea ființelor, lucrurilor etc.	• <i> genul </i> masculin, feminin, neutru		• <i> numărul </i> singular, plural
Pronumele ține locul unui substantiv.		• <i> persoana </i> I, a II-a, a III-a	• <i> numărul </i> singular, plural

Prepoziția face legătura dintre un atribut sau complement și părțile de vorbire determinate.			
Adverbul arată caracteristica unei acțiuni, stări sau însușiri.	• <i>după înțeles</i> de loc, de timp, de mod		
Conjuncția este element de relație între cuvinte în propoziție și între propoziții din frază.	Articolul însoțește un cuvânt pentru a-l determina sau a-l ajuta să-și schimbe forma.		

N 4 **27.** Citiți versurile. Selectați substantivele ce denumesc ființe vii și lucruri.

Pîine-a fost și pîinea este
Cea mai tînăra poveste,
Pîine-a fost, pîinea rămîne
Ca izvoarele fîntîinii.

«Pîinea noastră, spun poeții,
Este steaua dimineții.»
«Pîinea noastră, spun plugarii,
Luminează ca un soare.»
(G. Ciocoi)

Pîinea

- Determinați genul, numărul, cazul substantivelor selectate.

Amintiți-vă Modalitățile variate de exprimare a gândurilor, sentimentelor, în funcție de situația concretă (împrejurări, scop), poartă denumirea de **stil**.

Repere teoretice

- Stilurile funcționale ale limbii sînt:
 - *artistic (beletristic)*;
 - *științific*;
 - *publicistic*;
 - *oficial-administrativ*.

Stilul oral e caracteristic pentru *comunicarea nemijlocită*.

Stilul artistic este stilul operelor literare: *povestiri, poezii, romane, nuvele* etc. Prin intermediul lui se reflectă viața în culori vii. Este stilul care folosește bogăția mijloacelor de exprimare artistică: *epite-te, comparații, personifi cări, metafore ș.a.*, cu care, nemijlocit, vă veți familiariza.

În anumite împrejurări, omul, pentru a explica unele fapte, fenomene, folosește cuvinte cu sens abstract și termeni științifici. Această modalitate de exprimare poartă denumirea de **stil științific**.

Este propriu lucrărilor, comunicărilor, dezbaterilor din domeniile științifice și tehnice.

- **Stilul publicistic** este stilul textelor axate pe cunoașterea vieții publice și comunicarea în masă.
- Stilul publicistic se caracterizează prin interferența tuturor stilurilor. Textele ce țin de acest stil sînt: *articolul, reportajul, interviul, schița, pamfletul, foiletonul, anunțul*.

N 1-4 28. Constați sensurile proprii și figurate ale cuvintelor de mai jos și ilustrați-le în contexte adecvate.

Ingenuu, candid, nociv, teluric.

- Care este antonimul cuvîntului nociv?

Nota bene!

- Prin textele din stilul publicistic, intră în uz majoritatea cuvintelor și a expresiilor noi.

29. Citiți și examinați afișul publicitar. Deduceți din conținutul lui: care este intenția autorului, cui i se adresează, ce mesaj transmite și ce decizie veți lua după examinarea lui.

Fiți amabili și citiți cu atenție!

Bicicleta «Sport» este ușoară, frumoasă ca o Zână din poezie. Noul desing al bicicletei este modern și atrăgător. Dacă o comparați cu modelul anterior, observați că ghidonul a rămas neschimbat. Vitezele bicicletei sînt ușor de manevrat.

Cauciucurile moderne permit o trecere ușoară a terenurilor împînzite de gropi. Semnalizatoarele sînt din plastic rezistent. Trusa de scule este foarte mică, iar portbagajul foarte comod.

Procurați această bicicletă, căci e un mijloc de transport nu numai comod, dar și unul nepoluant. Plimbările cu «Sport», la aer liber, încîntă, asigură sănătate.

30. Explicați, cu ajutorul Dicționarului explicativ, sensul cuvintelor; încadrați-le în enunțuri:

reclamă, a reclama, publicitate.

N 3-4 31. Ați intrat într-un magazin unde sînt puse în vânzare diverse produse de papetărie. Alcătuiți un moment publicitar, adresat tuturor celor care vor cumpăra aceste produse, folosind substantivele de mai jos.

Obiecte de papetărie: caiete, creioane, penițe, hîrtie etc.

N 1-2 32. Străzile, magazinele sînt împînzite cu afișe, panouri publicitare. Amintiți-vă ce conținea unul din ele.

Iată conținutul unui text al panoului publicitar: «Mai puțin vorbe, mai multă treabă!» Descrieți imaginea care ar putea însoți acest text.

N 1-4 33. Ascultați comentariul unui meci sportiv, prezentat de televiziunea națională. Notați câteva expresii și termeni, ce țin de domeniul sportului, pe care i-a folosit comentatorul sportiv, apoi încadrați cele notate în 5 enunțuri.

Nota bene!

- Reportajul redă istorisirile martorului ocular sau a participantului la eveniment.
- Reportajul își atinge scopul atunci când cititorul/ascultătorul, intuitiv, își imaginează întâmplarea, devenind parcă un activ participant al evenimentului descris.

N 3-4 34. Sînteți comentator. Realizați un reportaj sportiv.

Comentați, prezentați un meci de fotbal sau unul de baschet, ori o altă competiție sportivă. Folosiți și câteva din cuvintele, expresiile: *oposiția adversarului; poarta selecționatei; tempou lent, vioi; a plonja; adversar; atacant; situație de gol; careu; penalti; a pasa lateral.*

Meci de fotbal

N 1 35. Consultați *Dicționarul ortografic* și constatați care substantive sînt corect ortografiate.

Albine, mamii, cărțelor, copacelor, învățătoarei, steaoa, dreptunghiul, spicele, ploaia, cireșile.

36. Creați. Faceți o comunicare orală pe tema «Pîinea în familia noastră», unde veți arăta rolul pîinii în viața familiei și atitudinea membrilor ei față de ea.

 37. Dictare de cuvinte.

I-a promis, i-a permis, ea citește, ea desenează, ia cartea, ea recită, i-a luat, ia mingea, i-a abonat, ia masa.

 1-4 **38. Creați.** Întocmiți o compunere «Spicul de grîu», avînd următorul început:

Lan de grîu

Un lan de grîu se legăna odată sub adierea blîndă a vîntului de vară.

Cerul era senin. Sub bolta albastră lanul de grîu părea o mare aurie. Spicele încărcate de boabe se plecau spre pămînt. Nu era prea departe secerișul.

 1 **39. Lucru în grup!** Răspundeți la întrebările:

1. În ce țară trăiești?
2. Cum se numește satul (orașul) tău de baștină?
3. Care sînt scriitorii preferați?
4. Care e revista, ziarul la care te-ai abonat?
5. Ce carte citești acum?

• Explicați ortografia substantivelor proprii.

 2 **40.** Selectați îmbinările *substantiv-adjectiv*. Arătați cazul adjectivelor.

Pe valurile mici înspumate și sub cerul azuriu luneca ușor pe apa limpede o barcă singuratică.

- Atestați prepozițiile și conjuncțiile.
- Ce leagă conjuncțiile: propoziții în fraze sau cuvinte în propoziții?

Barcă singuratică

N 3 **41.** Completați cuvintele cu litere omise. Acordați în gen, număr și caz adjectivele din paranteze cu substantivul determinat.

Bătrîn.i care știu povești...
Ei poartă bărbi (î.părătesc).
Sumane (lung), de vreme spălate.
Cu sarea trud.i presurate...

Eu stau sfios
la masa lor
și de pe șervetul de basme
cu modestie ciugulesc
comori de grai (moldovenești).

(L. Damian)

- La ortografierea cuvintelor apălați la *Dicționarul ortografic*; pentru a afla sensul cuvintelor necunoscute la — *Dicționarul explicativ*.
- Analizați morfologic adjectivele.

N 2 **42.** Faceți descrierea obișnuită (oral) a copacului.

Amintiți-vă! Ce e descrierea artistică?

43. Dictare explicativă.

Făt-Frumos, albastru-închis, strămoșească, moldo-român, nord-ucrainean, nou-născut, străvechi.

- Alcătuiți propoziții cu unele adjective la dorință.

44. Creați. Alcătuiți o compunere-descriere «Motănașul meu».

T. Deseatova.
Motănașul meu

Cuvinte-reper: *ființă gingașă; blană pufoasă; ochișori rotunzi și albaștri; lăbuțe moi; iubește stăpînul; prieten adevărat; relații bune; năsuc mic; coadă ca un cîrligel; urechii ascuțite; botișor rotund; nu-i fricos; privește cu speranță; credincios; harnic; devotat; păzește gospodăria de invazia șoarecilor.*

N 3-4 **45. Lucru în grup!** Citiți fragmentul. Găsiți asemănările și deosebirile dintre pastelul *La gura sobei* de Vasile Alecsandri (în biblioteca școlii se află *Pastelurile* lui Vasile Alecsandri) și fragmentul din povestirea *Grămăjoară* de Ion Druță.

Asemănări	Deosebiri
-----------	-----------

... Atunci când peste sat vine iarna cu frigurile celea mari, cu ger și viscol, și îngheață ferestrele de nu se mai vede nimic, și îngheață copacii în grădină, îngheață vrăbiile sub streășină, atunci Bobocel se face ghem în fundul cuptorului și își zice că gata, de data asta nu mai scapă. Dar stai că se aud pași. Intră bunicul cu o sarcină de vreascuri, se lasă într-un genunchi la gura sobei, aprinde focul. Și pentru că e om bun la inimă tătuca, focul pe care-l aprinde el în sobă arde vesel, de parcă nu arde, ci spune pătărâanii. Și încep a se dezgheța ferestrele. Iar frigul de afară se așază pe prispă și ascultă pătărâniile pe care le înșiră focul în vatră.

Iarna în sat

(I. Druță)

- Evidențiați elemente ale descrierii iernii.
- Găsiți verbele și determinați timpul lor.
- Explicați sensul propoziției *În sobă arde vesel*.
- De ce înaintea conjuncției *și* din ultima propoziție a textului nu s-a folosit virgula?

46. Citiți textul.

Virgula cu...haz

După ce profesorul le-a explicat elevilor importanța virgulelor, la ce servesc ele, de ce și când se pun, a vrut să vadă dacă școlarii au înțeles bine. Le-a dictat o frază fără a face pauză la virgule și le-a cerut să

Artist pe scenă

le pună unde credeau ei că lipsesc. Iată ce a citit profesorul în caietul unui elev: «Actorul a ieșit în scenă pe cap, purta o pălărie gri în picioare, cizme galbene la ochi, o frumoasă pereche de ochelari la reverul hainei, o garoafă roșie».

- Corectați greșelele elevului neatent, punând virgulele la locul lor.
- Atestați verbele la timpul trecut, arătați persoana și numărul lor.
- Explicați ortografia verbelor *le-a explicat, le-a dictat*.

La magazin

 47. Construiți un dialog pe tema: «*La magazin*», folosind cuvintele: *cer scuze; vă rog să-mi spuneți; fiți amabil și..., cât trebuie să plătesc?; poftiți; mulțumesc frumos; la revedere*.

Rețineți! La dialog semnele de punctuație marchează diverse valori expresive:

- ! — emoție, ordin, bucurie, mînie, indignare, uimire;
- ? — îndoială, nedumerire, uimire, întrebare;
- ... — pauze, întreruperi, ezitări.

- Conjugăți un verb, la alegere, folosit în timpul dialogării, la toate timpurile învățate în clasele 1-4.

 3 **48.** Grupați pe trei coloane, după regula stabilită, următoarele verbe (pe timpuri):

lucrează, mersese, vom lucra, am vîndut, vom vinde, merge, vin-dem, lucrezi, o să merg, vîndusem, am mers, am să lucrez.

 1 **49.** Selectați verbele din următoarele versuri și precizați timpul lor față de momentul vorbirii. Schim-

Păsări în poiană

bați verbele găsite astfel, încât acțiunea să se petreacă înainte apoi după momentul vorbirii.

Model: *se întoarce — s-a întors — se va întoarce.*

a) Mii de ochișori albaștri poienița a deschis. (Gr. Vieru)

b) Pîn la tine, pîn la mine iarna vine pe patine. (I. Filip)

• Analizați morfologic verbele selectate.

50. Dictare comentată.

V-a întrebat, va extrage, v-a cumpărat, v-a comunicat, va culege, va intitula, va explicat, v-a citi.

4 51. Lucru în grup! Selectați pronumele din textul următor. Indicați persoana, genul și numărul fiecăruia dintre pronumele selectate.

– Du-te chiar acum la stăpînul moșiei și spune-i că te prinzi să-i dai în girezi tot grîul cît are semănat. Și dacă te-a întreba cît să-ți dea pentru această ostenicioasă treabă, spune-i că nu primești bani, ci numai atîta grîu, cu paie cu tot, cît îi putea duce dumneata în spate și cu un băiet al dumatale.

(I. Creangă)

• Explicați ortografia pronumelor ce însoțesc verbe.

2 52. Lucru în grup! Faceți analiza gramaticală a pronumelor din text, conform tabelului:

Pronumele	Persoana	Numărul	Genul (pers.III)
mă	I	Singular	—

Mîinile

Am două mîini și-s cu mine întotdeauna. Cînd li-i frig lor — și mie mi-i frig. Cînd se-nghimpă ele — și pe mine mă doare. Ele mă spală pe față, dar eu le spăl pe dînsese. Ele mă îmbracă în hăinuțe și eu le îmbrac în mănuși.

(S. Vagheli)

• Comentați ortografia pronumelor ce însoțesc verbe.

 3 **53.** Ortografiati corect numerele pe care le veți descoperi în textele propuse.

Răbdări prăjite

Ion intră în odaia stăpînului său și-l întreabă:

— Astăzi nu mîncăm nimic, boierule?

— Răbdări prăjite, Ioane! îi răspunse boierul.

— Asta mîncăți dumneavoastră, da eu?..

REȚETE CULINARE

Budincă de răbdări prăjite

(1/2 kg răbdări, sare, 1 lingură de praf de copt, ulei de motor)

Se iau răbdările și se toacă mărunt; se pun într-un castron, împreună cu praful de copt, și se amestecă bine. Se pune sare după gust.

Se unge tava cu ulei de motor, apoi se toarnă compoziția obținută. Se dă la cuptor, la foc mic, timp de 15-20 minute. Se servește rece, la Sfîntul Așteaptă! Poftă bună!

Crap cu smîntînă

(2 crapi, sare, 110 g smîntînă, verdeață tocată, 2 linguri de unt)

Se curăță crapii, se golesc de intestine și se spală bine. Se prăjesc în unt, după ce au stat 10 minute cu sare pe ei. Se scot pe o farfurie plată. Se acoperă cu smîntînă și verdeață tocată și se servesc imediat. Poftă bună!

• Expuneți-vă părerea!

• Ce gust crezi că au bucatele preparate după cele două rețete?

• Pe care dintre cele două rețete ați recomanda-o pritenului? Dar profesorului? De ce?

• Faceți schimb de secrete culinare!

54. Alegeți varianta corectă a următoarelor numerele:
dousprezece / douăsprezece

patrusprezece / paisprezece
cincisprezece / cinsprezece
şasesprezece / şaisprezece
treizeci şi patru / treizecişipatru
o sută cincisprezece / osutăcinsprezece.

N 1-2 **55. Lucru în grup!** Subliniaţi adverbele. Selectaţi ad-
 verbele împreună cu verbele; puneţi întrebarea.

Model: *dibuind încetişor*
 cum?

1. Angela priveşte atent fotografiile. 2. Elevii scriu îngrijit temele. 3. Mă stăruie să citesc repede şi expresiv.
 4. Fratele meu mâine va pleca la bunici.

5. Scoală-te dis-de-dimineaţă şi vei ajunge departe.

- Analizaţi sintactic prima propoziţie.
- Găsiţi sinonime pentru cuvântul îngrijit, folosindu-vă de *Dicţionarul de sinonime*.

La bunici

56. Dictare comentată.

De-a gata; de-a lungul; de-a valma; de atunci; pe de rost; alaltăseară; jur-împrejur; deasupra; astă-iarnă; după-masă; într-adins; sus-numit; vrînd-nevrînd.

- Cu ajutorul *Dicţionarului ortografic al limbii moldoveneşti* explicaţi de ce cuvintele propuse se scriu prin liniuţă.

Rețineți!

Scrierea și folosirea corectă a unor adverbe, a unor expresii în care întâlnim adverbe:

Așa da!**Așa nu!**

nou-născuți	oricît	noi-născuți	orcît
prost-crescuți	bineînțeles	proști-crescuți	bunînțeles
destul de mulți	asa de atent	destui de mulți	asa atent
ieri-seară	cît mai mulți	ieriseară	cîți mai mulți
astă-toamnă	prefer să	astă toamnă	prefer mai bine
iarăși	anexez	iarăș	anexez alături
totuși		totuș	

 57. Atestați în text părțile de vorbire cunoscute, repetate. Determinați tipul propozițiilor după scopul comunicării.

Amurgește. În jur e liniște. Pe cer se aprind stelele. Copacii negri par niște uriași din poveste. Dar ce-i asta? Cine tulbură liniștea? Copiii cu dizabilități au aceleași nevoi ca orice alt copil – să învețe, să se joace, să fie acceptați. Un tril de privighetoare se revarsă peste tihna nopții.

- Selectați un substantiv însoțit de articol hotărît și unul — de articol nehotărît.
- Găsiți antonime pentru cuvintele: *se aprind, negri, liniște*. Consultați *Dicționarul de antonime*.

 58. Creați. Alcătuiți o compunere descriptivă «Toamna copilăriei mele» după tabloul propus. Folosiți cît mai multe adjective, cuvinte cu sens figurat. Analizați morfologic un adverb.

Toamna copilăriei mele

N 3-4 **59. Lucru în grup.** Grupați cele propuse în exercițiul dat astfel:

I coloniță — îmbinările ce conțin adverbe, a II-a coloniță — cele ce conțin adjective, a III-a coloniță — propozițiile ce conțin verbe cu sens figurat.

Focul arde. În pieptul lor ardea dorința. (A. Lupan)

Pasărea zboară. Cîntarea prinde aripi și zboară. (Em. Bucov)

Turmele coboară. Din ceruri nourii coboară. (P. Cărare)

• Atestați prepozițiile și conjuncțiile.

60. Analizați sintactic propoziția:
Cerul Patriei iubite este pașnic.

• **Creați.** Alcătuiți un text coerent pe tema: «Copiii lumii doresc pace.»

61. Citiți atent și expresiv textul. Expuneți oral conținutul lui. Întocmiți planul acestei expuneri.

Țara mea — Ucraina

Țara mea — Ucraina

Dragi copii, sînteți tinerii cetățeni ai Ucrainei independente.

Sensibilă la tot ce e frumos și bun, Ucraina e slăvită în cîntece cunoscute de o lume întreagă. Adevărat spus, Marele Cobzar Taras Șevcenko:

«Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине.
От, де, люде, наша слава,
Слава України».

Noi, cetățenii Ucrainei, avem dreptul la muncă, la învățătură, la odihnă. Dar pe lîngă drepturi mai avem și obligații.

Cei în vîrstă trebuie să-i îndrumeze pe cei mici. Copiii — să-i ajute pe părinți. Datoria noastră, însă, cea mare și sfîntă, este să apărăm hotarele Patriei scumpe, căci viața noastră, a tuturor, e frumoasă numai atunci, cînd Patria e independentă.

Pentru ca un elev să-și iubească Patria, trebuie s-o cunoască, s-o poarte-n suflet cu toată strălucirea și podoabele ei, să fie plin de admirație pentru țara lui. Căci spune un vechi proverb moldovenesc: «Omul fără Patrie este ca privighetoarea fără cîntec.»

Să fim mîndri că avem Patrie — Ucraina!

- Despre ce ați aflat în textul dat?
- Formulați, cu ajutorul a 4-5 propoziții, sensul proverbului citat în text.
- Răspundeți desfășurat la o întrebare-problemă:

Creați. 1. *Dragostea de Patrie — datorie sacră a fiecărui cetățean sau condiție a autoinstruirii?*

2. *Ucraina — casa noastră comună.*

3. *De unde începe Patria.*

AUTOEVALUARE

Se dă textul:

Stîna din Carpați. Se topesc și crestele munților încetul cu încetul. De prin văi, de prin văgăuni, urcă domol răcoarea nopții. Din tainicele falduri ale depărtărilor se aude murmur de izvor, iar de sus bate din plin luceafărul de noapte. Tăcut și îngîndurat, Călin se pierde și el în umbrele serii și numai Sandu nu se poate astîmpăra.

(I. Druță)

1. Explicați sensul cuvintelor *stîna*, *văgăună*.
2. Găsiți sinonimele și antonimele cuvintelor *tăcut*, *domol*.
3. Formați familia lexicală a cuvintelor *izvor*, *noapte*.
4. Marcați prin simboluri structura a două cuvinte derivate (din familiile lexicale formate).

5. Compuneți cîte două enunțuri în care cîte un cuvînt derivat din familiile lexicale formate să fie la cazul dativ.
6. Căutați în *Dicționarul explicativ al limbii moldovenești* informația la cuvintele: *mîndrie, datorie, izbîndă*. Reține-le!
7. Selectați o îmbinare *verb+adverb* și aflați la ce întrebare răspunde adverbul.
8. Analizați morfologic un pronume (la alegere).
9. Găsiți substantivele proprii ce se află în cazul nominativ.
10. Aflați în text îmbinarea *adjectiv+substantiv*, determinați genul, numărul, cazul adjectivului.
11. Scoateți verbul din propoziția întîi și formați toate timpurile acestuia.
12. Subliniați prepoziția din propoziția a treia.
13. Stabiliți conjuncția, în propoziția a patra, și determinați ce leagă: cuvinte sau propoziții? Explicați folosirea virgulei.
14. Determinați felul articolului și cazul substantivului *umbrele*.
15. Analizați sintactic propoziția: *Sandu nu se poate astîmpăra*.
16. Alcătuiți două enunțuri în care numerele *două* și *o sută* să aibă rol de subiect.
17. Construiți un dialog cu tema: «La librărie».

Subiectele autoevaluării se apreciază astfel:

- a) cu 0,5 puncte — subiectele: 1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14.
- b) cu 1 punct — subiectele: 3, 5, 8, 10, 15, 16, 17.

La librărie

Autoapreciați-vă!

Nivelul cunoștințelor	I	II	III	IV
Punctele	1–3	4–6	7–9	10–12
Nota	Suficient!	Tot înainte!	Bine!	Foarte bine!

NOȚIUNI ELEMENTARE DE SINTAXĂ ȘI PUNCTUAȚIE

Forma cea mai îngrijită a limbii naționale a unui popor este *limba literară*. Limba literară are anumite norme, care trebuie însușite și respectate de toți vorbitorii atât în exprimarea orală, cât și în cea scrisă. La însușirea normelor limbii literare ne ajută gramatica.

Repere teoretice *Gramatica* este compartimentul științei despre limbă care se ocupă de studierea modificării cuvintelor, de structura îmbinărilor de cuvinte, a propoziției și frazei. Unul din componentele gramaticii este și sintaxa. *Sintaxa* include o sumă de reguli despre structura și valoarea îmbinărilor de cuvinte, a propozițiilor și frazelor. Strâns legată de sintaxă este și punctuația. Ceea ce în vorbire se marchează prin intonație, prin pauze, în scris este redat prin semne de punctuație. *Punctuația* include totalitatea regulilor privitoare la utilizarea semnelor de punctuație în limba scrisă.

Îmbinarea de cuvinte

Repere teoretice **Îmbinarea de cuvinte** denumește un obiect, fenomen, acțiune și exprimă anumite caracteristici ale acestora. Îmbinarea de cuvinte este alcătuită din doi termeni. Cuvîntul de la care punem întrebarea se numește **regent (R)**. Cuvîntul care răspunde la întrebare se numește **subordonat (S)**.

De exemplu: $\overset{x}{\text{R}} + \text{S}$

Floare albastră = cuvînt regent + cuvînt subordonat: ce fel de?

Al meu nume = cuvînt subordonat + cuvînt regent: al cui?

N 2 **62.** Punînd întrebările, determinați termenul regent și cel subordonat. Construiți schema îmbinărilor de cuvinte.

Model: Frecventez (ce?) școala = R + S

Iubim cititul; caietul colegului; mergem repede; așteptăm un tovarăș; au desenat un soare; carte interesantă; al nostru profesor; duioasa mamă; strămoșeasca limbă.

N 3 **63.** Subliniați regentul din îmbinarea de cuvinte și scrieți întrebarea la care răspunde subordonatul.

Model: Povestire (ce fel?) interesantă.

A ajuta pe tovarăși; a da sfaturi; a întreba pe coleg; a vorbi cu conducătorul; a lua parte la întreceri; a ajunge la bibliotecă; colectiv puternic; jocul vesel; copii ingenioși; gazeta clasei.

 • Determinați partea de vorbire prin care este exprimat termenul regent.

• **Creați.** Alcătuiți cu aceste îmbinări de cuvinte un text coerent cu tema: «Odată la școală».

N 4 **64.** Copiați mai întîi îmbinările de cuvinte cu termenul regent exprimat prin verb. Plasați verbul la persoana a doua singular, timpul prezent. Selectați apoi îmbinările de cuvinte cu termenul regent exprimat prin substantiv. Formați genitivul acestui substantiv.

Model: A învăța gramatica = înveți gramatica;
clasa a cincea = a clasei a cincea.

A iubi pe mama; observație corectă; exercițiu greu; temă pentru acasă; a scrie compunere; a rezolva probleme; a pregăti undița; a prinde pește; dimineată liniștită.

- Construiți o propoziție cu una din îmbinări și analizați-o sintactic.
- Găsiți un sinonim pentru cuvîntul *liniștită*.

N 2 **65.** Alcătuiți îmbinări de cuvinte în care cuvântul regent să devină subordonat.

Model: Munca câmpului — a iubi munca.

Patria noastră; cântecul privighetorii; limba maternă; elevul harnic; compunerea prietenei.

- Analizați fonetic cuvintele din ultima îmbinare de cuvinte.
- Formați familia lexicală a cuvântului *cântec*.

N 1 **66.** Indicați oral cuvântul regent în fiecare îmbinare de cuvinte și întrebarea la care răspunde cuvântul subordonat. Substituiți substantivele cu verbe.

Model: Alcătuirea (*a cui?*) planului — a alcătui planul.

Rezolvarea problemei; citirea cărții; recitarea unei poezii.

N 3 **67.** Determinați termenul regent și substituiți verbele cu substantive.

Model: A însuși tema — însușirea temei.

A se întâlni cu cosmonauții; a lupta pentru pace; a pleca în munți; a primi o scrisoare; a vizita expoziția.

- Construiți două enunțuri cu îmbinări de cuvinte rezultate.
- Faceți analiza morfologică a unui substantiv dintr-o propoziție construită.

N 1-2 **68. Lucru în grup.** Alcătuiți câte trei îmbinări de cuvinte: a) verb + substantiv; b) substantiv + adjectiv; c) substantiv + substantiv.

Model: a) A spăla vasele; b) mâini dibace; c) creanga vișinului.

 69. Alcătuiți îmbinări de cuvinte după schemele date:

$\begin{array}{ccccccc} a & cui? & ; & ce & fel & de? & ; & cînd? & ; & cum? \\ \times & \downarrow & & \times & \downarrow & & \times & \downarrow & & \downarrow & \times \end{array}$

N 4 **70.** Construiți câte un enunț în care substantivul propus funcționează o dată — ca termen regent într-o îmbinare de cuvinte, iar a doua oară — ca termen subordonat unui verb.

a) Istorie (istoria); b) Literatură (literatura).

N 3-4 **71. Lucru în grup.** Selectați îmbinări de cuvinte. Marcați termenul regent și întrebarea la care răspunde subordonatul.

a l c u i ?
x v

Model: în pragul sărbătorii.

a) *Meșterul cere vreme, dar învățătura cere răbdare.*

b) *Munca lungește viața, iar lenea o scurtează.*

- Formați o îmbinare de cuvinte în care unul din termenii subordonați propuși să fie cu sens figurat.
- Construiți cu îmbinarea de cuvinte formată un enunț și analizați-l sintactic.
- Analizați morfologic verbul din propoziția alcătuită.

Propoziția

Amintiți-vă! Propoziția se deosebește de îmbinarea de cuvinte, fiindcă ea are o funcție comunicativă, adică se folosește pentru a comunica, a întreba ceva despre obiecte și acțiuni, pentru a exprima un îndemn, o poruncă, un sfat. Se deosebesc ele și din punctul de vedere al structurii. Propoziția are o temelie gramaticală și un singur predicat.

Propoziția este o unitate sintactică comunicativă, care conține o informație, o întrebare, o dorință, un sfat, o poruncă.

Temelia gramaticală a unei propoziții o constituie părțile ei principale: **subiectul și predicatul**.

Propozițiile se clasifică după anumite criterii, despre care veți afla amănunte în clasele superioare. În clasa a 5-a vă familiarizați doar cu două criterii.

Repere teoretice	<p>1. După structura temeliei gramaticale propozițiile se împart în:</p> <p>a) <i>nedezvoltate</i> — când sînt alcătuite numai din părți principale;</p> <p>b) <i>dezvoltate</i> — când pe lîngă părțile principale întîlnim și părți secundare.</p> <p>Elevul <u>citește</u>. (propoziție nedezvoltată)</p> <p>Elevul <u>acesta</u> <u>citește</u> o carte <u>interesantă</u>. (propoziție dezvoltată)</p> <p>2. După scopul comunicării propozițiile se împart în:</p> <p>a) enunțiative; b) interogative; c) exclamative.</p>
-------------------------	--

Amintiți-vă! Propoziția în care se comunică, se prezintă ceva se numește **enunțiativă**. La sfîrșitul propoziției enunțiative stă **punctul**.

Exemplu: Toate poveștile sînt interesante.

Propoziția prin care se formulează o întrebare se numește **interogativă**. La sfîrșitul propoziției interogative stă semnul interogării.

Exemplu: Cine îngrijește florile?

Propoziția care conține o poruncă, o rugămintă, un îndemn, un sfat, admirație, mulțumire, indignare etc. se numește **exclamativă**. La sfîrșitul propoziției exclamative se pune **semnul exclamării**.

Propozițiile interogative pot fi și exclamative. După propozițiile interogative-exclamative se pune semnul întrebării, însoțit de semnul exclamării(!)

Exemplu: Ce fericit e omul liber!

— Cum ai putut răzbate prin aceste locuri, fată dragă?!

72. Transformați (oral) propozițiile dezvoltate din textul dat în propoziții nedezvoltate.

Ploaia caldă a venit ca o vijelie. Ea a trecut repede-repede. Stropii de apă strălucesc ca niște diamante în limina soarelui vesel. Florile și firele de iarbă zîmbesc înviorate. Culorile lor roșii, portocalii, galbene, verzi, albastre și violete sînt și mai frumoase. Îndrăgostit de ele, cerul înalt le-a copiat. Apoi le-a

unit într-un brîu minunat, arcuit peste nesfîrșitul albastru al depărtărilor.

— Sînt prințul înălțimilor! spusese el.

Oare cum se numește acel brîu minunat?

- Determinați tipul propozițiilor după scopul comunicării.
- Subliniați cu o linie pronumele atestate.
- Analizați morfologic un pronume la alegere.

După ploaie

73. Citiți textul. Imaginați-vă (în scris) ce s-a întîmplat cu stejarul sădit în altă parte. Folosiți propoziții diverse după structură și scopul comunicării.

Stejarul singuratic

Un stejar singuratic și trist creștea pe coasta unui delușor. Viața stejarului era urîtă și întunecată ca o zi ploioasă de toamnă. Uneori, pe crengile stejarului se oprea din zbor cîte o păsărică. Și atunci stejarul nu se simțea atît de singur. Dar, după ce se odihnea, pasărea își lua zborul. Stejarul continua să rămîină trist și mohorît. Într-o zi un băiat a scos stejarul. L-a sădit alături de alți stejari...

- Selectați din textul propus, prepozițiile.

74. Creați. Întocmiți o povestire despre o întîmplare din viața personală. Folosiți diverse tipuri de propoziții.

75. Zîmbiți în mai multe limbi! Răspundeți la una din întrebări printr-o propoziție enunțiativă imperativă.

1. În ce limbă ar răspunde Păcală, dacă ar ajunge în Anglia?

2. În ce limbă vorbesc cîinele cu pisica? Care limbă o fi mai grea?

Păcală

 76. Precizați sensul proverbelor. Nu le uitați înțelepciunea.

1. Copacul se ține cu rădăcinile, iar omul cu neamurile.
 2. Dragostea de pământ e cel mai scump legământ.
- Găsiți alte proverbe, zicători despre patrie, neam.
 - **Creați.** Realizați o compunere după un proverb sus-nu-mit la alegere.

 1-2 **77. Lucru în grup.** Răspundeți la întrebările:

Ce preț are un colț de pîine?

Cît de greu se obține pîinea?

Redați situații diverse prin care să dovedeți valoarea incontestabilă a pîinii. Inspirați-vă din poezia «Pîinea».

Să nu arunci, copile,
Pîinica jos nîcîcînd,
Că undeva departe
Plînge-un copil flămînd.
Și cată-un colț de pîine
Prin urne-nfrîgurat.

Și dacă nu-l găsește,
Adoarme-nlăcrîmat.
Și-n somn ce i se-arată
Tu să-ți închipui poți?
Pămîntul ca o pîine
Ce-ajunge pentru toți.

(L. Lari)

- Subliniați adverbele în versurile propuse.
- Alegeți cîteva îmbinări de cuvinte, arătați termenul regent și cel subordonat.

 2 **78.** Copiați propozițiile. Ce semne de punctuație ați pus la sfîrșitul fiecărei propoziții?

1. A venit toamna 2. Ce anotimp îți place mai mult 3. Ce plai frumos 4. Cîte stele sînt pe cer 5. Toamna se culeg strugurii 6. Elevi, rețineți regulile de comportare în societate.

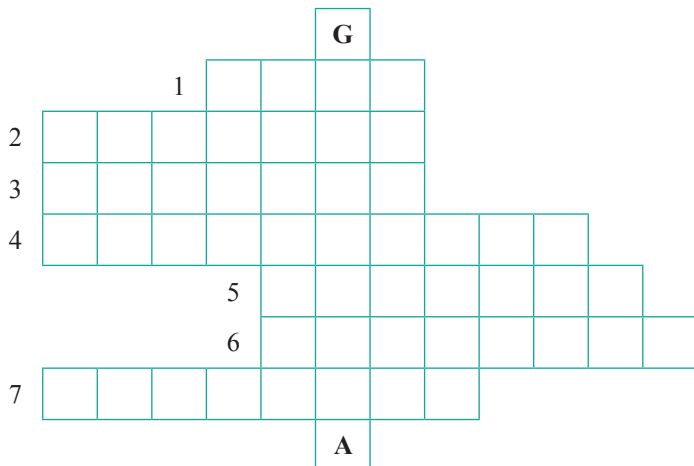
- Găsiți un sinonim pentru cuvîntul *plai*.
- Analizați sintactic propoziția a cincea.
- Analizați după structură cuvîntul *comportare*.

 1 **79.** Dezvoltați propozițiile date:

1. Toamna aurește (ce?). 2. Spicul crește (din ce?). 3. O pasăre (ce fel?) cîntă pe ramul (care?).

Pentru informație: din bob, frunzele, verde, măiastră.

N 3-4 **80. Lucru în grup.** Rezolvați careul. Dacă veți completa corect de la 1 la 7, pe verticala G-A veți ghici denumirea științei care studiază părțile de vorbire și îmbinarea lor în propoziții. Aplicați cunoștințele căpătate în clasele 1-4.

1. Parte de vorbire care arată o acțiune, stare sau existență.
2. Parte de vorbire care arată numărul sau ordinea obiectelor.
3. Parte de vorbire care înlocuiește un substantiv.
4. Parte de vorbire care denumește obiecte.
5. Parte de propoziție care determină un substantiv.
6. Număr (gramatical) care exprimă un singur obiect.
7. Parte principală de propoziție care arată ce face subiectul sau ce se spune despre el.

81. Citiți cu atenție (în gând) textul. Răspundeți la întrebările următoare:

- a) Ce tradiții, obiceiuri cunoașteți?
- b) Care din ele s-au păstrat în satul (orașul) în care locuiți?
- c) Descrieți oral cum se desfășoară unele obiceiuri, tradiții în satul (orașul) natal.

Cultura spirituală a moldovenilor.

Tradiții și obiceiuri moldovenești

Astăzi, când se acordă tot mai mare atenție reluării și dezvoltării tradițiilor populare, se face din ce în ce mai simțită necesitatea colectării și cercetării moștenirii populare autentice.

Ca și la alte popoare, locul principal în poezia calendaristică moldovenească îl ocupă ciclul legat de începutul anului.

Locul central îl ocupă «Plugușorul» – obicei agrar străvechi.

Plugușorul

neața zilei de Anul Nou copiii în vîrstă de 5-13 ani.

Unele tradiții folclorice de primăvară, vară și toamnă au dispărut, unele se mai păstrează.

Principalele tradiții rituale de primăvară sînt «Mărțișorul» și Lăzărelul».

Lăzărelul

«Caloianul» și «Paparuda» se referă la invocarea ploii. «Paparuda» a fost atestată prima dată în Moldova de Dimitrie Cantemir.

Fiind creații artistice ale maselor largi, zugrăvind munca, traiul, idealurile poporului, poezia calendaristică trăiește și se dezvoltă. Astăzi aceste creații populare orale trebuie susținute și propagate.

Este interpretat în ajunul Anului Nou, fiind adresat stăpînilor casei felicitate.

Prezintă interes obiceiurile simbolico-magice și textele poetice ale «Semănatului» și «Sorcovei». Cu «Sorcova» umblă în dimi-

Sorcova

- **Creați.** Răspundeți desfășurat la întrebarea-problemă: «De ce e necesară păstrarea și ocrotirea tradițiilor, obiceiurilor naționale?»

Părțile principale ale propoziției

Cunoașteți faptul că temelia gramaticală a unei propoziții o constituie părțile ei principale: **subiectul** și **predicatul**.

Amintiți-vă! **Subiectul (S)** este partea principală de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului. Întrebările la care răspunde subiectul sînt: *cine, ce, despre cine, despre ce?* se vorbește în propoziție.

Repere teoretice

Formulați întrebările și aflați subiectele propozițiilor următoare:

Maria citește o carte. Citește cu multă atenție.

În prima propoziție subiectul este substantivul *Maria*. El există în propoziție. **Subiectul care este prezent în propoziție se numește exprimat.**

În propoziția a doua subiectul este tot substantivul *Maria*. El nu este exprimat, dar se înțelege ușor din acțiunea exprimată de verb. **Subiectul care se înțelege din acțiunea exprimată de verb se numește neexprimat.**

Subiectul exprimat este de două feluri: *simplu (unic) și multiplu*.

Subiectul exprimat printr-un singur cuvînt, o singură parte de vorbire se numește **unic (simplu)**.

Subiectul exprimat prin mai multe cuvinte, mai multe părți de vorbire se numește **subiect multiplu**.

C o m p a r a ț i :

1. *Făt-Frumos* pornește iarăși la drum (*subiect unic*).
2. *Zmeul* și *zmeoaica* au fost răpuși de *Făt-Frumos* (*subiect multiplu*).

Subiectul, atât simplu cât și cel multiplu, mai frecvent, poate fi exprimat prin *substantiv*, *pronume*, *numeral*, dar și prin alte părți de vorbire cu care vă veți familiariza în clasele superioare.

E x e m p l e: 1. *Rădăcinile limbii moldovenești coboară în adâncul vremurilor. (subiect exprimat prin substantiv)*

2. *Ele demonstrează existența noastră milenară pe acest pământ. (subiect exprimat prin pronume)*

3. *Cinci nu se împarte la doi fără rest. (subiect exprimat prin numeral)*

4. *Cei doi și tata au sosit spre seară. (subiect multiplu exprimat prin numeral și substantiv)*

Subiectul se subliniază cu linie dreaptă _____ .

Amintiți-vă!	Predicatul este partea principală de propoziție care arată <i>ce face, cine este, ce este, cum este subiectul?</i>
---------------------	---

Repere teoretice

Predicatul este de patru feluri. În clasa a cincea veți studia două feluri: *predicatul verbal simplu* și *predicatul nominal*.

Predicatul care atribuie subiectului o acțiune și arată *ce face subiectul* sau *ce se spune despre subiect* se numește **predicat verbal simplu (PVS)**.

Exemple: 1. Dimitrie Cantemir cel făr'de moarte *a scris* «Descrierea Moldovei». 2. Sara pe deal buciumul *sună* cu jale... (M. Eminescu)

Predicatul exprimat prin verbul *a fi* și alte părți de vorbire este **predicat nominal. Predicatul nominal (PN)** atribuie o însușire sau o calitate subiectului și arată *cine este, ce este* și *cum este subiectul*.

Predicatul se subliniază cu două linii drepte _____ .

E x e m p l e:

1. Ion Druță *este scriitor* moldovean. (cine este Ion Druță?)

2. «Limba noastră» *este o poezie* scrisă de Alexei Mateevici. (ce este «Limba noastră»?)

3. Strămoșii noștri *erau curajoși, viteji*. (cum erau strămoșii?)

Predicatul nominal este format din verbul «a fi» și nume predicative. Numele predicative sînt exprimate prin diverse părți de vorbire.

 3 **82.** Subliniați predicatele. Precizați prin ce părți de vorbire se exprimă numele predicative, conform modelului.

Cartea este hrana noastră spirituală.

Model: ce este cartea? este hrana = *verbul a fi + substantivul hrana*.

1. Cartea este a lui. 2. Noaptea este tîrzie. 3. Ion este prieten adevărat. 4. Fata săracului era înțeleaptă. 5. Ei sînt trei.

Atenție! Numele predicative sînt: **simple** (Ploaia este *rece*) — cînd sînt exprimate printr-o parte de vorbire, și **multiple** (Cîmpia este *tristă, vestejită*) — cînd sînt exprimate prin mai multe părți de vorbire. Predicatul se acordă cu subiectul. Potrivirea dintre subiect și predicat, spre a se putea realiza comunicarea logică, se numește **acord**.

1. Predicatul verbal simplu și subiectul exprimat prin pronume se acordă în număr și persoană.

Exemplu: **El** vine la școală. **Ei** vin la școală.

2. Propozițiile, în care subiectul este multiplu, verbul cu funcția de predicat este la numărul plural.

Comparați: **Andrei citește** o carte. **Andrei și Maria citesc** o carte.

3. Cînd subiectul simplu este exprimat prin două părți de vorbire, între care se află cuvîntul «sau», verbul cu funcția de predicat este la numărul singular.

Exemplu: **Andrieș sau Vasilică** este stăpînul mingii?

4. Atenție la situațiile în care între părțile de vorbire cu funcție de subiect se află cuvîntul «împreună».

a) Dacă acțiunea este realizată de două persoane, verbul cu funcția de predicat este la numărul plural.

Exemplu: **El împreună cu soră-sa au plecat** la săniuș.

b) Dacă se înțelege din conținut că acțiunea e realizată de o persoană, verbul cu funcția de predicat este la numărul singular.

Exemplu: **Andrei**, împreună cu alți tineri, *a cîntat* la hora satului.

5. Predicatul nominal se acordă în număr cu subiectul.

Exemplu: *Oglinnda era numai cioburi.*

6. Subiectul unic se acordă în gen cu numele predicativ exprimat prin adjectiv.

Exemple: *Tînărul este frumos și deștept. Fetele sînt vesele.*

7. Cînd subiectul multiplu este format din substantive, nume de ființe sau pronume de genuri diferite, în acordul cu numele predicativ are prioritate genul masculin.

Exemplu: *Băiatul și fetele sînt mirați* (nu *mirate*).

8. Cînd subiectul multiplu este format din substantive, nume de lucruri, numărul singular sau numărul singular și plural la genurile masculin, feminin și neutru, numele predicativ este la genul feminin, numărul plural.

Exemplu: *Cartea și caietul sînt îngrijite* (nu *îngrijiți*).

Cozonacul și prăjiturile sînt gustoase.

9. Cînd subiectul multiplu este exprimat prin substantive, nume de lucruri, diferite ca gen, la numărul plural, numele predicativ se acordă cu cel mai apropiat substantiv.

Exemplu: *Covrigii și cornurile sînt calde.*

Atenție! Subiectul nu se desparte de predicat prin virgulă.

 83. Aflați subiectele din propozițiile de mai jos. Stabiliți tipul lor și părțile de vorbire prin care sînt exprimate.

1. Maria se grăbește la bibliotecă. La ora patru seara va fi deja acasă. 2. Ea citește mult. 3. Roșii erau apusurile. 4. Cei trei discutau despre meciul de fotbal de ieri. 5. Mama și tata sînt părinți exemplari. 6. Andrei cu Ileana au cules flori pentru ierbar.

N 3 **84.** Recunoașteți părțile de vorbire cu rol de subiect. Stabiliți tipul subiectelor.

1. În dreapta se ridicau dealuri cu păduri, grădini, vii. 2. Salcîmii și ulmii, sălciile și plopii așteptau sosirea iernii. 3. La noi sînt păduri verzi de brad și cîmpii mănoase. 4. Bunicul stă pe prispă. 5. El se uită în depărtare. 6. Unul citește, trei ascultă.

- Analizați sintactic propoziția a patra.
- Subliniați desinențele substantivelor din această propoziție.

N 4 **85.** Alcătuiți cîte două propoziții cu subiectul exprimat prin: substantiv, pronume, numeral.

N 2 **86.** Formulați o propoziție cu substantivul *neam* în rol de subiect. Schimbați locul cuvintelor astfel, încît subiectul să se afle:

- la început; • în interiorul; • la sfîrșitul propoziției.

N 1 **87.** Găsiți subiecte potrivite pentru textul următor:

De pe ramurile copacilor, una cîte una, se desprind (?) îngălbenite. (?) și (?) își dezbracă deodată haina. Spre miazăzi, în storiuri, zboară (?) de cocoare. (?) încălzește din ce în ce mai puțin.

N 4 **88.** Potrivii subiecte multiple pentru verbele de mai jos și alcătuiți propoziții:

a se juca, a culege, a înflori, a discuta.

N 1-4 **89. Lucru în grup.** Găsiți subiectele din propozițiile date și includeți-le în careu.

1									
2									
3									
4									
5									

1. Strămoșii au luptat cu o îndîrjire fără seamăn.
2. A fost domnitorul un bun gospodar și înțelept conducător.

3. Cu recunoștință și mândrie păstrează poporul amintirea despre marele voievod.
4. A trimis Vodă buciumașii pentru a suna chemarea la luptă.
5. În mocirla cleioasă s-au împotmolit caii dușmanilor.

N 3 90. Alcătuiți familia lexicală a cuvântului *casă*. Construiți enunțuri cu cuvintele noi formate.

Subliniați subiectele din enunțurile construite și determinați partea de vorbire prin care-s exprimate ele.

N 2 91. Alegeți varianta corectă.

1. Clasa (aceasta, aici) ne este foarte dragă. 2. (Umbra, unbra) stejarului învăluie ograda. 3. Prin fereastra deschisă (răzbătu, răsbătu) o rază de lumină. 4. Cîntecul (ce-l, cel) cînta fata (l-a, la) cîntat cîndva și mamă-sa. 5. (Cel, ce-l) mic era harnic și cuminte.

N 4 92. Lucru în grup. Scrieți un articol pe adresa redacției ziarului «Luceafărul» (ziarul moldovenilor din întreaga Ucraină), în care veți comunica cum ați sărbătorit în școală Ziua Limbii Materne.

Atenție! Articolul de ziar este o informație, o problemă pusă în discuție etc. Nu uitați de cerințele articolului de ziar: **date importante, concizie, concretețe.**

Model de scriere a adresei pe plic:

Codul 65101	<i>Destinatar:</i> Elena Păduraru Strada Păcii № 116 Blocul 12/3, scara 2, apartamentul 22, or. Odesa
Codul 68822	<i>Expeditor:</i> Mihail Arnăutu Strada Florilor № 8 Satul Plavni, Raionul Reni, Regiunea Odesa

N 2 **93. Creați.** Răspundeți desfășurat la întrebarea: «Care anotimp îți place mai mult și de ce?» Folosiți propoziții diverse, conform criteriilor de clasificare a lor învățate. Subliniați părțile principale ale propoziției.

N 1 **94. Lucru în grup.** «Tabloul literelor» ascunde un sfat înțelept. Descoperiți-l, că e necesar în viață. L-ați descoperit? Analizați sintactic ceea ce ați obținut.

R	T	A	D	B	C	U	O	V	N	I
I	C	O	V	O	R	B	A	P	R	D
A	P	Ă	D	U	L	C	E	B	C	P
N	I	R	C	M	U	L	T	R	I	T
I	U	M	A	D	U	C	E	R	M	C

N 3 **95. Lucru în grup.** Citiți textul următor:

Aurica avea un cățeluș. În fiecare dimineață îi pieptăna blana albă și pufoasă. Uneori îl ducea la coafor ba și fundiță îi lega deseori. Astăzi, însă, întorcându-se de la școală, strigă cățelușul, dar în zădar. Își aruncă privirea spre geamul deschis și izbucni în plîns.

- Cum ați putea s-o ajutați pe Aurica?
- Scrieți un anunț prin care să semnați pierderea Auricăi.
- Imaginați-vă că ați găsit cățelușul.
- Răspundeți-i Auricăi printr-un bilețel.
- În care propoziții din text subiectul este neexprimat?

N 3 **96.** Analizați subiectul următoarelor propoziții, conform cerințelor din tabelul de mai jos:

Subiect	Felul subiectului: exprimat/ neexprimat	Întrebarea la care răspunde	Partea de vorbire prin care este exprimat	Locul subiectului în propoziție
---------	---	-----------------------------	---	---------------------------------

1. Frunzele plopilor înalți tremură în bătaia vântului puternic. 2. Abia-abia de se mai țin. 3. Vasilică și Svetlana sînt elevi eminenți. 4. Ei sînt mîndria clasei. 5. Au fost premiați cei trei. 6. Întotdeauna ies învingători.

 2 **97. Creați.** Exprimați în 2-3 propoziții semnificația proverbului: «Vorba dulce mult aduce».

 1 **98.** Determinați predicatele în următoarele afirmații. Ce fel de predicate sînt?

1. Cartea e prieten statornic și sigur. 2. Cărțile sînt profesorii noștri fără grai. 3. Fără carte nu ai parte. 4. Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață. (Seneca)

 99. Citiți textul. Expuneți detaliat conținutul textului după un plan anume.

Prietenia ciocîrliei și peștișorii

La marginea unui oraș oamenii urmăreau prietenia neobișnuită dintre ciocîrlia sură și peștișorii de aur.

Odată pe malul unui bazin cu peștișori de aur s-a oprit o ciocîrlie. Cuibul ei nu era departe. În cioc ea ținea un vierme mare. În apropiere înota un peștișor de aur și a văzut viermele. El a sărit din apă.

Ciocîrlia nu s-a speriat. Ea a coborît capul în jos și a lăsat viermele în gura deschisă a peștișorului. După aceasta păsărica venea aici de cîteva ori pe zi. Peștișorii de aur s-au obișnuit cu pasărea și înotau spre ea după hrană.

Savanții spun că, probabil, ciocîrlia și-a pierdut puișorii. Gurile deschise ale peștișorilor îi aminteau ciocurile deschise ale puilor flămînzi.

- Subliniați părțile principale ale propozițiilor din alineatul al doilea.

 4 **100.** Determinați în care propoziție verbul «a fi» are rolul de predicat verbal simplu și în care propoziție — parte componentă a predicatului nominal.

1. Ilenuța este în grădină. 2. Ea este harnică. 3. În cameră eram trei. 4. Fata babei era urâtă și leneșă. 5. Sandu a fost la oraș. 6. Mereu este premiantă Tamara.

N 3 **101.** Căutați cuvinte cu înțeles asemănător pentru cele ce urmează:

a inventa, a înșela, a alunga, a aproba.

- Puteți utiliza *Dicționarul de sinonime*.
- Construiți patru enunțuri cu cuvintele propuse.

N 2 **102.** Copiați poezia. Subliniați părțile principale ale propoziției. Oral precizați felul lor.

Cetățile lui Dimitrie Cantemir

Dumitrașcu Voievodul,
Cantemir cel făr'de moarte,
Ca să-și apere Moldova,
A zidit cetăți de carte.

O, cetățile lui Vodă
Sînt cetăți deosebite —
Ies învingătoare-n luptă
Numai dacă-s cucerite!

(V. Romanciuc)

*Descrierea-
Moldovei*

N 2 **103. Lucru în grup.** Selectați predicatul din textul ce urmează și analizați-le după modelul următor:

Sînt frumoși: cum sînt Carpații? — predicat nominal = verbul «a fi» + adjectiv.

Au: ce se spune despre ei? — predicat verbal simplu = verb.

Carpații Ucrainei

Munții Carpați

Sînt frumoși Carpații ucraineni! Ei au vîrfuri înalte și văi adînci. În văi vara este călduroasă, iar iarna-i blîndă. În munți iarna e lungă și răcoroasă.

Sînt frumoși Carpații în toate anotimpurile anului. Sînt mîndri fagii, brazii carpatini, pinii. Fagul e copacul cel mai răspîndit al ținutului.

Bogat e pămîntul Carpaților! Din Carpați se extrage sare, cărbune, marmoră, ozocherită. Carpații abundă în gaz și petrol. Aici trăiesc în deplină armonie diverse naționalități.

- Subliniați adjectivele. Analizați morfologic și sintactic un adjectiv.

N 2 **104. Lucru în grup.** Stabiliți ordinea propozițiilor astfel, încît să apară un text coerent.

- De unde s-au luat? a întrebat-o pe mama.
- Peste noapte a fost ger, picăturile au înghețat și s-au prefăcut în țurțuri.

Vica ieși la plimbare cu mama. Zăpada se topea. De-a lungul acoperișului casei ea zări o mulțime de țurțuri mari și mici.

- Mamă, rupe-mi unul.

Mama zări un țurțur lung, sclipitor. L-a rupt și i l-a dat Vicăi.

(I. Stavschi)

- Subliniați adjectivele.
- Analizați după structură cuvîntul *sclipitor*.
- Stabiliți oral predicatele.

N 1 **105.** Puneți, în locul întrebărilor, predicate potrivite. Determinați tipul lor.

Nicolaie și Victor (cine sînt?). Ei (ce fac?) împreună. Amîndoi (cum sînt?) la învățătură. Victor (cum citește?) ..., ... și

- Determinați subiectele, felul lor.

N 3 **106.** Citiți propozițiile. Găsiți cuvintele înrudite, evidențiați rădăcina lor. Cum se numesc cuvintele înrudite stabilite, luînd în considerație modul de formare a lor?

1. Spor la lucru! 2. Lucrul îți sporește spre amiază sau spre seară? 3. Sergiu și Valeriu conduc automobilul cu viteză sporită.

- Aflați sinonimele cuvântului *a conduce*.
- Explicați utilizarea semnelor de punctuație la sfârșitul fiecărei propoziții.
- Analizați sintactic propoziția a treia.

N 2 **107.** Citiți expresiv textul. Care-i gândul principal? Intitulați textul.

Cînd se duc în armată, băieții din satul nostru sînt petrecuți cu mare alai și voie bună.

Loc de hotar între cei ce pleacă și între cei ce rămîn acasă este la marginea satului.

Aici moș Gavril, cel mai bătrîn om din sat, cuvîntează:

– Măi șoimanilor! Acum, cînd plecați la cătănie, o rugăminte de-a mea o puteți îndeplini?

– Spune-o, moșule!

– Luați, flăcăilor, niște nuci și acolo unde veți ajunge să le sădiți spre amintire. Lăsați să știe toți că sîntem din viță de moldovean și dorim ca pămîntul ei să fie înveșmîntat cu pomi.

Și încă o rugăminte. Cînd vă veți întoarce la vatra părintească, să veniți sub pomul acesta și să-mi raportați cum se simt nucii prin alte părți.

(R. Cucereanu)

- Stabiliți stilul textului și părțile lui componente: introducere, cuprins, încheiere. Sînt prezente toate trei?
- Găsiți sinonime pentru cuvintele *alai*, *șoiman*, *cătănie*, *raportați*. Consultați *Dicționarul de sinonime*.
- Numerotați propozițiile din componența frazelor.

N 2 **108.** Din textul dat, alegeți cuvintele derivate. Subliniați părțile principale de propoziție. Arătați oral propozițiile în care subiectul nu-i exprimat.

E toamnă, e sfîrșit de toamnă.

Pădurea picură tristă și îngîndurată în pragul iernii. Frunze mari și aurii de stejar se lasă smulse pe nesimțite din copaci,

Pădurea toamna

se rotesc încet ca roiurile de albine și se sting jos, într-o mare cu foșnet de tulbur.

Acum vremea marilor frumuseți s-a trecut, pădurea e goală, dezbrăcată și când răsare vreo suflare de om, ea caută lung pe sub sprâncene și nu-l crede. Iar când pădurea nu crede, se încruntă și tace.

(I. Druță)

- Subliniați tema în cuvintele selectate.
- Evidențiați imaginile artistice ce v-au plăcut mai mult.
- Construiți un enunț în care cuvântul *prag* să aibă alt sens față de cel din text.

N 1-2 **109.** Alegeți varianta cerută de context.

1. Bătînd în retragere, o luă pe (căi, că-i) ocolite, care duceau cînd într-o parte, cînd în alta. 2. De o vei lua, te vei (căi, că-i); de nu o vei lua, iarăși te vei (căi, că-i). 3. Nu știa ce să facă, cum să mulțumească lui Făt-Frumos (căi, că-i) scăpase copilul de la moarte.

Făt-Frumos

- Găsiți un alt cuvînt cu care ar putea fi înlocuit cuvîntul *scăpase* din exemplul al treilea.
- Subliniați predicatele exemplului al doilea și stabiliți timpul verbelor.

110. Înlocuiți cuvintele evidențiate cu antonime. Așezați-le în ordine alfabetică. Subliniați părțile principale de propoziție și stabiliți felul lor.

Stinge lumina și pentru că-i fată urîță și tristă de felul ei, lumina pe care o stinge ea e zgîrcită, posomorîță și tot vine de jos; să tot mergi o viață în lumina ceea. (I. Druță)

 111. Creați. În doi pare mult mai scurt drumul. Nu-i așa? Amintiți-vă o situație și povestiți-o colegilor.

Plan:

- a) Unde vă îndreptați?
- b) Cine s-a oferit să vă însoțească (sau pe cine ați rugat s-o facă)?
- c) Despre ce ați discutat?
- d) Ce vi s-a întâmplat?
- e) Cum ați ajuns la locul de destinație?
- f) Cum v-ați despărțit?

 3 **112.** Ați audiat povestirile istorisite de colegi, cerute de condiția exercițiului 101. Faceți recenzia orală a expunerii unui coleg, arătând atât părțile pozitive, cât și cele negative ale relatării acestuia.

Atenție! Recenzia este o scurtă prezentare a unei lucrări (literare, științifice), a unei opinii, cu aprecieri critice.

 1 **113.** Depistați cuvîntul ce nu aparține domeniului dat.

A lămuri — a clarifica, a descurca, a explica, a limpezi, a exprima, a înțelege, a preciza.

- Construiți patru propoziții în care cuvintele ce au rămas după depistare să fie predicate.

 2 **114.** Realizați acordul dintre subiect și predicat în propozițiile ce urmează.

1. Fratele meu (a poseda) computerul. Făt-Frumos (a fi) voinic. 3. Daniela (a sări) coarda. 4. Mama și tata (a fi) muncitori/muncitor. 5. Stejarul și mestecenii din apropiere (a fi) goi/gol. 6. Și căpșuna, și zmeura, și prăsadele (a fi) gustoasă/gustoase.

 4 **115.** Citiți proverbele. Rețineți învățătura acestora. Transcrieți-le și argumentați acordul subiectului cu predicatul.

1. Nu e învățat omul ce citește, ci cel care știe ce citește. 2. Ochii înțeleptului văd mai departe. 3. Omul cât trăiește

învăță. 4. Omul învățat poartă întotdeauna averea cu dînsul. 5. Cunoștințele multe cu răbdare se adună. 6. La un car de învățătură e bună și o lingură de minte.

N 3 **116.** Aflați sensul expresiilor ce conțin cuvîntul *carte*. Construiți cu patru expresii propoziții cu subiecte multiple. Explicați cum ați realizat acordul *subiect-predicat*.

A face carte — a studia;

a vorbi ca din carte — a vorbi ca un om învățat;

a ști carte — a cunoaște multe;

a se pune pe carte — a se apuca serios de învățat;

a se ține de carte — a învăța sistematic.

N 4 **117. Creați.** Documentați-vă și realizați o compunere cu tema: «Cartea — cetate fermecată». Folosiți sfaturile ce urmează și cunoștințele acumulate în legătură cu subiectul dat.

- Rețineți diferite observații în legătură cu subiectul compunerii.

- Găsiți cuvinte și expresii potrivite pentru a exprima aceste observații.

- Exprimați observațiile în propoziții corecte, clare, frumoase.

- Așezați aceste propoziții într-o anumită ordine (introducere, cuprins, încheiere).

- Dezvoltați ideile.

- Evitați repetările, substituind unele cuvinte cu altele, ce au același sens.

- Citiți și corectați greșelile comise.

Cartea fermecată

N 1-2 **118.** Realizați acordul *subiect-predicat* în propozițiile date și explicați argumentat de ce ați procedat așa, și nu altfel.

1. Cerul (a fi) tot mai frumos/frumoși. 2. Voinicii amîndoi (a fi) rude/rudă de departe. 3. În cabinet (a fi) directorul școlii și profesoara de limbă și literatură moldovenească. 4. Două și cu două (a fi) patru. 5. Porțile (a fi) străjuite.

N 3-4 **119.** Deseori elevii comit greșeli de exprimare și profesorii descoperă în compunerile lor exprimări de tipul celor prezentate în exemplele ce urmează. Corectați exprimările incorecte!

1. După moartea părinților săi, Creangă și-a trăit viața în continuare pînă în ultimii ani ai vieții lui. 2. Pe Dimitrie Cantemir l-au prins turcii pe cînd era copil mic, l-au dus la Kostantinopol și l-au silit să învețe carte. 3. Încă de mic copil, Eminescu era un poet mare. El a scris multe poezii toată viața și chiar după ce a murit. 4. O pădure virgină este o pădure în care mîna omului n-a pus niciodată piciorul. 5. Omul a înghițit mult aur și s-a prefăcut în boier.

- Cu toate că exprimările elevilor sînt «caraghioase», ele conțin totuși predicate. Subliniați predicatele nominale și explicați cum s-a realizat acordul.

i+ 120. În clasele 1-4 ați făcut cunoștință cu invitația. Iată un exemplu:

Dragă Mitică,

Aș fi bucuros dacă ai merge cu mine la ședința cercului literar, avînd genericul «La gura sobei».

Vei avea fericita ocazie să-i ascuți pe tinerii poeți și prozatori, care-și încearcă penelul în arta cuvîntului.

Mi-ar face o deosebită plăcere dacă m-ai însoți.

Te stimez mult,
Dănuț

Luați aminte cum puteți invita frumos!

Țineți cont de sugestiile date pentru a scrie invitații și răspunsuri posibile:

- Te (vă) invit...
- Permite-mi să te invit...
- Permiteti-mi să vă invit.
- Dă-mi voie să te invit...
- Am plăcerea să te (vă) invit...
- Onorați-ne...

- Ne-ar face plăcere...
- Aș fi bucuros dacă ați/ai accepta invitația...
- Am fi bucuroși dacă ne-ați/ne-ai onora...
- Ne-ar onora prezența dumneavoastră...
- Mulțumesc. Vom veni neapărat.
- Mulțumesc, dar nu voi putea veni.
- Regret, dar...
- Sînt bucuros de invitație.
- Mă bucur de invitație.
- În baza reperelor 12-15 scrieți răspunsul (personal) la invitația lui Dănuț.
- Faceți o listă în care să enumerați unde ați putea să vă invitați prietenii.

121. Creați. Descrieți în 5-6 propoziții un colț al naturii din apropierea localității voastre. Aplicați cunoștințele căpătate la tema: «Propoziția».

Părțile secundare ale propoziției

Repere teoretice

Într-o propoziție dezvoltată, pe lângă părțile principale, aflăm și părți secundare. Părțile secundare de propoziție sînt *atributul* și *complementul*.

Atributul (A) este partea secundară a propoziției, care determină un substantiv (sau altă parte de vorbire în rol de substantiv) cu scopul de a-l caracteriza.

Atributul răspunde la întrebările: *care? ce fel de? (a, al, ai, ale) cui? cît? cîți? cîtă? cîte?*

Atributul se subliniază cu o linie șerpuită.

E x e m p l u: **Timpul** (care?) *pierdut* nu se mai întoarce.

Atributul poate fi exprimat prin diferite părți de vorbire; mai frecvent este exprimat prin:

a) adjective propriu-zise
sau provenite din verb:

Păsărica *obosită*
Se opri din zbor
Pe o creangă *desfrunzită* –
Na-ni, somn *ușor*. (V. Romanciuc)

b) substantive:

În geanta *școlarului* mă pun
Și cum învață el
Pe loc îți spun. (Zilnicul)

c) numerale, pronume:

Graiul îl învăț
De la măicuța.
O poveste –
De la bunicuța,
Cartea ce deschide
Lumea mare –
De la *prima mea* învățătoare.

(M. Roman)

Repere teoretice

Complementul este partea secundară a propoziției, care determină un verb.

Complementele sînt de două feluri: *circumstanțiale* și *necircumstanțiale*.

Complementele necircumstanțiale sînt: **complementul direct** și **complementul indirect**.

Complementul direct (CD) este partea secundară a propoziției, care determină un verb și indică obiectul asupra căruia se răsfrînge o acțiune; răspunde la întrebările: *pe cine? ce?*

Complementul direct se subliniază cu linie întreruptă - - - - -.

Mai frecvent, complementul direct este exprimat prin *substantiv*, *pronume*, *numeral*.

E x e m p l e:

O iubesc foarte mult *pe bunicuța*.
(*substantiv*)

Ea îmi spune *povești*. (*substantiv*)

Bunicuța

Ne-a invitat în ospete *pe noi*. (pronume)

I-am condus *pe cei trei* pînă la poartă. (numeral)

**Repere
teoretice**

Complementul indirect (CI) este partea secundară a propoziției, care determină un verb și indică persoana sau obiectul în favoarea sau defavoarea cărora se desfășurează o acțiune; răspunde la întrebările: *cui? cu cine? cu ce? de cine? despre cine? despre ce? de ce? pentru cine?* ș.a.

Complementul indirect se subliniază așa:

Complementul indirect, mai frecvent, se poate exprima prin *substantiv, pronume*.

E x e m p l u: Codrul ramii își îndoaie

Și-i trimite *gliei* ploaie (pronume, substantiv)

**Repere
teoretice**

Complementul circumstanțial (CC) este partea secundară a propoziției, care determină un verb, indicînd în ce împrejurări se desfășoară acțiunea.

Complementele circumstanțiale sînt de mai multe feluri. În clasa a 5-a veți studia complementele circumstanțiale de loc, de timp, de mod. Complementele circumstanțiale se subliniază cu linie punctată

Complementul circumstanțial de loc (CCL) determină un verb și indică locul unde se desfășoară acțiunea; răspunde la întrebările: *unde? de unde? pînă unde? încotro?* ș.a.

E x e m p l u: Băiatul ajunge repede *în vale* cu săniuța-i sprintenă.

**Repere
teoretice**

Complementul circumstanțial de timp (CCT) determină un verb și indică timpul cînd se realizează acțiunea; răspunde la întrebările: *cînd? de cînd? pînă cînd? cît timp?*

E x e m p l u: Angelica a venit *devreme* la școală.

Repere teoretice

Complementul circumstanțial de mod (CCM) determină un verb și indică în ce mod se desfășoară acțiunea; răspunde la întrebările: *cum? în ce fel? în ce mod? cât?*

Exemplu: Mircea recită *frumos* poezia.

N 1 **122.** Copiați versurile. Subliniați atributele.

Un viteaz împărat
Pe un cal înșeuat
A încălecat
Și prin țară a plecat.
Țara lui era frumoasă,
Toate-n holde de mătase.
Ca o tînără mireasă
În lumina de amiază.

Ștefan cel Mare

(A. Ciocanu)

N 2 **123.** Pentru cuvintele propuse alăturați atribute potrivite.

Măr (ce fel?)..; un strugur (ce fel?)..; glasul (al cui?)..; în-vățătoare (a cui?)..; elevul (care?)..,... (cîte) cărți; celor (cîți)... pasageri.

- Construiți două propoziții cu îmbinările obținute și analizați-le sintactic.

N 3 **124.** Copiați textul. Subliniați atributele. Aflați întrebările la care răspund atributele.

De-o bucată de vreme nu se mai aude glasul vînătorului. Cei din casă s-au neliniștit de-a binelea. Toți îl căută pe vînător. Unde a dispărut nepotul? Ce-i cu vînătorul nostru azi? Buneii s-au pornit în căutarea nepotului. (A. Șalari)

- Determinați tipul propozițiilor după scopul comunicării.
- Subliniați desinențele cuvintelor din ultima propoziție.

N 3 **125.** Copiați exemplele. Selectați îmbinări de cuvinte ce conțin atribute.

E ca mama de senină,
Poartă-n ochi sclipiri de stea.

Și mereu îmi dă lumină
Ea, învățătoarea mea.
(G. Blănaru)

 4 **126.** Citiți textul. Copiați tabelul și completați-l cu atributele din textul:

Afară plouă. Susură frunzele veștede, ruginite. Aerul rece se oblonește în picle. Ascult cum curge timpul, cum se prăbușește în goluri adânci; ca o cascadă curge timpul în infinituri cosmice.

Frunzele de nuc se scutură fără noimă în grădină. Cîte o gutuie, din creștetul de aramă, cade cu zgomot lîngă casă. Plo-uă...

(G. Meniuc)

Atributul	Întrebarea la care răspunde	Substantivul determinat
-----------	-----------------------------	-------------------------

 127. Faceți acordul adjectivelor din paranteze. Ce parte de vorbire determină ele? Selectați îmbinări de cuvinte ce conțin atribute.

a) Lizuca era o fetiță (mic) și (cuminte). Dar mama cea (bun) îi murise. Lizuca avea o mamă (vitreg, rău), care o certa și o bătea mereu. În toată casa Lizuca nu avea decît un singur prieten: pe Patrocle, un cîine (roșcată).

(M. Sadoveanu)

 1 **128. Lucru în grup.** Găsiți atribute (exprimate, pe rînd, prin adjective și substantive) care să însoțească substantivul *vacanță*. Construiți propoziții cu îmbinările obținute.

 129. Împărțiți în silabe cuvintele propuse conform regulilor de trecere a cuvintelor dintr-un rînd în altul, pe care le-ați studiat în clasele 1- 4:

real, biografie, pauză, saună, neoficial, neobrăzat, fiolă, ființă, știință.

- Cu patru cuvinte alcătuiți îmbinări care ar conține atribute.
- Construiți apoi patru propoziții cu aceste îmbinări.

N 2 **130.** Completați spațiile libere din cuvintele: *greș..lă, ac..relă, floric..., scînte..ză, plo..s, s...ră, p..ne, ab.., v..ță, urech..., am..ză.*

N 4 **131.** Compuneți două scrisori — una adresată mamei (prietenului) dintr-o tabără de odihnă, unde v-ați aflat, sau din satul bunelor, unde v-ați petrecut vacanța, și alta — bibliotecarei școlii: cînd ați plecat din sat (oraș), n-ați reușit la timp să restituiți cartea împrumutată. Vă propunem spre ajutor schema următoare:

Localitatea, ziua, luna, anul.

Introducere. Formula de adresare.

*Dragă prietene; Scumpă mamă;
Stimată doamnă; Stimați colegi.*

Cuprins.

Încheiere. Formula de încheiere.

*Al tău (a ta) amic (prietenă);
Te sărut cu drag; Cu tot respectul;
Să ne auzim de bine; Cu urări de sănătate.*

Semnătura expeditorului

- Explicați cu ajutorul *Dicționarului explicativ* cuvintele *destinatar* și *expeditor*.

N 2 **132.** Copiați versurile. Subliniați complementele necircumstanțiale.

Zumzăie pe ramuri floarea:

O auzi? Ascult-o bine!

Parcă-ar înflori copacii

Nu cu flori, ci cu albine! (I. Anton)

- Determinați tipul propozițiilor, după scopul comunicării, din prima strofă.

N 3 **133.** Alcătuiți propoziții după schemele:

- a) $\underline{S} + \underline{S} + \underline{PVS} + \underline{CD} + \underline{A}$;
 s s v s adj.
 b) $\underline{S} + \underline{A} + \underline{PN} + \underline{A}$;
 s pr v+s adj.
 c) $\underline{CI} + \underline{A} + \underline{S} + \underline{PVC} + \underline{CD} + \underline{A}$
 s adj. s v s adj.

N 4 **134.** Subliniați părțile principale și secundare în textul ce urmează. Includeți complementele necircumstanțiale într-un tabel asemănător cu cel de mai jos.

<i>Complementul</i>	<i>Verbul pe care îl determină</i>	<i>Întrebarea la care răspunde</i>
o carte	citește	ce?

Ați văzut cum se învîrte roata olarului? Lutul moale ia forme domoale de oale, de ulcioare. Noi le umplem cu licori aromitoare și așteptăm oaspeți în zilele de sărbătoare. (*A. Suceveanu*)

- Explicați oral felul predicatelor.

N 4   **135.** Să comunicăm!

Olarul

- a) Încadrați în enunțuri îmbinările de cuvinte:

om comunicativ; *convorbire telefonică;*
băiat sociabil; *situație comică.*

N 4 **Lucru în grup.** b) Formulați cîteva idei cu privire la reamenajarea clasei voastre.

N 4 c) Expune colegilor părerea personală despre viața școlară. Formulează cîteva idei de schimbare în mai bine a unor aspecte ale vieții școlare.

N 2 d) Pregătiți-vă și prezentați în cîteva fraze părerile personale despre o carte recent citită (un film vizionat).

N 3 e) Comunică-i colegei/colegului ideile tale privind organizarea unei excursii.

N 3 f) Pregătiți-vă să prezentați în fața clasei, împreună cu colegul/colega, o convorbire telefonică despre filmul vizionat recent.

N 1 g) Scrieți sinonimele cuvintelor *dialog*, *a comunica*, *sociabil*. Alcătuiți un enunț cu antonimul ultimului cuvânt.

Rețineți! Reguli de comunicare

- Pentru a comunica eficient, este bine să ții cont de următoarele sfaturi:
 - să fii politicos;
 - să asculți cu atenție interlocutorul;
 - să oferi posibilitate și interlocutorului tău să vorbească;
 - să-ți adaptezi comunicarea la receptor/ascultător (vîrsta, statutul social și profesional etc.).
- În orice situație de comunicare:
 - exprimă-te clar și simplu;
 - alege cu grijă cuvintele și convinge-te că le cunoști bine sensul și forma;
 - pronunță clar și controlează-ți tonul în care vorbești și gesturile;
 - încearcă să-ți stăpînești emoțiile; ele te împiedică să-ți exprimi clar gândurile;
 - fii sincer, politicos și amabil.

N 2 **136. Lucru în grup.** Construieste o convorbire telefonică, respectînd regulile de comunicare. Numește o temă care te interesează în mod deosebit și spune cu cine ai dori să vorbești pe această temă.

N 2 **137.** Selectați din alineatul trei al textului propus îmbinări care conțin atribute și complemente necircumstanțiale.

Mă întorceam eu de la pădure printr-o miriște întinsă...

Cînd eram pe la mijlocul lanului, m-a apucat o ploaie ca din găleată.

Nedumerit de ploaia abătută ca din senin, m-am oprit locului și mi-am scos umbrela din rucsac. Am deschis-o și m-am adăpostit sub dînsa. În jur se auzea răpăitul picăturilor de ploa-

ie. Părea că toate vietățile au pierit. Când colo, am zărit o prepeliță cu o droaie de pușori, ce păseau anevoios prin glodul de pe miriște. Prepelița-mamă, zărind umbrela mea, a înțeles că sub ea își poate afla adăpost cu pușorii săi.

Ajunsa alături, s-a pitit fără nici o frică sub umbrelă.

Pușorii s-au ascuns sub aripile mamei, care părea să-mi spună cu privirea:

— Înțelege-mă, om bun, că numai tu îmi poți salva odraslele.

(R. Cucereanu)

- Efectuați analiza fonetică a cuvântului *anevoios*.
- Analizați sintactic prima propoziție din text. Ce sentimente vă trezește lectura acestui text?

 M e d i t a Ț i: De ce, totuși, prepelița a hotărât să-și adăpostească puii sub umbreala unui om?

 1 **138.** Recunoașteți, în textul următor, complementele necircumstanțiale și verbele pe care le determină:

În pădure am văzut un stol de păsări gălăgioase. Ele ciuguleau mugurii cruzi. Sub coaja copacilor stau ascunși gândăceii. O ciocănitoare lovea cu ciocul în coaja unui stejar, căutînd hrană.

- Subliniați complementele necircumstanțiale.
- Selectați două îmbinări care conțin atribute.

 3 **139.** Arătați ce rol sintactic au în propoziție cuvintele evidențiate.

- a) Clădirea aceasta este *școala* noastră. *Școala* este spațioasă. Clasele *școlii* sînt luminoase.
- b) *Ghiocelul* a înflorit. Petalele *ghiocelului* sînt albe. În grădină am văzut un *ghiocel*.
- c) *Eleva* merge la școală. Uniforma *elevei* este curată. La bibliotecă am întîlnit o *elevă* silitoare.

 4 **140.** Alcătuiți cîte o propoziție în care substantivele *grădină*, *muncitor* să fie:

• subiect; • atribut; • complement necircumstanțial; • nume predicativ.

 141. Dictare comentată.

L-a rugat; l-a privit; la timp; le păru; într-adins; ți-oi spune; m-a fulgerat; în fața mea; mi-a vorbit; să-l văd; n-o știu; nu-i cald.

 4 **142.** Atestați complementele circumstanțiale și determinați tipul lor.

Sus la noi pe căsicioară
Stă în cuib o vrăbioară.
Deocamdată puișorul
Încă nu-i deprins cu zborul
Și mereu își scoate-afară
Căpușorul.

(L. Deleanu)

 1 **143.** Subliniați complementele circumstanțiale de timp.

1. Mîine este ziua Lenuței. 2. La vară o să mergem la mare.
3. Săptămîna trecută Nicu a lipsit două zile de la școală. Ieri a absentat iarăși.

- Determinați subiectul în propoziția a doua.
- Găsiți atributul exprimat prin numeral.

 3 **144.** Citiți propozițiile. Identificați, în text, complementele circumstanțiale de timp și de mod. Prin ce părți de vorbire sînt ele exprimate?

1. În vacanța mare o să ne odihnim la munte. Noi, pe cărările abrupte, nu urcăm niciodată singuri. Pot să apară, brusc, pericole. 2. Zilnic merg cu plăcere la bazinul de înot. Cu grujă, antrenorul ne pregătește pentru campionatul școlar, care o să se desfășoare luna viitoare. 3. Prîslea ajunsese pe tărîmul celălalt. Privi cu sfială spre palatele zmeilor. 4. Ce-a făcut ieri și alaltăieri face azi, va face mîine și poimîine.

 2 **145.** Citiți enunțurile. Identificați complementele circumstanțiale de loc și determinați prin ce se exprimă.

1. Am mers la cofetărie. Acolo m-au însoțit Maria și Ana. M-am așezat lîngă Maria, iar lîngă ea a stat Ana. 2. Oamenii

locuiau departe. Pînă acolo am mers pe jos. Ne-am oprit sub un tei o singură dată.

N 2 **146. Lucru în grup.** Determinați complementele circumstanțiale, atributele.

Limba noastră-i o comoară
În adîncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

(A. Mateevici)

•Analizați după structură cuvintele *revărsată*.

N 3 **147. Lucru în grup.** Scrieți o scurtă întâmplare hazlie, utilizînd complemente circumstanțiale.

N 4 **148.** Determinați părțile secundare de propoziție studiate.

1. Munca îl cinstește pe om. 2. Munca și economia izgonește sărăcia. 3. Hărnicia poartă gospodăria.

•Analizați sintactic exemplul întîi.

•Subliniați desinențele cuvintelor din exemplul al treilea.

N 1 **149.** Citiți și delimitați propozițiile. Subliniați părțile secundare ale propoziției.

Mama e cel mai frumos cuvînt de pe pămînt e primul cuvînt pe care-l rostește omul și sună în toate limbile lumii la fel de gîngăș mama are inima cea mai credincioasă și mai simțitoare dragostea din ea nu se stinge nicio-dată ea nu rămîne față de nimic rece și nepăsătoare.

V. Volegov. *Maternitate*

N 2 150. Subliniați părțile secundare de propoziție și explicați oral prin ce sînt exprimate.

1. Omul muncitor e ca un pom roditor.
2. Cu răbdarea treci și marea, iar cu răul nici — pîrăul.
3. Ni-i Patria aici, pe largi poteci de soare, în freamătul de codri, în murmur de izvoare. (A. Ciocanu)

151. Dictare selectivă (selectați părțile secundare de propoziție împreună cu cuvîntul pe care-l determină).

Nu e om pe lumea asta	O limbă este un popor,
Cui nu i s-ar fi cîntat	E sufletul lui mare.
Cîntul mamei, cînt de leagăn,	(L. Damian)
Cînd în pat l-au legănat.	
(R. Gamzatov)	

152. Subliniați attributele și predicatele. Determinați tipul predicatelor. Traduceți primele trei propoziții în limba ucraineană.

Iarna în cîmpie

Bătea un vîntișor rece. Cerul s-a îngemănat cu pămîntul și au început să se ridice nori albi ca spuma laptelui. Drumul era lunecos. Cît cuprindeai cu ochii, se întindea cîmpia acoperită cu o plapumă albă ca zăpada. Pojghița albăstruie de omăt sclipea sub razele soarelui.

Corbii negri se lăsau în stoluri pe zăpadă. Vîntul se întetea. Nori de zăpadă s-au ridicat acoperind cerul. Soarele dispăru după nori. Începu să ningă.

(M. Koțiubinskii)

Popoziția cu părți multiple

Repere teoretice Două sau mai multe părți de propoziție care răspund la una și aceeași întrebare și lămuresc unul și același cuvânt se numesc **părți omogene (multiple)**. Pot fi multiple următoarele părți de propoziție: *subiectele, numele predicative, atributele și complementele*.

Atenție! Predicatele nu pot fi omogene (multiple)!

E x e m p l e: Vin *înțararii, lăutarii, gîndăceii, cărăbușii*. (subiecte multiple)

Mama este *duioasă, gingașă și bună*. (nume predicative multiple)

Un băiețuș *dolofan și jucăuș* se ținea de mîna mamei. (atribute multiple)

Tot e alb *pe cîmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare* (complemente circumstanțiale multiple) (V. Alecsandri)

Un cuvînt (sau o îmbinare de cuvinte) care generalizează conținutul părților multiple se numește **cuvînt generalizator**.

Cuvîntele generalizatoare pot fi plasate înaintea părților multiple și după părțile multiple.

a) **Dacă cuvîntul generalizator este plasat înaintea părților multiple, după el se pun două puncte.**

E x e m p l u: Jur-împrejur nu te împiedică **nimic**: nici *vîntul*, nici *soarele*, nici *zgomotul*. (V. Roșca)

b) **Dacă cuvîntul generalizator este plasat după părțile multiple, înaintea lui se pune liniuță.**

E x e m p l u: *Oamenii, vorba, portul și obiceiurile* — **toate** se schimbă. (A. Russo)

c) **Părțile multiple, care nu sînt introduse cu ajutorul conjuncțiilor, se despart prin virgule.**

E x e m p l u: Soarele *vesel, luminos* a răsărit.

d) **Nu se folosește virgula, dacă părțile multiple sînt introduse cu conjuncțiile *nici, și, ba, ori, sau*, care nu se repetă.**

E x e m p l u: Ce-ți place mai mult: *înghețata ori ciocolata?*

e) **Cînd aceste conjuncții se repetă, introducînd părțile multiple, virgula se pune începînd de la a doua parte multiplă.**

E x e m p l u: Toată casa răscolește

Și-și tot cată

ba o gheată,

ba cămașa aruncată

ba săpunul,

ba colțunul...

(L. Deleanu)

f) **Dacă părțile multiple, introduse cu *și* sînt grupate în perechi, atunci virgula desparte numai perechile.**

E x e m p l u: *Mama și tata, bunelul și bunica, sora și frațele* alcătuiesc familia mea.

g) **Virgula se folosește și atunci, cînd părțile multiple se leagă cu conjuncțiile *iar, dar, însă, ci*.**

E x e m p l u: La primăvară va răsări un mugurel *mic, dar viguros*.

Reprezentarea simbolică a părților multiple (omogene) este: **PM (PO)**.

 2 **153.** Copiați și subliniați părțile multiple. Arătați funcția lor sintactică.

1. Și cîntec, și rîset, și joc de copii.

Se nasc din aceeași tulpină-a izbînzii (*Em. Bucov*). 2. Torcea un fir de mătase albă, subțire, strălucită (*M. Eminescu*). 3. Oleg iubea șahul și muzica, cartea și condeiul. 4. Poporul nostru este darnic, muncitor și liber. (*L. Ukrainka*)

 3 **154.** Copiați exemplele. Subliniați părțile multiple. Explicați folosirea virgulei.

1. Eu și-n temnița cea neagră liber m-oi simți și tare — pentru volnicele-mi gînduri nu sînt stavili nici hotare. (*L. Ukrainka*) 2. Fata babei era slută, leneșă, ținnoasă și rea la inimă.

(I. Creangă) 3. Moldova cuprinde tot felul de vederi vesele, întunecoase, cîmpenești. (A. Russo) 4. Soarele nici nu răsare, dar noi, care mai de care, ori cu coasa, ori cu grebla, ori cu furca în spinare. (A. Lupan)

N 1 **155.** Copiați exemplele, înlocuind punctele cu conjuncțiile cerute de context.

1. Alung din cîntec jale ... suspin. (L. Ukrainka) 2. Natură, maica mea! La sînul tău aleanul... durerea le-nvățai a spune. (L. Ukrainka) 3. Îl vede zi și noapte: ...pe schele, ...în mine, ...în cabinetul său. (L. Deleanu) 4. Meseria se cîștigă nu cu banul, ...cu anul. (Em. Bucov)

N 2 **156.** Citiți și lămuriți utilizarea virgulei la părțile multiple.

1. Nici tîmpla cărunță, nici cuta pe fața-năsprită de vînt nu poate să-ntunece ochii, cu tinere flăcări arzînd. (Em. Bucov) 2. Nu nourii, ci soarele ne încălzește. (V. Roșca) 3. Tinerețea ta voioasă, frumusețea, veselia mă încîntă, scumpă Naste. (M. Nahnibeda) 4. E ură și tulburare în ochii lor cei negri, adînci și disperați. (M. Eminescu)

N 4 **157.** Citiți. Copiați propozițiile și puneți semnele de punctuație.

1. Nu doarme nici pom nici om pe bolta ceea. (Em. Bucov) 2. Te urmărește săptămîni un pas făcut alene o dulce strîngere de mîini un tremurat de gene. (M. Eminescu) 3. Nici ploile nici soarele nici frigul nici vremile nu i-au atins granițul. (P. Cruceniuc) 4. Pîinea are iz de glie de rouă de cîntec de motor și de mîini bătătorite de plugar. (M. Cibotaru)

N 3 **158.** Completați propozițiile cu părți multiple.

1. Obiectele de gospodărie sînt ..., ..., și ... 2. ..., ..., ..., ... sînt flori. 3. Cîinele,... , ... , ... și ... sînt animale domestice. 4. ... și ..., ... și au participat la competiții.

N 2 **159.** Aflați varianta corectă.

1. A fost (o dată/odată), (de mult/demult) un moș și o babă.
2. Aș vrea să-l mai văd (odată/o dată). 3. (De mult/demult) timp n-ai mai fost pe la noi. 4. (Nu mai/numai) tu poți să mă ajuți. 5. Cred că (nu mai/numai) am nici o șansă să ajung la timp.

N 1 **160.** Copiați propozițiile. Subliniați cuvintele generalizatoare cu două linii, iar părțile multiple — cu una.

1. Tu ai rămas la toate gospodină: la plug, la leagăn și la strung. (P. Crucienuț) 2. Moș Dumitru îi zări pe trei: pe Zamfira, pe Petrică și Măriuța. (A. Mateevici) 3. Lumina soarelui ajunge peste tot: în cameră, în câmp, în suflet.

N 3 **161.** Determinați cuvintele generalizatoare. Stabiliți locul lor față de părțile multiple. Explicați utilizarea semnelor de punctuație.

1. Tot ce mișcă-n țara asta: râul, ramul — mi-i prieten numai mie...(M. Eminescu) 2. Totul era neobișnuit: frumusețea stepei, adierea vântului, florile de câmp, norii, lanurile aurii. (I. Cutcovățchi) 3. Pământul, cerul, lacul — toate, toate ni-s prieteni. (M. Eminescu) 4. Are să lumineze și la noi în casă, și pe uliță, și la școală — peste tot. (A. Lupan)

N 2 **162.** Copiați exemplele și puneți virgulele la părțile multiple.

1. A venit și Anul Nou, troienind câmpiile codrii și grădinile văile și viile. (P. Curceniuc) 2. Mititel dar voinicel, cu zăpada pe beretă, a ieșit un ghiocel. 3. Mii de zile s-au înjghebat și s-au revărsat în luni ba calde și însorite, ba reci și întroienite. (I. Canna) 4. Cartea-i fîntîna din care poți scoate și lacrimi și rîs și odihnă și gînd. (Em. Bucov)

N 3 **163.** Citiți propozițiile. Explicați întrebuințarea semnelor de punctuație. Aflați cuvintele generalizatoare.

1. Fața ta, iubită, mi s-arată oriunde: în vis, în flori, în stele, în dulcele senin. (V. Alecsandri) 2. Și tabăra de câmp,

și livezile, și locul — toate se întipăreau în minte. (I. Cut-covețchii) 3. Ură, obidă, deznădejde — totul s-a învâlmășit într-însul. (B. Petriceicu-Hașdeu). 4. Au venit oaspeți mulți la nunta mare: urșii grei și cerbii sprinteni, cocostîrcii și vultanii. (Em. Bucov)

N 4 **164.** Copiați exemplele. Puneți semnele de punctuație necesare.

1. Nevinovăția mirarea și frica mulțumirea toate aceste deosebite sentimente luceau în cătătura ei. (V. Alecsandri) 2. Tot se întrunește în tine floare și pasăre primăvară și basm și albeața nordului și flacăra satului. (M. Eminescu) 3. Cărțile caietele creioanele radiera toate sînt rechizite școlare. 4. Ucraina a cîștigat medalii de aur la Jocurile Paralimpice Campionatul mondial.

Rețineți! **Audierea** este un proces de receptare a comunicării orale. Ea are drept scop formarea deprinderilor de a înțelege despre ce se realizează (în text, în timpul comunicării orale) și de a acționa adecvat la cele auzite.

Audierea presupune dezvoltarea unui șir de deprinderi, printre care:

- receptarea auditivă a naturii vii;
- înțelegerea mesajului recepționat;
- priceperea, intuirea celor relatate;
- constatarea ideii principale, a înțelesului de bază;
- selectarea esențialului;
- sporirea atenției elevului etc.

Citiți textul «Micu» (ex. 158). Îndepliniți condițiile acestui exercițiu. Răspunsul corect, pe care l-ați ales din variantele propuse, este egal cu un punct. Punctajul acumulat vorbește, în cazul dat, despre atenția cu care ați citit și intuit conținutul textului «Micu».

 165. Citiți foarte atent textul doar o singură dată. Rețineți conținutul și algeți răspunsul corect (din variantele propuse) la întrebările ce urmează la finele textului.

Micu

Sandu trecea pe lângă ograda lui Manoliță. De sub poartă a ieșit un cățeluș. Era al lui Manoliță și-i zicea Micu. Sandu s-a apropiat de el. Micu a început să dea din coadă. El vroia să se joace. Dar Sandu l-a lovit tare cu piciorul în cap. Micu a căzut pe spate, a început să dea din labe și să scîncească, parcă zicea: «Ce rău ți-am făcut de mă bați?» Micu nu știa că Sandu este supărat pe Manoliță, că acesta nu-i dăduse niște bumbi verzi și lunguieți ca niște frunze de prune.

Cățelul obijduit

Sandu a fugit acasă. Manoliță a auzit plînsul cățelului său și a venit într-o fugă la poartă. L-a ridicat pe Micu și l-a dus în brațe în ogradă. Din ogrăzile mejeșe au venit cîțiva copii. L-au pus pe Micu sub un pom din grădină. Cățelul răsuflea din greu. Din cînd în cînd scotea un scîncet așa de slab, că abia se auzia. Manoliță și ceilalți copii stăteau tăcuți și se uitau țintă la Micu.

În vremea aceasta Sandu se uita printr-o crăpătură din gard. El n-a mai putut răbda și a intrat în grădină. Nimeni nu știa că dînsul îl lovise pe cățel. Știa numai cățelul, dar el nu putea să vorbească.

Copiii îi dădeau ba apă, ba câte-o bomboană, dar Micu nu lua nimic. El tremura și se uita cu ochișorii lui căprui și îndurerați ba la un copil, ba la altul. Se uita și la Sandu. Dar Sandu nu îndrăznea să se uite în ochii lui Micu.

Cățelușul a încercat să se ridice în picioare, dar îndată a căzut pe o parte, a oftat adânc o dată, încă o dată. Și-a îndoit picioarele dinainte, iar pe cele dinapoi și le-a întins. Și n-a mai scîncit.

Manoliță și-a aplecat urechea la botișorul lui Micu, a ascultat puțin și a spus:

— De acum e mort.

Mult au stat copiii tăcuți și mîhniți în jurul cățelușului mort. Sandu a izbucnit în plîns și a fugit din grădină.

(După Em. Bucov)

1. Cățelușul Micu a ieșit
 - a) pe poarta deschisă?
 - b) de sub poartă?
 - c) prin poarta vecină?
2. Sandu era supărat pe Manoliță, fiindcă acesta nu-i dăduse
 - a) bumbi verzi și lați?
 - b) bumbi verzi și lunguieți?
 - c) bumbi mici și galbeni?
3. Fiind lovit tare cu piciorul, Micu a căzut
 - a) pe burtă?
 - b) pe picioarele din urmă?
 - c) pe spate?
4. Auzind plînsul lui Micu, Manoliță a venit la poartă
 - a) foarte repede?
 - b) în fugă?
 - c) cu sufletul la gură?
5. Cățelușul bolnav a fost adus de Manoliță
 - a) în grădină?
 - b) în ogradă?
 - c) în odaie?
6. Sandu se uita la cele ce se petreceau în grădină

- a) printr-o crăpătură de scîndură?
 - b) printr-o crăpătură de gard?
 - c) printr-o crăpătură de uşă?
7. Copiii îi dădeau lui Micu
- a) apă şi pîine?
 - b) pateu şi bomboane?
 - c) apă şi bomboane?
8. Ochii lui Micu — bolnavul erau
- a) căprui şi îndureraţi?
 - b) căprui şi mici?
 - c) verzi şi îndureraţi?
9. Sandu, care era vinovat de cele întîmplate,
- a) se uita ţintă în ochii lui Micu?
 - b) se uita îndrăzneţ în ochii lui Micu?
 - c) nu îndrăznea să se uite în ochii lui Micu?
10. Căţeluşul a încercat să se ridice în picioare, dar
- a) a căzut pe o parte?
 - b) l-a recunoscut pe Sandu?
 - c) a dat din codiţă?
11. Copiii au stat în jurul căţeluşului mort
- a) supăraţi şi trişti?
 - b) trişti şi mîhniţi?
 - c) tăcuţi şi mîhniţi?
12. Sandu a izbucnit în plîns şi
- a) a fugit din casă?
 - b) a fugit din grădină?
 - c) a alergat la mamă-sa?
- **Apreciaţi comportarea lui Sandu.**
 - **Aveţi vreun căţeluş în ogardă? Descrieţi-l. Amintiţi-vă un moment hazliu din viaţa acestui animal.**
 - **Întocmiţi o compunere «Prietenul meu patrupe».**
 - **Subliniaţi părţile multiple din alineatul patru al textului «Micu».**

N 1 **166.** Formulați câte un răspuns concis la fiecare dintre următoarele întrebări:

- Cum te cheamă?
- Unde te-ai născut?
- Cine sînt părinții tăi?
- Ce-ți dorești cel mai mult?
- Care este ocupația ta preferată?
- Unde locuiesc bunicii tăi?
- Care disciplină te interesează cel mai mult?
- Ce ai vrea să fii în viitor?
- Cum ai vrea să fie prietenul/prietena tău/ta?

 167. Găsiți întrebări care să corespundă răspunsurilor de mai jos. Notați în caiet acest dialog.

- a) — ...?
— Margareta Lungu.
- b) — ...?
— Nu, dintr-a șaptea.
- c) — ...?
— O aștept pe verișoara mea.
- d) — ...?
— Cu plăcere, dar uite-o că iese și trebuie să plecăm.

 168. Lucru în grup. Se dau următoarele situații de comunicare:

N 1 a) Trebuie să faceți cumpărături la magazin.

N 2 b) Vreți să aflați informații despre un film.

N 3 c) Prietenul/prietena vă invită la ziua lui/ei de naștere.

Formulați câte 3-4 întrebări pentru fiecare situație. **N 1** Vi se propune să cumpărați o bicicletă. La ce întrebări dorți să aflați răspunsuri, înainte de a o cumpăra? **N 2** Se organizează o excursie a clasei. Ce informații vreți să aflați în legătură cu aceasta?

N 3 **169.** Răspundeți la următoarele întrebări-ghicitori:

- a) Cine are urechi și nu aude?
- b) Cine bate și nu doare?
- c) Cine aleargă, dar nu-l ajungi niciodată?

170. Răspunde cât mai detaliat la întrebările:

- Unde locuiești?
- Cine sînt prietenii tăi?
- Cum îți petreci timpul liber?
- Cum și cînd îți pregătești temele pentru acasă?
- Care este ocupația ta preferată?
- Ce vei face cînd vei crește mare?

Rețineți!

- Cînd nu știm ceva sau nu sîntem siguri de ceva, punem întrebări pentru a primi răspunsuri.
- Întrebarea (răspunsul) trebuie formulată (format) clar, ca să fie bine înțeleasă (înțeles).
- Întrebările se pronunță cu o intonație interogativă.
- Orice întrebare trebuie adresată respectuos, dacă vrei să ți se răspundă la fel.

Pentru a ne adresa cât mai politicos, putem utiliza următoarele formule introductive:

- Vă rog să-mi spuneți ...
- Aș vrea să vă întreb ...
- Nu vă supărați ...
- Știți cumva ...
- Pot să vă întreb...
- Dacă se poate, aș vrea să aflu ...
- Permiteți-mi să vă întreb ceva ...

171. Lucru în grup. Formulați șase întrebări interesante pentru a le adresa:

- a) unui scriitor;
- b) unui cîntăreț;
- c) unui businessman (om de afaceri).

172. Citiți în gînd textul. Alcătuiți 3-4 întrebări referitoare la conținutul lui. Redați succint conținutul textului.

Cultura moldovenească în mediul culturii universale

Poporul moldovenesc a creat de-a lungul veacurilor o bogată și variată cultură spirituală.

Academia Kievo-Movileană, prima instituție de învățământ superior, a exercitat o mare influență asupra dezvoltării culturii popoarelor Europei de Est și de Sud-Est.

Dimitrie Cantemir. Scriitorul și gânditorul enciclopedist, domnitorul Moldovei, care s-a făcut celebru în Europa prin operele sale, a confirmat prezența culturii moldovenești în patrimoniul culturii universale.

Faima culturii moldovenești a ajuns departe prin evoluția **Mariei Bieșu**, care în anul 1967 obține Premiul I pentru cea mai reușită interpretare a rolului Cio-Cio-san la Concursul internațional «Miura Tamachi».

Iulia Bogdescu și Eugeniu Doga, capela corală «Doina» și Ansamblul «Joc», Ion Druță, Emil Loteanu și încă mulți alții au demonstrat prezența culturii moldovenești în lumea contemporană.

Eugeniu Doga

Ansamblul Joc

Creați. Citiți literatură suplimentară, documentați-vă și răspundeți desfășurat la întrebarea-problemă: «Cum a influențat cultura altor popoare asupra culturii moldovenești?»

Adresarea. Semnele de punctuație la adresări

Repere teoretice Cuvintele sau îmbinările de cuvinte care numesc persoana sau obiectul către care se adresează vorbitorul se numesc **adresări**.

E x e m p l u: Mulți ani înainte, *Ilies!*

După structura lor, adresările pot fi **simple** și **dezvoltate**.

Adresările alcătuite dintr-un singur cuvânt sînt **simple**.

E x e m p l u: Mergi sănătoasă, *fetițo!*

Adresările însoțite de cuvinte determinative se numesc **dezvoltate**.

E x e m p l u: *Dragii mei copilași*, eu mă duc în pădure.

Adresările n-au un loc stabil în propoziție. Ele pot fi plasate *la începutul*, *în interiorul* sau *la sfîrșitul propoziției* și întotdeauna se izolează. Cu acest scop se utilizează următoarele semne de punctuație:

1. **Dacă adresarea se situează la începutul propoziției, după ea se pune virgulă, semnul întrebării ori semn de exclamare. După semnul exclamării și interogării propoziția începe cu literă mare.**

E x e m p l u: *Nepoțele*, fluierașul ista mi-a rămas de la bunel. (L. Deleanu)

Mămico! Tu ești cea mai bună pe acest pămînt!

Eugenia? De unde te-ai luat?

2. **Dacă adresările se află în interiorul propoziției, ele se izolează prin virgule din ambele părți.**

E x e m p l u: Să trăiești, *Ucraină*,

Casa noastră sfîntă!

3. **Dacă adresările stau la sfîrșitul propoziției, înaintea lor se pune virgulă, iar după ele, în conformitate cu conținutul propoziției, — punct, semnul interogării sau semnul exclamării.**

E x e m p l u: Bună seara, *fraților!*

Unde pleci, *Ionele?*

Te văd dispusă, *Luminițo*.

173. Citiți textul. Faceți pauze la adresări și evidențiați-le prin intonație. Explicați folosirea virgulei la adresări. Determinați felul adresărilor conform structurii lor.

*I. Creangă
Capra cu trei iezi*

— Dragii mei copilași, eu mă duc în pădure, ca să mai aduc ceva de-ale mîncării. Dar voi încuiați ușa după mine, ascultați unul de altul și nu cumva să deschideți pînă ce nu-ți auzi galsul meu. Auzitu-m-ați ce-am spus?

— Da, mămică, ziseră iezi.

— Pot să am nădejde în voi, copii?

— Să n-ai nici o grijă, mămică, apucară cu gura înainte cei mai mari.

— Dacă-i așa, apoi veniți să vă sărute mama, dragii mei!

— Mergi sănătoasă, mămică, zise cel mai mic cu lacrimi în ochi.

Apoi capra iese și se duce în treaba ei. (După I. Creangă)

174. Citiți și copiați propozițiile. Puneți semnele de punctuație necesare la adresări.

1. Bună dimineața tată. 2. Acum Nicușor dă-mi, te rog, albumul tău de timbre. 3. Noapte bună copii. Elena Petrovna mîine plecăm în excursie?

175. Dezvoltați adresările, pe care le veți descoperi în propoziții, cu ajutorul cuvintelor: *drag(ă)*, *scump(ă)*, *stimat(ă)*. Puneți semnele de punctuație respective.

1. Spune-mi Catincuță cum ai petrecut vacanța. 2. Mămi-co îți scriu că am ajuns cu bine la bune. 3. Lidia Antonovna Vă felicit călduros cu ocazia zilei de naștere. 4. Copii ocrotiți natura.

N 3 176. În versurile propuse, subliniați adresările și determinați felul lor.

Dulce Copilaș Ceresc

Dulce Copilaș Ceresc, ce te naști pe lună,
Vino, eu îți dăruiesc casa cea mai bună.
Vino, obrăzor de crin, mâini de albă floare,
Vino, ochi de cer senin, dulce strop de soare.
Scump Isus, drag Isus, dulce strop de soare. (Colind)

- Descopere- *Nașterea lui Isus Hristos* riți atributele și explicați prin ce părți de vorbire sînt exprimate.

N 1 177. Citiți, evidențiind, prin intonație, adresările. Copiați numai propozițiile care conțin adresări. Puneți semnele de punctuație omise.

Vulpea și ariciul

— Ai mutrișoară tare plăcută, dar țepii nu-s de tine.

— Nu cumva vulpe țepii mă fac urît?

— N-aș zice că te fac urît arice.

— Poate vulpe mă fac greoi?

— N-aș spune nici asta...

— Atunci la ce-mi încurcă țepii dragă vulpe?

— Înțelegi frate cu țepii aceștia nu ești gustos!

N 3 178. Citiți. Transformați propozițiile următoare în așa fel ca adresările să ocupe diverse poziții: la începutul, în interiorul și la sfîrșitul propozițiilor. Puneți semnele de punctuație.

1. Dragi copii, fiți exemplul la învățătură! 2. Elevi! Nu uitați să restituiți la timp cărțile de la bibliotecă. 3. Fată frumoasă și harnică, îngrijește-mă, că ți-oi prinde și eu bine vreodată. (I. Creangă)

N 2 **179.** Copiați propozițiile. Puneți semnele de punctuație și explicați-le.

1. Dumneata moș Irofte mai bine povestește-ne despre Ștefan cel Mare (I. Canna) 2. Țara mea țară bună și tare/ țară cum nu e alta pe lume! (Em. Bucov) 3. Nu vrei maică să mă cați, să mă cați în cei Carpați. (Folclor) 4. Drăguțule bace dă-ți oile-ncoace! (Miorița)

N 4 **180.** Alcătuiți propoziții conform schemelor:
(a — adresare)

1. a, ...	?	3. a! ...	5. a, ...	.
2. , a,	!	4. ..., a.	6. ..., a	?

181. În fața voastră, dragi elevi, se află scrisoarea lui Nikolai Ostrovskii (scriitor rus) adresată mamei sale. Ea este plină de grijă, căldură sufletească și mîngîieri. Răspunzînd la întrebarea: «Cum o numește Nicolai Ostrovskii pe mamă-sa în această scrisoare?», veți afla adreșările. Puneți semnele de punctuație respective.

Dragă mamă am citit toate scrisorile tale. Sînt foarte fericit, că ți-am putut oferi cel puțin această mică bucurie. Eu vreau să stau serios cu tine la vorbă iubită mamă. Eu te rog scumpa mea tare te rog și chiar insist ca tu să nu faci nici o muncă grea. Îndeplinește-mi porunca mămico. Principalul — păzește-ți sănătatea draga mea.

Scumpă mamă cum crezi, n-ar fi mai bine să pleci la sanatoriu? Gîndește-te și răspunde-mi imediat. Totul va fi așa cum dorești tu sufletelul meu!

Peisaj de iarnă

Te îmbrățișez cu toată dragostea scumpa mea.

- Determinați părțile componente ale acestei scrisori. Lipsește ceva? Argumentați.

182. Dictare comentată.

Să-ți aud; ți-ai pus; s-au dus; jucîndu-se; n-aș spune; să-i aduc; n-am venit; ia te rog cartea; ia te uită la ea!

183. Atestați adresările și puneți semnele de punctuație necesare.

1. Mulțumesc plugare drag de pînică și meleag. (I. Vata-manu)
2. Moldova mea iubit pămînt,
 Încins cu colorate brîie,
 Bătrînul codru ți-i veșmînt,
 Iar Eminescu — căpătîie.
 (A. Korkina)
3. Fulg de nea Fulg de nea Vîno la fereastra mea! (P. Cărare)
4. Carte dragă tu ne-aduni lîngă vatra cu minuni.

AUTOEVALUARE

1. Ce studiază sintaxa?
2. Selectați îmbinări de cuvinte. Determinați termenul regent și termenul subordonat.
În fundul ulicioarei răsare o cușmă veche, țuguiață, plină de voie bună. (I. Druță)
3. Caractreizați propozițiile propuse după criteriile studiate.
 - a) Viscol. Pomii bat mătânii... (P. Zandnipru);
 - b) E-n august. Noapte. Zarea-i luminoasă. (L. Deleanu);
 - c) Liniște. Pace. Satul doarme un somn mocnit. (A. Șalari);

- d) Miez de noapte. Foaie albă. Scriu scrisoare mamei;
- e) Aceeași odaie. Miez de noapte. O lună abia răsărită se uită pieziș prin cele două ferestre. (I. Druță)

4. Construiți cinci propoziții care să conțină subiecte și predicate diferite ca tip.

5. Alcătuiți îmbinări de cuvinte în care termenilor subordonați vor fi atribute și complemente necircumstanțiale, exprimate prin diverse părți de vorbire.

6. În textul propus, subliniați părțile secundare de propoziție. Determinați felul lor.

Mikolka era un școlar cumincior, drăguț, slăbuț, molcuț ca o fetiță... Strașnic îi plăcea cartea. Citea mult, citea mereu..., vroia să știe totul. Mereu îl întreba pe învățător ba de una, ba de alta. Învățătorul era bucuros și-i netezea obrăjorii, iar băiatul așa se mai bucura! (După A. Teslenko).

7. Construiți propozițiile după schemele:

a) S (multiplu) + PVS + CD + A;

b) PVS + CD + CD + A;

c) S (unic) + PV + CI + A.

8. Analizați sintactic propoziția:

În zilele frumoase de sărbători cutreieram dumbrăvile și luncile umbroase/ (I. Creangă)

9. Realizați trei propoziții nedezvoltate, în care predicatul să răspundă la întrebările: *ce este? cum este? cine este?* Ce fel de predicate vor conține propozițiile?

10. Completați propozițiile:

a) Persoana căreia îi este adresată o scrisoare se numește (?)

b) (?) este o persoană care expediază scrisori.

11. Identificați complementele circumstanțiale. Determinați felul lor.

Iarna a venit pe neașteptate. A nins monoton și des o zi treagă. Soarele luminos surîdea vesel. Împreună cu băieții am zidit în ogradă o cetate de zăpadă. (După M. Zloteanu)

12. Puneți semnele de punctuație respective, determinați cuvintele generalizatoare, părțile multiple, felul acestora.
- Nicăieri nu putea sta liniștit nici acasă nici la școală nici printre prieteni.
 - Totul îl interesa nava viteza ei mașinile.
 - Fata vroia să dovedească pretutindeni la părinți la bibliotecă la concert.
 - Poteci tănuite întâlniri interesante călătorii prin sate și orașe competiții sportive toate acestea îi așteaptă pe elevi în vacanță.
13. Dezvoltați următoarele propoziții, adăugând atribute și complemente potrivite.
- Nuferii apar.
 - Ploaia cade.
 - Se lasă noaptea.
14. Construiți propoziții în care adresările să fie plasate la începutul, în interiorul și la sfârșitul lor.
15. Alcătuiți cel puțin două propoziții cu ajutorul sinonimelor cuvântului *veste*.
16. **Creați.** Realizați o compunere narativă cu elemente de descriere a naturii pe tema: «Odată iarna...»
17. Scrieți un bilețel colegului/colegei, îndemnându-l/îndemnându-o politicos să facă ceva (să ne dea o mână de ajutor, bunăoară).

Subiectele autoevaluării se apreciază astfel:

- cu 0,5 puncte — subiectele: 4, 5, 6, 8, 10, 13, 14, 15.
- cu 1 punct — subiectele: 1, 2, 3, 7, 9, 11, 12, 16, 17.

Autoapreciați-vă!

Nivelul cunoștințelor	I	II	III	IV
Punctele	1–3	4–6	7–9	10–12
Nota	Suficient!	Tot înainte!	Bine!	Foarte bine!

NOȚIUNI DE FONETICĂ, GRAFIE ȘI ORTOEPIE

Repere teoretice

Fonetica studiază sunetele vorbirii.

Ortoepia — regulile pronunțării corecte.

Dicțiunea — modul de pronunțare a sunetelor din cuvânt și a cuvintelor din enunț.

Garfia — redarea în scris a cuvintelor.

Limba moldovenească are o scriere, în general, fone-tică, adică sunetele vorbirii se scriu așa cum se rostesc, afară de literele *c, g, x*, de aceea este important să cunoașteți și să pronunțați clar fiecare sunet, fiecare cuvânt, dacă doriți să aveți un scris corect și o vorbire frumoasă.

Sunetele și literele limbii moldovenești

Sunetele limbii sînt de două feluri: *vocale* și *consoane*.

Amintiți-vă! Consoanele sînt sunetele la rostirea cărora aerul înfîlnește obstacole la ieșirea din plămîni și din gură. Ele nu pot forma singure silabă.

Consoanele limbii moldovenești se împart în două grupe: *sonore* și *surde*.

Sonore

b d g j v z

Surde

p t c ș f s ț h

Sonante

l m n r

Amintiți-vă! Vocalele sînt sunetele la rostirea cărora aerul nu înfîlnește nici un obstacol la ieșirea din plămîni și din gură. Ele pot forma singure silabă.

În limba moldovenească se folosesc șapte vocale: *a, e, i, o, u, ă, î (â)*.

- Citiți cuvintele: *ie-pu-re*, *fe-răs-trău*, *oa-lă* și răspundeți la întrebările:

— Cîte vocale conține o silabă?

Limba moldovenească cunoaște vocale *depline* și *semi-vocale*.

Semivocalele sînt sunetele care seamănă cu vocalele, dar nu pot alcătui singure silaba.

Semivocale sînt: $\underset{\wedge}{e}, \underset{\wedge}{i}, \underset{\wedge}{o}, \underset{\wedge}{u}$.

- Ne amintim cîte litere are **alfabetul moldovenesc**. Ne controlăm memoria, împrăștiind-o și cu denumirea corectă a fiecăreia dintre ele:

Aa, (a)	Ăă, (ă)	(Ââ), (â)	Bb, (be)	Cc, (ce)	Dd, (de)	Ee, (e)	Ff, (fe)	Gg, (ghe)
Hh, (ha)	Ii, (i)	Îî, (î)	Jj, (je)	Kk, (ca)	Ll, (le)	Mm, (me)	Nn, (ne)	Oo, (o)
Pp, (pe)	Qq, (ghiu)	Rr, (re)	Ss, (se)	Șș, (șe)	Tt, (te)	Țț, (țe)	Uu, (u)	Vv, (ve)
Ww, (dublu w)	Xx, (ics)	Yy, (i grec)	Zz, (ze)					

Literele *Kk*, *Qq*, *Yy*, *Ww* se folosesc în cuvintele de origine străină.

1. De regulă, în limba moldovenească unui sunet (s) îi corespunde o literă (l):

Ca-să = 4s, 4l; co-ra-bie = 7s, 7l.

2. Sunetele *c*, *g* urmate de vocalele *e*, *i* au valoare de sine stătătoare și pot forma împreună silabă:

E x e m p l u: ge-ne-ral = 7s, 7l; ci-ne-va = 6s, 6l.

a) În unele cuvinte grupurile *ce*, *ci*, *ge*, *gi* formează un singur sunet, cînd literele *e, i* sînt folosite ca litere ajutătoare: cea-pă = 4 s, 5 l; cior-bă = 6 l, 5 s; geam = 3 s, 4 l.

b) Pentru grupurile *che*, *chi*, *ghe*, *ghi* situațiile diferă:

- Dacă grupurile *ch*, *gh* sînt urmate de vocalele *e*, *i*, acestea au valoare de sine stătătoare (litera **h** este literă ajutătoare; ea nu se pronunță): *che-nar* = 5 s, 6 l; *ghe-mo-toc* = 7 s, 8 l.
- Grupurile *che*, *chi*, *ghe*, *ghi* au valoarea unui singur sunet cînd *e*, *i*, *h* sînt numai litere ajutătoare: *unchi* = 3 s, 5 l; *unghi* = 3 s, 5 l; *chiar* = 3 s, 5 l; *cheamă* = 4 s, 6 l; *gheață* = 4 s, 6 l.
- 3. Litera *x* poate reprezenta două sunete: *cs* (sufix, excursie); *gz* (examen, exercițiu).
 - Se scrie: *fix*, *complex* — la singular; *ficși*, *complecși* — la plural.
 - La singular și plural sunetele «*cs*» sînt redare grafic prin două litere în cuvintele: *cocs*, *ticsit*, *rucsac*, *micsandă*, *îmbîcsit* etc.
- 4. Litera *â* apare în numele propriu *România* și în cuvintele din familia lui: *român*, *românesc*, *românește*. Această literă este admisă și în nume proprii de familie după dorința purtătorilor lor. (Costantin Brîncuși)
- 5. La sfîrșitul cuvîntului apare uneori litera *i* afonizat: *mari*, *pomi*, *cîini*, *flori*.

Diftongii, triftongii. Hiatalul

Repere teoretice

- Observați despărțirea în silabe a cuvintelor: *o-da-ie*, *toam-nă*, *pia-tră*, *ui-te*, *oș-tean*, *scai*.
- Din ce sînt formate grupurile de sunete evidențiate?
Ați remarcat că ele fac parte din aceeași silabă?
Grupul de sunete, alcătuit dintr-o vocală și o semi-vocală, pronunțate în aceeași silabă, se numește **diftong**.
E x e m p l e: *noap-te*, *bui-mac*, *ci-re-șii*, *deal*, *iu-reș*, *cu-cu-vea-ua*.
- Observați despărțirea în silabe a cuvintelor: *tră-iau*, *le-oai-că*, *ari-pioa-ră*.
- Cîte sunete alcătuiesc grupurile evidențiate?
- Ce sînt aceste litere: vocale, semivocale?

Grupul de sunete, alcătuit dintr-o vocală și două semivocale, pronunțate în aceeași silabă, se numește **triftong**.

E x e m p l e: bă-lă-**ioa**-ră, **iau**, **miau**.

Uneori, în procesul vorbirii, două cuvinte se rostesc împreună; ca rezultat apar diftongii și triftongii, atunci când formează silabe alcătuite din vocală și semivocală. Acești diftongi și triftongi se scriu prin liniuță.

E x e m p l e: **te-a** chemat, **te-oi** ajuta, **i-ai** spus, **dă-i** cartea.

- Observați despărțirea în silabe a cuvintelor: **po-e-zi-e**, **i-de-e**.
- Evidențiate sînt două vocale alăturate, care fac parte din silabe diferite.

Două vocale alăturate, ce se află în silabe diferite, alcătuiesc **hiatul**.

E x e m p l e: mă-**ci-e**-șii, **Mi-o**-ri-ța.

Atenție!

1. La început de cuvînt sau la începutul unei silabe care urmează după o vocală se scrie și se pronunță **ie**: **ied**, **ieftin**, **iepure**, **ieșire**, **proiect**, **treier**, **creier**.

2. După consoană se scrie și se pronunță **ea**: **ceai**, **deal**, **geam**, **leac**.

3. Atunci cînd diftongul **ia** alternează cu **ie**, după consoanele **b**, **p**, **v**, **f**, **m** se scrie și se pronunță **ia**: **biată-bieți**, **piatră-pietre**, **amiază-amiezi**, **fiară-fier**, **viață-vieți**.

4. După **ch**, **gh** se scrie **ea** cînd alternează cu **e**: **cheamă-chemi**, **gheată-ghete**.

5. Cînd nu există forme alternante după **ch**, **gh** se scrie **ia**: **chiar**, **ghiaur**.

Despărțirea cuvintelor în silabe. Trecerea regulamentară a cuvintelor dintr-un rînd în altul

Trecerea cuvintelor dintr-un rînd în altul se face pe silabe. La trecerea lor trebuie respectate anumite reguli.

1. Cînd o consoană se află între două vocale (sau între un diftong ori triftong), ea trece în silaba următoare: *fo-ne-ti-că*.

• Litera *x* se pronunță în două consoane (cs, gz), dar este considerată o unitate: *exer-ci-țiu*.

2. Două consoane între două vocale, la despărțirea lor în silabe, trec: prima consoană rămîne în prima silabă, iar cealaltă trece în silaba următoare: *sol-dat*.

• Cînd prima consoană este **b, p, d, t, v, f, g, c**, iar a doua este **l** sau **r**, ambele consoane trec la silaba următoare: *ce-dru; ca-blu; ti-gru; pa-tru; sfe-clă; su-ple-țe; af lu-ent; co-vrig; pe-hli-van*; (dar: *gîr-lă, vîs-lă*).

3. Două vocale alăturate fac parte din silabe diferite: *la-ud*.

4. Grupul de trei sau mai multe consoane, aflate între două vocale, se despart după cum urmează: prima consoană trece la silaba dinainte, iar celelalte consoane — la silaba următoare: *sub-stan-tiv; con-struc-ție*.

În cazul grupurilor **lpt, mpt, ncș, nct, ncț, rct, rtf, stm, ndv**, despărțirea se face după a doua consoană din grup: *somp-tu-os; sculp-tu-ră; punc-taj; func-ție; arc-tic; jert-fă; ast-mă; sand-viș*.

5. Diftongii și triftongii, alcătuiind o singură silabă, nu se dezmembrează: *du-ios, poar-tă, lu-poi-că*.

6. O vocală, un diftong (un triftong), plasate la începutul sau la sfîrșitul unui cuvînt polisilabic, nu se despart de restul acestuia: *apă, odaie*.

7. Cuvintele derivate se trec dintr-un rînd în altul după părțile componente: *inter-urban, des-com-pun*.

8. La sfîrșitul rîndului cratima nu trebuie să fie considerată liniuță de despărțire în silabe: *ciu-lin-du-și; mi-am*.

Apostroful

Repere teoretice **Apostroful** marchează grafic căderea accidentată a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfârșitul unui cuvânt:
'neață!; sal'tare!; deodat'apare.

 2 **184.** Precizați numărul sunetelor și numărul literelor din cuvintele:

- a) *accelerat, chimie, exerciții, echer, schemă, dreptunghi;*
b) *ceată, gheață, o gheață, ghindă, ghicitoare, geantă.*

 1 **185.** Scrieți în ordine alfabetică prenumele colegilor de clasă.

 2 **186.** Citiți expresiv versurile. Rostiți clar fiecare sunet. Numiți vocalele, semivocalele și consoanele.

Să trăiești, picior de plai,
Să-nflorești gură de rai,
Sfânt meleag întinerit
Cu rouă de dor stropit.

- Subliniați predicatele.

 3 **187.** Selectați, din operele deja studiate la orele de literatură, cuvinte în care aceeași literă reproduce ba o vocală, ba o semivocală. Grupați-le în două coloane după modelul:

Vocală	Semivocală
Loc	Frumoasă

 4 **188.** Găsiți sinonime pentru cuvintele: *adînc, tăcerea, dormeau, greu.* Determinați vocalele, semivocalele, consoanele. Construiți un enunț cu unul din sinonimele aflate și analizați-l sintactic.

 189. Înlocuind doar o singură literă din cuvînt, acesta își poate schimba sensul.

Bunăoară: *par-păr; vară-pară-cară*. Formînd cuvinte noi pe această cale, se spune că am realizat o **metagramă**.

Desfășurați un concurs fulger: învinge colegul care a avut cît mai multe perechi de cuvinte, folosind **metagrama**.

 190. Cînd, pornind de la cuvîntul *lac*, obținem substantivul *cal*, zicem că cel de-al doilea este o **anagramă**. Același lucru îl vom susține și cînd de la cuvîntul *sală* îl formăm pe *lasă*. Extrageți din opere cunoscute cuvinte pe baza cărora puteți dobîndi anagrame.

 191. Citiți textele și determinați tipul lor. La ce stil se referă? Prin ce se deosebesc?

1. Soarele este un astru central al sistemului nostru solar. El este alcătuit dintr-o masă incandescentă și luminoasă. În jurul soarelui gravitează și se învîrtesc celelalte planete ale sistemului solar. Lumina soarelui dă lumina zilei pe pămînt, iar căldura lui contribuie la întreținerea vieții.

Soarele

2. Aurica privi în jur. Păpădii galbene păreau că o chemau la ele. Picături strălucitoare de rouă, ca niște luminițe colorate, ardeau în fiecare fir de iarbă și era atîta lumină în jur, că inima Auricăi începu să bată tare-tare, gata să-i spargă pieptul. Încremeni. Cerul era albastru, limpede, iar pe el soarele, o floare mare cu petale de lumină. Stătu așa cuprinsă de uimire. (După R. Lungu)

- Caracterizați consoanele din propoziția a treia a textului № 2.
- Faceți descrierea (științifică și artistică) a unui obiect cunoscut.

192. Citiți versurile lui E.Tarlapan, apoi caracterizați consoanele.

<p>a) L-am văzut și <i>eu</i> pe-aici,
În vacanță la bunici —
Timp de <i>două</i> săptămîni
A <i>tăiat</i>... frunze la <i>cîini</i>.</p> | <p>b) A dormit Tîndală-o vară,
Fără gînd la <i>sănioară</i>
Și acum la derdeluș
Rîde pîn' <i>și-un</i> cățeluș —
Toți se <i>dau</i> cu săniuța,
<i>Iar</i> Tîndală... cu căruța!</p> |
|---|--|

- Determinați vocalele și semivocalele în cuvintele evidențiate.

193. Creați. Alcătuiți o compunere-raționament pe tema: «*Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim*».

Rețineți! **Raționamentul** este o compunere ce constă din următoarele părți componente:

1. **Teza** — un gînd ce urmează a fi dovedit.
2. **Argumente (dovezi)** ce confirmă adevărul tezei.
3. **Concluzie** la care se ajunge în urma argumentelor aduse.

194. Citiți, apoi reproduceți detaliat conținutul informației.

Cuvîntul **alfabet** provine din **alfa** și **beta**, primele litere ale alfabetuului grecesc, folosit încă în mileniul al doilea pînă la era noastră. Cu ajutorul alfabetului se redau prin semne grafice sunetele limbii, îmbinate în multitudinea de cuvinte.

În lume sînt mai multe tipuri de alfabete. Alfabetul latin este pus la baza tuturor limbilor romanice, germanice, baltice etc.

Alfabetul slav, pe care îl folosim atunci cînd scriem în limba ucraineană, este folosit și de alte limbi de origine slavă: rusă, bielorusă, bulgară etc.

Alfabetul latin și cel slav sînt cele mai comode și cele mai răspîndite pe globul pămîntesc.

Afară de aceste alfabetice, sînt și alte sisteme grafice: scrierea ieroglifică, scrierea silabică etc.

Cuvîntul moldovenesc **abecedă** constituie denumirea primelor trei litere din alfabetul latin.

- Repartizați în ordine alfabetică cuvintele din primul alineat al textului.
- Consultați *Dicționarul explicativ* și aflați sensul cuvîntului **alineat**.

N 3 **195.** Împărțiți cuvintele în silabe (după modelul dat) și menționați, în fiecare, numărul de vocale și semivocale:

sacru, nouraș, vreasc, băiat, iute, biologie, alee, te-a ajutat, i-au spus.

Model: *creioane*

Cre — 1 v.; ioa — 1 v.; 2 sv.; ne — 1 v.

 196. Identificați grupurile de sunete vocalice din cuvintele:
auriu, băiat, cuib, ploaie, teatru, taur, fi, ouăle, realitate.

N 2 **197.** Subliniați diftongii, triftongii, explicînd sensul cuvintelor evidențiate:

viață, ploioasă, iaz, noi, crai, piesă, miei, *motocei*, gîngă-nii, iute, puiut, uite, păsăruică, busuioace, vulpoaică, duios, *oină*, voinic.

N 1 **198.** Ghiciți ghicitorile. Subliniați diftongii.

a) Cine cîntă ziua-ntreagă,
Dar și noaptea dinspre zori,
Și nu are, Doamne dragă,
Nici tu zi de sărbători?

b) Cine-n lanț mereu păzește
Casa omului cuminte
Și de hoți îl prevestește,
Și credința nu și-o vinde?

N 1 **199.** Depistați hiatul, subliniindu-l:

*aer, aerodrom, aerian, **aeronavă**, aerisi, aeroport.*

- Construiți un enunț cu cuvîntul evidențiat, subliniați părțile secundare de propoziție.

 2 **200.** Alcătuiți cuvinte care să cuprindă:

difrongii: *ea, ie, oa, ai, oa;*

trifongii: *eau, iai, iau.*

 201. Plasați în spațiile punctate diftongii și trifongii potriviți (*ea, ia, ie, oa, eau, ioa*):

cart..., p...tra, f..r, răc...lă, alb..., m...re, pod..., inim...ră, gutu..., răspund..., ...tagan, adorm...

 202. Citiți cuvintele și indicați vocalele în hiat:

cereale, ideal, creare, creație, familie, istorie, vie, rochie, fință, știință, fiindcă, alee, creez.

 203. Despărțiți în silabe cuvintele din enunțurile ce urmează și descoperiți diftongii și trifongii.

Mi-au luat ce mi-ai dat. S-au dus să-și ia ce-i al lor. Voi veni și v-oi da ceea ce vi se cuvine. Da tu-mi dai ce-ți cer?

- Explicați scrierea prin linioară a cuvintelor de mai sus.

204. Arătați care este forma corectă din grupurile de cuvinte:

greșeală/greșală; ieșeau/eșau; (să) sfîrșească/(să)sfîrșască; efin/iefin.

 205. Dați exemple-cuvinte în care grupurile *ea, io, eu, ia* să formeze diftongi și hiat.

 1 **206. Lucru în grup.** Comparați cuvintele evidențiate. Spuneți care din ele alcătuiesc, în mod independent, o silabă și care — nu. Comentați ortografia lor.

i le spun — **le**-am spus

mi le dai — **mi**-ai dat

ți le aduni — **ți**-ai adunat

și le însușesc — **și**-a însușit

i s-a spus — **i**-am spus

 2 **207. Lucru în grup.** Cum veți explica ortografia diferită a cuvintelor ce se rostesc la fel?

luna **mai** — **m-ai** văzut;
iau cartea — **i-au** spus;
mii de ani — **mi-i** dor;
iar plouă — **i-ar** invita;
neam vechi — **ne-am** dus;
noi spunem — **n-oi** spune;

- Arătați diftongii și triftongii. Construiți 2 enunțuri cu un grup de cuvinte.

N 3 **208. Lucru în grup.** Alcătuiți cuvinte ce conțin diftongi, triftongi, pornind de la pronume scrise fie cu linioară înainte, fie că după:

-mi-; -ți-; -și-; -i-; -l-.

N 4 **209. Lucru în grup.** Împrumutați de la bibliotecă balada «Miorița» și selectați dintr-un fragment, la alegere, diftongii alcătuiți din vocale ce aparțin la două cuvinte. Explicați ortografia lor.

N 1 **210.** Dați exemple — cuvinte monosilabice formate din: un sunet, două sunete, trei sunete, patru sunete.

N 3 **211.** Despărțiți, regulamentar, în silabe cuvintele din versurile propuse. Potrivți rime în locul spațiilor punctate.

Ce înseamnă «foarte bine»?
 Zău, nici nu știu cum să-ți ...
 E mai bun ca ciocolata!
 Mai gustos ca...!

(C. Dragomir)

i-a **212.** Despărțiți regulamentar în silabe cuvintele: *arctic, abrupt, aceea, Avram, buclă, covrig, dreptunghi, defectuos, examen, exemplu, februarie, insubordonare, lupoaică, nesprijinit, ploaie, portbagaj, subunitate, amenințându-l.*

N 2 **213.** Consultați *Dicționarul ortografic* pentru a constata care din cuvinte sînt accentuate corect: *bolnav-bolna'v; pricină-pricină'; caracte'r-caracter; miros-miro's; dușman-dușma'n; mize'r-mizer; Ște'fan-Ștefan; primăva'ră-primăvară.*

 214. Completați spațiile libere, din cuvintele date, cu triftongi.

Inim...ră, răspund..., franțuz...că, cre...ne, c..., vr..., făc..., l...rcă, supravegh..., urs...că, lăcrim...ră.

 215. Alegeți forma corectă a cuvintelor, apoi despărțiți-le în silabe. Includeți în enunțuri două dintre ele.

Aleie-alee; fiindcă-findecă; crează-creează; zoologie-zologie; respectos-respectuos; creon-creion; menagerie-menagerie.

 2 **216.** Selectați din texte 10 cuvinte cu diftongi în următoarele poziții:

a) la începutul cuvântului; b) în mijlocul cuvântului; c) la sfârșitul cuvântului.

Amintiți-vă! Tema este o situație, o problemă, un fenomen, un aspect din viața omului, interpretate de scriitor.

 4 **217.** Citiți atent și expresiv textul. Determinați tema și găsiți un titlu potrivit. Imaginați-vă și scrieți ce a făcut mai departe puiul de vrabie, găsind cele trei semincioare.

Vrăbiuțe bățăușe

A fost odată un pui de vrabie. Un pui ca *toți puii*, doar că, din păcate, cam prostuț. De când *ieșise* din *găoa-ce*, așa și nu prinsese deloc la minte. Nu știa nimic: nici cum să-și facă un cuib, nici cum să găsească un grăunte mai acătării. Unde-l apuca noaptea, acolo dormea; ce-i cădea înaintea ochilor, cu aceea se hrănea. Era însă bățăuș nevoie mare: nici una, nici două, și se lua la harță.

Într-o zi s-a întâmplat să nimerească cu un tovarăș de-al său, tot pui de vrabie, în ograda unui gospodar. Au zburat, s-au zbenguit, au scormonit prin gunoaie pînă ce au dat de trei semincioare de cînepă.

(După L. Ukrainka)

- Selectați din textul propus 4 cuvinte ce conțin diftongi și două cuvinte ce au în componență vocale în hiat.
- Despărțiți regulamentar cuvintele evidențiate.

N 1 **218.** Completați spațiile libere, din cuvintele date, cu litere. Alcătuiți trei propoziții cu trei cuvinte diferite: două propoziții bimembre (dezvoltată-nedezvoltată).

S.se, s.mă, s.ară, j.le, ț.lină, ț.ntă, s.ngur, maș.nă, ș.pîrlă.

N 3 **219.** Citiți expresiv textul. Determinați tema, gândul principal ce reiese din conținutul textului. Intitulați textul și motivați-vă alegerea.

Ce lucru enorm e scrierea și tipărirea unei cărți! Câți oameni îngrijesc de ea! Câți copaci nu-și mai frământă frunzele-n vînt și cîte păsări ar trebui să-și mute cuiburile pe alte ramuri de dragul cărții pe care o ai pe masă. De aceea se cuvine să citiți cu cea mai mare atenție cărțile pe care le aveți și să le păstrați ca pe ochii din cap. Cărțile acestea trebuie să ajungă și la alți copii, pentru ca munca alcătuitoare a cărții și a celorlalți oameni, care au îngrijit de ea, să nu fie zădarnică.

La tipografie

Se știe doar că precum apa-ți răcorește inima, tot așa și învățătura mintea ți-o limpezește. Cartea te face înțelept. Las-o deschisă și revino mereu la ea. Învăță și pentru cei care au rîvnit-o secole, și pentru acei micuți de pe pămînt care nici astăzi nu-i știu taina.

(După S. Vangheli)

•Redați, cu ajutorul a 4-5 propoziții, concluziile pe care le-ați făcut după lectura textului.

 220. Creați. Realizați o compunere cu tema: «Cine știe carte are patru ochi.»

 3 221. Citiți expresiv versurile. Comentați folosirea liniuței la ortografierea unor cuvinte.

Limba mea sfătoasă
Creangă ce-a iubit-o
Și-a-naripat-o-n
Vers Alecsandri,
Eminescu forma
Ti-a desăvârșit-o
În cultura lumii
Spre a ne mândri.

(N. Costenco)

 4 222. Faceți analiza fonetică a cuvintelor evidențiate din versurile:

Ni-i *istoria* o carte
Din *strămoși* pînă-n părinți,
Scrisă cu lumină multă
Și cu multe suferinți.

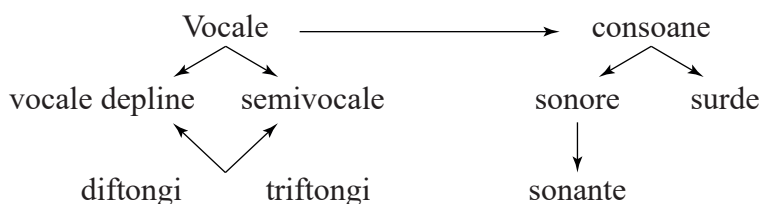
A ajuns pînă la tine –
S-o *păstrezi* și s-o cinstești.
S-o porți, fiul meu, în suflet
Și cu sufletul s-o *crești*.

(V. Romanciuc)

- Explicați ortografia cuvintelor scrise prin liniuță.
- Analizați fonetic cuvintele după algoritmul:

1. Numărul sunetelor.
2. Numărul literelor.
3. Silabele, accentul (silaba accentuată).
4. Sunetele vocale: vocale depline, semivocale.
5. Diftongii, triftongii.
6. Sunetele consonante: sonore, sonante, surde.

223. Pe baza schemelor ce urmează ilustrați sistemul sonor al limbii moldovenești prin exemple:

224. Creați. Realizați oral un raționament pe tema: «*De ce îmi place să citesc?*»

Respectați părțile componente ale raționamentului: teza, argumentarea, concluzia.

Recenzați reciproc raționamentele întocmite pe baza criteriilor:

1. Conținutul: plusurile, neajunsurile.
2. Intonația, dicția.
3. Corectitudinea exprimării.

225. Citiți textul. Cui e destinat? Ce scop urmărește autorul? Cum credeți, ce stil a fost folosit la realizarea acestui text?

Limba se învață nu numai din manualele de limbă maternă, ci și din alte manuale școlare, din lectura particulară, din audierea emisiunilor televizate și radiofonice, din frecventarea spectacolelor etc. Deosebit de importantă este lectura literaturii artistice și a celei științifico-populare, notînd într-o agendă cuvintele necunoscute, apoi precizînd sensul lor. Încă din vremurile străvechi bibliotecile erau considerate temple ale civilizației.

Cușma lui Guguța

- Găsiți cuvintele abstracte și termenii științifici în acest text.
- **Creați.** Răspundeți desfășurat la întrebarea: «*Este adevărat oare că cititul cărților înnobilează sufletul omenească*»?

AUTOEVALUARE

1. Ce studiază fonetica?
2. Reamintiți-vă și completați enunțurile ce urmează:
 - Un cuvânt este format din ... sau ...
 - Deosebirea dintre literă și sunet este următoarea:
 - Totalitatea literelor așezate într-o anumită ordine formează ...
 - Sunetele limbii materne sînt de două feluri:
 - Silaba este sunetul sau grupul de sunete care se pronunță ...
 - Grupul de sunete alcătuit dintr-o vocală și o semivocală, care se pronunță într-o silabă, se numește ...
 - Trifongul este grupul de sunete format din ...
 - Două vocale alăturate, pronunțate în silabe diferite, formează ...
 - Vocalele limbii moldovenești sînt:
3. Faceți analiza fonetică a cuvintelor *chemare, duioase*.
4. Stabiliți numărul sunetelor și literelor în cuvintele: *chirug, ciorap, aripi, cerc, jgheab*.
5. Selectați cuvintele care au un număr diferit de litere și sunete:

Frumoasa primăvară
Prin geamul larg deschis
Un fluture de-afară
În clasă ne-a trimis.
(F. Mironov)

6. În textul:

Învață de la nufăr să fii mereu curat,
Învață de la stîncă să-nduri furtuna grea,
Învață de la vultur, cînd umerii ți-s grei,
Și du-te la furnică să vezi povara ei.
Învață de la floare să fii gingaș ca ea,
Învață de la miel să ai blîndețea sa.

(Din lirica norvegiană)

- a) Subliniați, în primul vers, vocalele cu o linie, consoanele — cu două, semivocalele — cu semnul $\wedge$;
b) Selectați din ultimele două versuri cuvintele ce conțin diftongi, subliniindu-i.

7. Despărțiți, regulamentar, în silabe cuvintele: *aeroclub*, *cedru*, *cinste*, *jertfă*, *cablu*, *cuvîință*, *optsprezece*, *autor*, *dez-approbare*.

8. Propuneți cîte un sinonim pentru următoarele cuvinte: *a declara*, *amabil*, *înștiințare*, *comunicativ*.

9. Includeți în enunțuri cuvintele:

ea – *i-a*; *neam* – *ne-am*; *cel* – *ce-l*.

10. Scrieți, din memorie, o strofă dintr-o poezie preferată. Utilizați corect semnele ortografice și de punctuație. Argumentați-vă, în 4-5 enunțuri, preferința.

11. Alegeți varianta corectă:

alee/aleie; *poet/poiet*; *obiect/obect*; *chiar/chear*.

12. **Creați.** Alcătuiți un text – dialog de o pagină pe tema: «La bibliotecă».

Fiecare subiect, în parte, al autoevaluării este apreciat cu un punct.

Autoapreciați-vă !

Nivelul cunoștințelor	I	II	III	IV
Punctele	1–3	4–6	7–9	10–12
Nota	Suficient!	Tot înainte!	Bine!	Foarte bine!

LEXICUL. FRAZEOLOGIA

Citiți următoarele texte:

a) Trezește-te, copile,
din somn de dimineață –
mai limpede ți-e mintea,
mai bine se învață.

b) Bună-i mama, cea mai bună,
Sfântă-i casa părintească,
Dulce-i limba cea străbună,
Dulce și dumnezeiască.

(D. Matcovschi)

Observați că ideile, gândurile și sentimentele sînt exprimate prin *cuvinte*, cu ajutorul cărora formăm propoziții.

Repere teoretice

Vocabularul sau **lexicul** cuprinde totalitatea cuvintelor din trecut și de astăzi ale unei limbi.

Fiecare limbă are propriul vocabular. Vocabularul limbii moldovenești este bogat și variat.

Bogăția unei limbi depinde de volumul și de diversitatea vocabularului ei.

Vocabularul limbii moldovenești conține aproximativ 140.000 de cuvinte. Cuvintele unei limbi sînt înregistrate în diferite *dicționare*. *Dicționarul* reperzintă o sursă de informații din cele mai diverse domenii și constituie un instrument de lucru folositor.

Există dicționare variate. *Dicționarul explicativ al limbii moldovenești* (2 volume) explică sensul cuvintelor. În dicționar cuvintele sînt așezate în ordine alfabetică.

Cunoaștem *Dicționar de sinonime*, *Dicționar de paronime*, *Dicționar de antonime*, *Dicționar moldo-român*, *Dicționar de cuvinte-internaționalisme* ș.a.

Vocabularul unei limbi este în veșnică cercetare, iar știința care se ocupă cu studiul lexicului se numește **lexicologie**.

Cuvintele cu un singur sens se numesc **monosemantice**.

Vocabularul limbii moldovenești conține, însă, un număr mare de cuvinte care pot avea două sau mai multe sensuri: *casă*, *pat*, *cer*, *pieptene*, *masă*, *ochi etc.*

Cuvintele ce au multe sensuri se numesc **polisemantice**. Pe lângă sensul propriu, cuvintele au și *sens figurat*. În îmbinarea *omul suspină* cuvântul *suspină* înseamnă o respirație adâncă și prelungită, oftat, iar în îmbinarea *izvoarele suspină* același cuvânt *suspină* indică susurul izvorului.

La sensul propriu al cuvântului *a suspina* s-a mai adăugat altul — cel figurat.

Cuvintele cu sens figurat îmbogățesc limba.

Cuvintele de uz restrîns și cuvintele de uz general

Rețineți! Lexicul limbii este alcătuit din două părți componente: **cuvintele de uz general** (cuvinte cunoscute și înțelese de toți vorbitorii): *vînt, plouă, soare* etc. și **cuvintele de uz restrîns** (cuvinte mai puțin răspîndite, mai rar folosite): *chimir, duplex, dumată, sudare* etc.

Cuvinte de uz restrîns sînt:

- a) **Arhaismele** — cuvinte ieșite din uz, adică nu se mai folosesc în vorbirea curentă: *bir, ienicer, pîrcălab*.
- b) **Neologismele** — cuvinte noi ce completează lexicul de uz general: *contactare, samit, plonjor, holocaust*.
- c) **Împrumuturile** — cuvinte pătrunse în limba maternă din limbile altor popoare: *player, foen, carting*.
- d) **Dialectismele (regionalismele)** — cuvintele folosite de locuitorii unui anumit teritoriu: *frenchi, peșchir, patoancă*.
- e) **Profesionalismele** — cuvintele ce se folosesc în vorbirea oamenilor de diverse profesii: *octavă, gamă, notă muzicală*.

Exersați!

N 1 226. Numiți printr-un singur cuvînt obiectele enumerate:

a) șifonier, bancă, fotoliu, canapea, birou, sofă, scaun, masă, dulap — ...;

b) ceață, promoroacă, brumă, rouă, lapoviță, grindină, ploaie, ninsoare — ...

• Cuvintele propuse sînt de uz general?

De uz restrîns?

• Subliniați în punctul a) diftongii și vocalele în hiat.

N 2 227. Cu ajutorul Dicționarului explicativ al limbii moldovenești, explicați sensul substantivelor ce urmează. Cărei părți componente a lexicului aparțin ele?

Pravilă, cazanie, bejenar, boieresc, scutelnic, turbincă, sărtar, orgoliu.

• Folosiți într-un enunț cuvîntul boieresc, apoi explicați cum s-a format acest cuvînt.

N 3 228. Selectați arhaismele. Explicați sensul lor, utilizînd *Dicționarul explicativ*.

a) Norocul nu se împarte cu obo-
rocul.

b) Nu e nimeni cu hîrzobul cobo-
rît din cer.

c) Molia pe tăcute roade chimi-
rul.

d) Păgubașul plătește cu gloaba.

N 1—4 229. Dictare selectivă. Notați arhaismele, aflați sensul lor, folosind *Dicționarul explicativ*.

Căpitanul al treilea, cu aprod și prapur, intră cu două sute de panțiri pe hudiță; mișcînd domol caii, oștenii mării sale își

lărgiră loc în medean. Atunci soborul ieși pe poarta cetățuii, avînd pe preasfințitul vlădică Iosif în frunte, în odăjdii. După soborul cuvioșilor monahi, urmau boieri ai ținutului și slujitori domnești.

M. Sadoveanu

N 3 230. Identificați unitățile lexicale polisemantice. Demonstrați în context polisemia lor.

Volum, broșură, tom, prospect, proiect, plachetă, culegere, antologie.

N 3 27. Din șirul de cuvinte, selectați-le pe cele ce țin de uzul restrîns. În fiecare caz motivați-vă alegerea.

Dialog, taclale, cuvînt, straie, paloș, scaun, topor, elev, catastif, logofăt.

- Alcătuiți o propoziție cu unul din cuvintele selectate și analizați-o sintactic.

În atelier

N 4 231. În textul propus, subliniați cuvintele de uz restrîns.

Peste zobonul de stofă aurită Ruxanda purta un benișel de felendreș, albastru, blănit cu samur, al cărui mîneci atîrnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se încheia cu mari paftale de matostat, împrejurate cu pietre scumpe; iar pe grumajii ei atîrna o salbă de multe șiruri de mărgăritare. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb.

C. Negruzzi

- Selectați cuvintele ce alcătuiesc cîmpul lexical al îmbrăcămîntei, apoi explicați-le apelînd la Dicționarul explicativ.

N 3

Vini-Puf era gata oricând să-și pună gura la cale, mai ales dimineața pe la unsprezece, când dejunul s-a isprăvit demult, iar pînă la prînz mai este încă destulă vreme. Și se bucură nespus, firește, văzîndu-l pe Iepuraș că scoate tacîmurile. Iar cînd Iepurașul întrebă: «Cu ce-ai

Vini-Puf

dori să-ți ung pîinea, cu miere sau cu lapte condensat?», Puf, bucuros la culme, spuse pe nerăsuflăte: «Și cu una, și cu alta!» Apoi se fîstici și adăugă pripit: «Merge și fără miere!» Și lungă vreme nu mai scoase un cuvîntel, fiind cu gura plină.

A. A. Miln. Versiune moldovenească de I. Crețu

232. Citiți de sine stătător textul.

N 4 a) Alcătuiți 6 întrebări, urmate de trei răspunsuri-varianțe, pentru o viitoare audiere.

N 3 b) Selectați termenii tehnici; observați caracterul lor precis și monosemantic.

N 2 c) Determinați stilul textului și motivați-vă alegerea.

N 1 d) Subliniați părțile omogene și cuvîntul generalizator în ultima propoziție. Explicați punctuația.

La fabrica de amidon și melasă a fost instalată o uscătoare automatizată pentru prelucrarea embrionelor de păpușoi, folosind gaze arse. Pînă acum aceste embrioane-deșeuri ale fabricării amidonului — serveau doar ca nutreț pentru vite. Uscătoria proiectată a schimbat imediat caracterul acestor deșeuri. Ele au devenit o materie primă prețioasă pentru fabricarea uleiului tehnic de calitate superioară, foarte mult folosit în prezent.

Printre liniile de flux, care dau un important efect economic, se află și linia pentru vopsirea scaunelor în **cîmp electrostatic**, linie instalată la fabrica de mobilă. Vopsirea scaunelor era cîndva o operație care cerea foarte mult timp și foarte multă muncă.

Consumul exagerat de vopsea, productivitatea scăzută și proasta calitate a însăși operației, condițiile grele de muncă — iată pricinile care au impus rezolvarea acestor probleme.

Din presă

- Pentru a afla sensul cuvintelor necunoscute, utilizați Dicționarul explicativ.

N 1 233. Substituiți printr-un singur cuvînt explicațiile date.

Acțiunea de a lua contact cu pămîntul (în urma zborului); persoană care își face serviciul în unitățile militare de rachete; acțiunea de a lua contact cu luna (în urma zborului); corp metalic cu aparatură specială, ce se rotește în jurul pămîntului.

Pentru informație: sputnic, rachetist, a aseleniza, a ateriza.

Rachetă

- Cum credeți, care din cuvintele-răspuns sînt neologisme?

N 2 234. Pentru fiecare din explicațiile date alegeți cîte un cuvînt potrivit.

Acțiunea pe care o efectuează hidroavioanele, venind în contact cu marea; persoana care a pășit în spațiul selenar; artistul ce joacă rolul principal într-o piesă sau eroul principal al unui film, al unei opere etc; stil specific operei lui Ion Creangă; (rotație) în jurul lunii.

*Cosmonautul ucrainean
L.C. Kadeniuk*

Pentru informație: *selenaut, a ateriza, crengian, protagonist, circumlunară.*

- Plasați două din cuvintele-răspunsuri în propoziții.

N 3 235. Repartizați cuvintele ce urmează în trei coloane: cuvinte de uz general, arhaisme și neologisme.

Gumă, riglă, gumă arabică, răboj, pană, peniță, călimară, stilou, sugativă, playvaz, cariocă, nisiparniță, pix, toc, creion, tocrezervor, prespapie, perforator, caiet, carnet, bloc-notes, cutie de compas, trusă de desen, clei, radieră, echer, raportor, clamă, cerneală.

- Construiți o propoziție în care veți enumera rechizitele școlare de care dispuneți. Motivați punctuația în propoziție.

N 4 236. Ce numesc (țesături, obiecte vestimentare moderne, dansuri) cuvintele propuse? Sensul căror cuvinte vă este cunoscut? Sînt neologisme?

Blugi, safari, sacou, basc, trenzi; jerseu, lavsan, năilon, mohair, bolonia, doc, marochin, crepdeșin, poplin, samba, tangon, vals, rumba, breic, disco, polca, mazurca, lambada, călușarii.

Dans moldovenesc «Călușarii»

- Explicați (2—3 propoziții) cum se dansează lambada sau alt dans contemporan.

N 3 237. Încadrați în enunțuri sinonimele neologice ale cuvintelor evidențiate.

- a) Bunicul a înaintat o *jalbă*. b) Am comis puține *greșeli*.
c) Nimeni nu este *veșnic*. d) Păstrez în suflet o mare *taină*.

N 4

Clopoțelul

Clopoțel, clopoțel,
Clinchet vesel, ușurel.
Te-a cuprins acum, ce dor,
De răsuni tînguitor?
Ca o mamă ne-ai chemat
La izvorul fermecat.
An de an să poposim

Din știința-i să sorbim.
Cînd venim voios răsuni
Și grămadă ne aduni;
Cînd ne-ntoarcem înapoi,
Ne aștepți cu dor pe noi,
Dar cînd ne-avîntăm în zbor,
Ne petreci alinător.

N 4 238. Încadrați în enunțuri sinonimele neologice ale cuvintelor:

zambilă, voinicie, atotputernic, cinstit, ob-ștesc.

N 1—4 239. Explicați sensul următoarelor cuvinte neologice:

excedent, abandon, meloman, sandviș, nonstop.

N 4 240. Alegeți, din coloana a doua, sinonimele neologice ale cuvintelor din prima coloană. Includeți două-trei neologisme în propoziții.

Locțiitor
palid
elogiu
viclenie
rotație
obraznic
împietrit

girație
felonie
delațiune
encomion
cadaveric
ad-interim

Zambile

N 3 241. Înregistrați în caiete opt cuvinte neologice, recent apărute în limbă. Încadrați trei dintre ele în enunțuri.

N 2 242. Rețineți pronunțarea corectă a neologismelor împrumutate în limba moldovenească:

pizza (pița) — plăcintă italienească

show (șou) — spectacol

spray (sprei) — deodorant

cowboy (cauboi)

desind (dizain)

hobby (hobi) — ocupație plăcută.

- Găsiți, cu ajutorul *Dicționarului uzual de neologisme*, explicațiile cuvintelor *cowboy*, *desind*.
- Alcătuiți un text în care veți folosi câteva neologisme, propuse de acest exercițiu.

243. Citiți expresiv textul. Determinați tema, ideea. Intitulați-l. Expuneți conținutul rezumativ.

Sînt multe lumi frumoase pe nemărginitul și străvechiul nostru pămînt: lumea codrilor — leagănul doinelor și al cîntecelor de vitejie; lumea cîmpurilor — leagănul spicelor și al ciocîrliei; lumea munților și lumea zăpezilor veșnice.

Dar mai există o lume destul de frumoasă, o lume în care ne naștem și trăim cu toții. Aceasta e lumea cuvintelor care trăiesc în imensa și minunata Țară a Limbii. Trăiesc alături în bună înțelegere cuvintele bătrîne, ninse de secole: *viață, vis, libertate*; cuvintele mai tinere, dar pline de vigoare: *prietenie, frăție, realizare*.

Codrii Moldovei

Nu știu dacă v-ați gândit vreodată, dar cuvintele din Țara Limbii au soarta oamenilor: se nasc, apoi dispar uitate — altele, născându-se trăiesc veșnic. Așa s-au născut și au dispărut din gura oamenilor cuvintele: *jandarm*, *bir*, *opaiț*. Așa s-au născut și vor trăi veșnic cuvintele: *Patrie*, *pământ*, *baștină*.

- N 1** • Explicați (2—3 propoziții) ce înseamnă pentru voi baștina.
- N 2** • Realizați o compunere: «Satul meu natal» («Orașul meu natal»).
- N 3** • Prezentați o informație: «Istoria formării raionului în care locuiți».
- N 4** • Răspundeți desfășurat la întrebarea-problemă: «Ce înseamnă să-ți iubești Patria?»

244. Sarcină pentru cei curioși!

Cuvîntul *blugi* are o istorie foarte interesantă. La mijlocul secolului trecut, căutătorii de aur din California își coseau pantaloni dintr-o stofă trainică de doc, inițial destinată pentru pînze de corăbii, care se producea în orașul italian Genova. Acești pantaloni au primit denumirea de **jeans** de la numele orașului. În zilele noastre, pantalonii aceștia au devenit foarte populari.

- Găsiți explicații pentru cuvintele: *player*, *video clip*, *rocker*, *moratoriu*, *flomaster*.

245. Determinați care cuvînt ține de uzul general și care — de uzul restrîns.

Lac — ghiol; pernă — căpătîi; caun — zămos; sahan — farfurie; grădină — harman, plean; pivniță — beci; hîrleț — bel; coțofană — jiletcar; ivără — bostan; colțunași — chiroște.

- Care din cuvintele propuse sînt dialectisme?

Expunere detaliată (preventivă)

Nourașul

Valurile apei se legănau în albia mărilor și cuprindeau cu privirea înălțimea cerului. Un pescăruș tăia cu aripile sale întinse zarea albastră și dansa după cântecul vântului. Cîteva picături de apă, cu ochii în lacrimi, au suspinat:

Nourașul

— Ce-ar fi să ne găsim și noi acolo sus, pe fața cerului, și să zburăm ca pescărușii!

Au oftat, apoi au început să-și facă cu ochiul soarelui. Vezi ce ștregărițe?

— Frumos mai ești! Am vrea să te vedem mai aproape. Dacă nu ți-i greu, ia-ne pe aripa razei tale și suie-ne la tine sus!

Soarele a roșit la față ca un flăcău lăudat de niște fete oacheșe și le-a suit pe aripa lui pînă la cer.

— Vai, da ni-i frig! Au prins a plînge picăturile. Soro, dă-te mai aproape să ne încălzim.

Astfel a apărut pe cer un nouraș cu plete bălaie și îi spală ștregăros soarelui fața în fiecă dimineață.

E doar nouraș din picături oacheșe de apă...

N 1 246. Urmează cîteva cuvinte în forma lor literară. Cum le numesc locuitorii ținutului vostru?

Prisăcar, paznic, coțofană, podbal, mosorel, vițel, pită, fustă.

Model: cîrlig — apucătoare; bolnav — bolnav.

N 2 247. Alegeți, din paranteze, cuvintele potrivite pentru propozițiile date. Care din ele sînt dialectisme?

1. Bunica a pregătit (răcitură, chito-roage) de pasăre. 2. Copiii mici se joa-

La prisacă

că adesea în (nisip, anină). 3. (Buhoacea, bufnița, cucuveaua) este o pasăre răpitoare de noapte. 4. Tata a întors repede oile și (fuga, tiva) spre casă.

- Analizați fonetic cuvântul *casă*.

N 3 248. Redactați textul, substituind dialectismele evidențiate prin echivalentele de uz general.

1. Cind nu avea *ostințe*, bunica mă lasă să mă urc pe cuptorul ei, căci avea acolo o desagă de *cîrmoji*.
2. Din toate *plocoanele* ce i se aduceau de pe la neamuri, ea obișnuia să rupă cîte-un călcii și să-l ascundă în desagă...

I. Druță

- Analizați morfologic cuvântul *să rupă* din propoziția № 2.

N 4 © 249. Amintiți-vă o întâmplare hazlie din viața celor maturi, pe cînd dinșii erau copii, mărturisită vouă.

Începeți astfel:

Odată bunelul (bunica, mama, tata) mi-a mărturisit: «Cînd eram eu mic (ă)...»

- Folosiți, dacă e posibil, și dialectisme. Subliniați în textul întocmit verbele.

Bunicul discută cu nepotul

N 3 © 250. Sarcină pentru cei ingenioși!

Dialectismele se folosesc uneori în operele literare, pentru a reda coloritul local. «Amintiri din copilărie» (I. Creangă) e o operă bogată în dialectisme. Găsiți cîteva din ele și prezentați-le colegilor.

N 1 251. Găsiți variante literare pentru dialectismele:

a feșteli, batic, bungghi (substantiv), gîrlici, bagetă, tandelă.

N 4 251. În textul:

«**Tușa.** *Eh, babelor și mutelor!.. Da dumneata ce sari cu gura? ... n-au grăit toți și de amu să închidem sobrana? Parcă noi, femeile, n-avem glas? Da iaca eu noi tace ...»*

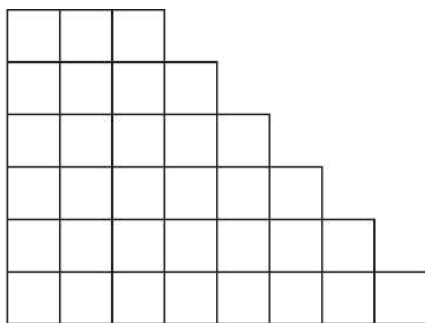
A. Lupan

- Explicați sensul expresiei «a sări cu gura».
- Identificați dialectismele și înlocuițile cu variantele lor literare.

Imaginați-vă că Tușa vorbește cu cineva. Continuați dialogul cu patru-cinci replici ale personajelor.

- Indicați în enunțuri cuvintele omofone: *noi, n-oi*

N 1 252. Completați pătrățelele cu acele cuvinte ce conțin diftongi și triftongii.

Cuvinte salvatoare: *ploiaosă, grîu, voioasă, vii, noapte, poamă.*

Secerișul

N 2 253. Selectați, din poezie, substantivele. Stabiliți funcția sintactică a cuvintelor evidențiate. Găsiți un titlu potrivit pentru poezia propusă.

Bogăția cea mai mare —
Din bătrîni se știe —

Este pomul cu belșugul
De prietenie.

Doar la soarele frăției,
Sus în rami, se coace
Fructul cel mai dulce-al vremii —
Pacea, sfântă pace.

V. Romanciuc

Pacea

Dictare auditivă

Glasul pădurii

În pădure

Părinții au plecat la lucru.

Acasă au rămas Petruș și Taniușa,
surioara lui.

— Auzi, Petruș? l-a peîntîmpinat
mama. Să nu faci nici un pas nicăieri.
Să ai grijă de Taniușa.

— Bine!

Dar abia s-au dus părinții, că Pe-
truș s-a și apropiat de surioară:

— Taniușa, hai să mergem în pă-
dure după fragi!

Și au plecat. Petruș o ținea pe su-
rioară strîns de mînă, de teamă parcă
să n-o piardă. Pe drum surioara și-a
amintit ceva și i-a spus fratelui:

— Păi noi n-am întreat-o pe mă-
mica.

— Ei și! Ne vom întoarce mai de-
vreme și părinții n-au să știe unde am
fost.

După *L. Șeptîkii*

N 3 254. Selectați verbele. Determinați modul și timpul lor.

Cînd trecea poștașul pe drum și nu bătea pe la porți, oamenii se uitau unul la altul și oftau:

— Dacă a îmbătrînit poștașul de tot, să știi că a pus-o de mămăligă.

Cei care nu ținuseră scrisoare în mînă de mult s-au adunat lîngă poartă să vadă ce-i de făcut. Ducîndu-se cu toții la grăjdar, a doua zi poștașul căpătă un cal.

S. Vangheli

Poștașul

- Formați infinitivul verbelor selectate.

N 4 255. Precizați ce exprimă verbele pe care le veți identifica în text:

- acțiune • stare • existență

Mă plimbam într-o zi prin cîrîngul de la marginea satului. Deodată, dintr-un tufiș, a sărit un ghemotoc de blăniță albă și pufoasă. Era un iepuraș. Am încremenit de teamă să nu-l sperii.

Avea un căpușor gingaș, cu doi ochișori vioi și speriați, urechile lungi și ciulite.

Ocrotim animalele

Îmi place iepurașul, pentru că este un animal blînd și drăgălaș.

- Schimbați verbele, atestate în ultima propoziție, astfel, încît acțiunea să se petreacă înaintea, apoi după momentul vorbirii. Descoperiți elementele de descriere în textul propus. Realizați descrierea științifică a iepurașului.

256. Activitate în grup! Imaginați-vă că în clasa voastră fiecare ar face ce ar vrea: *unii ar stiga, alții ar dansa, unii ar cînta, alții ar citi sau ar scrie.* S-ar putea învăța ceva în astfel de condiții? Stabiliți un Regulament ce trebuie respectat:

N. 1 pe stradă;

N. 2 în autobuz;

N. 3 la bibliotecă;

N. 4 în timpul unui meci de fotbal.

- Ce sancțiuni se pot aplica, dacă nu se vor respecta regulile stabilite?

N 1 257. Din seria de cuvinte, selectați cuvintele ce le întâlniți în manualul de

- istorie • geografie • matematică.

Complement, continent, răscoală, petală, fracție, arie, sepală, rob, ocean, adverb, declinare, șef, imperiu, celulă, patrat.

N 2 258. Ce profesii practică persoanele care întrebuințează următoarele profesionalisme:

Penicilină, pastilă, bronșită, febră; cilindru, volan, anvelopă, carburator; vanilie, rulandă, glazură, scorțișoară; portativ, simfonie, diez, bemol.

Citire în gînd (preventivă)

Comportarea pe stradă

La medic

Cunoaște o lume întreagă

Maria Bieșu

... Soarele apare încet de după deal, scaldat de roua dimineții și o zi minunată de primăvară se revarsă peste Volontirovca, trezind păsările călătoare și cucoșii din mahala ... larba înrourată gîdilă plăcut tălpile. E atîta prospețime și mireasmă în jur, e atîta bucurie, că Mărioara nu se mai poate reține și cîntecul ei, izvorît din adîncul inimii, se

revarsă peste sat, făcînd cucoșii să-și curme «cucurigul», iar pe săteni să zîmbească, zicînd cu bunătate: «Iar Mărioara lui Bieșu se aude. Măi, da bine cîntă zgîtia de fată!»

Cîntecul a intrat în inima ei din primele zile de viață. Toată familia Bieșu cîntă cu mare drag. Și mama, și tata, și cele două surori. Dar ca Maria nu cîntă nimeni. Și totuși, părinții nu s-au gîndit că anume acest har al fetei îi va deschide drumul în viață. Și încă ce drum! De aceea s-au bucurat aflînd că Mărioara vrea să-și continue studiile la școala agricolă. Era firesc pentru ei, oameni harnici, îndrăgostiți de pămînt, de satul natal, să-și dorească fata lîngă ei, la muncile cîmpului. Dar soarta a vrut altfel.

Maria Bieșu cu părinții

Glasul Mariei răsuna tot mai tare, vrăjind sate, raioane, iar apoi și republica, în timpul participării la diferite concursuri de activitate artistică.

La un astfel de concurs a fost auzită și apreciată. În acel memorabil 1956 a venit acasă, la părinți, cu două documente. Unul — diplomă de agronom și altul — prim document ce a marcat începutul fenomenului Mariei Bieșu — carnetul de studentă la Conservator.

Apoi urmează ani de muncă încordată, cu uitare de sine, stagiul la teatrul din Milano «La Scala» și, peste cîțiva ani, marele succes, care a făcut-o vestită în întreaga lume: premiul întîi la Concursul I al vocalistelor în memoria lui Miuro Tomaki și titlul onorific «Cea mai bună Cio-Cio-san din lume».

O lume întreagă o cunoaște astăzi pe Maria Bieșu. Oamenii vin la ea după ajutor și după sfat.

Maria Bieșu muncește conștiincios, căci așa e deprinsă ea să muncească, din toată inima. Succesul pe care îl are pe scena națională se datorește în egală măsură talentului ei neobișnuit și muncii încordate, zi de zi. Căci sîntem siguri, numai așa se poate ajunge la culmile nivelului profesionist, dincolo de care se află, măreață și înălțătoare, arta noastră.

Maria Bieșu, Mărioara de odinioară, a atins culmile rîvnite. Vor trece ani, multe se vor uita, dar vocea și chipul ei vor rămîne tot atît de vii și dragi nouă, pămîntenilor ei.

A. Mîndîcanu

N 3 259. Atestați profesionalismele. Cine folosește în vorbire aceste cuvinte?

Cînd a început a se răci, încît oamenii nu-și mai mai săltau cușmele dînd binețe, moș Mihail s-a dus în cămară și a început a-și pregăti instrumentele. A dres barda, dălțițele, tăietoarea, a făcut pentru gealăie calupuri noi și le-a tot ascuțit, că sufla un fir de păr pe tăișul lor și părul se desfăcea în două.

I. Druță

N 1 260. Din șirul de cuvinte, selectați numai profesionalismele.

Viteză, iuțeală, arie, perimetru, dimensiune, lungime, lățime, longitudine, latitudine, ecuator, tropic, ploaie, furtună.

N 4 § 261. În textul dat identificați cuvintele de uz restrîns.

Mătușa Mărioara a dezlegat tulucii și i-a legat de crăcanii proțapului. Le-a aruncat boilor un braț de hlujdani și ei, slabi și osoși, s-au năpustit cu lăcomie asupra nătrețului așteptat.

Femeia s-a urcat în car, și-a ridicat gluga sumanului și s-a sprijinit cu spatele de loitre. Se simțea sleită de puteri ca niciodată. Cele aproape opt luni de progonție o doborîse de tot. Picăturile loveau în sumanul ud ca boabele de mazăre în dîrmon. Dar ea nu le mai simțea. Ațipise sărmana.

I. Canina

N 262. Completați propozițiile cu termeni lingvistici corespunzători.

- Îmbinarea de cuvinte este alcătuită din doi termeni: ... și ...
- Părțile secundare ale propoziției sînt ... și ...
- În clasa a 5-a am studiat complementele ..., și ...
- La sfîrșitul propoziției stă atît semnul întrebării, cît și semnul exclamării.

263. Identificați cuvintele împrumutate din alte limbi. Stabiliți cu ajutorul *Dicționarului de cuvinte-internationalisme* proveniența lor.

Surplusul de holesterol este dăunător organismului. 2. Hocheiul este cel mai îndrăgit joc sportiv. 3. Cîinele Azorică îndeplinește cu plăcere ordi-
nul: «Aportel!» 4. Jupiter este cea mai mare planetă a sistemului solar.

264. Dialectisme sau cuvinte străvechi moldovenesti? Motivați răspunsul.

Voroavă, sapete, paner, palmac, mîneștergură, darabani, dulamă (îmbrăcăminte).

Azorică

Sinonime, antonime, omonime

- Citiți versurile:

«*Cîrdu* de cocoare, înșirîndu-se-n lung zbor,
Pribegit-au urmărite de al nostru *jalnic* dor.» (V. Alecsandri)

- Înlocuiți cuvintele subliniate cu următorii termeni: *stolurile*, *au rătăcit*, *trist*. Ce ați observat? Înțelesul comunicării rămîne neschimbat.

- Analizați cele trei perechi de cuvinte din punctul de vedere al formei și al sensului:

cîrd — *stol*; *jalnic* — *trist*, *dureros*; *a pribeji* — *a rătăci*, *a colinda*.

• Cuvintele sînt diferite ca formă, dar apropiate sau identice ca sens.

Repere teoretice Cuvintele diferite ca formă, dar apropiate ca sens se numesc **sinonime**.
Cuvîntul *sinonim* provine din limba greacă: *sinonimos* — «una și aceeași».
Sinonimele sînt frecvent întîlnite în limbajul artistic. O limbă este cu atît mai bogată, cu cît are mai multe cuvinte care să denumească aceeași noțiune.

Citiți fraza:

Tînărul i-a ajutat bătrînei să urce dealul.

• Ați observat că cele două cuvinte evidențiate sînt termeni cu forme diferite și exprimă înțelesuri opuse unul altuia.

Repere teoretice Cuvintele care au înțelesuri opuse unul altuia (și forme diferite) se numesc **antonime**.
În limba greacă *anti* înseamnă «contra», iar *onima* — «nume».

• Citiți fraza:

Maică-ta de-i vie, bine-ar fi să vină pîn' la noi la vie.

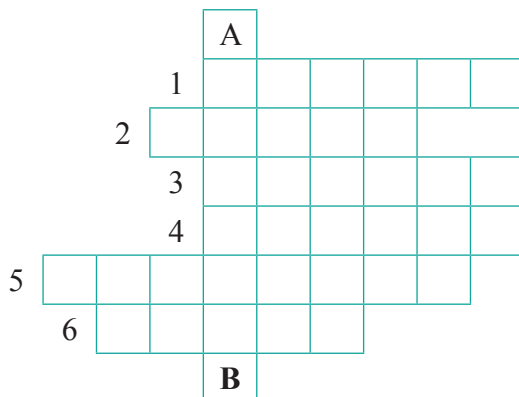
• Ce ați observat? Cuvintele evidențiate, sînt alcătuite din aceleași sunete, dar se deosebesc prin sens.

Repere teoretice Cuvintele care se rostesc și se scriu la fel, dar au sensuri diferite se numesc **omonime**.
Cuvîntul *omonime* provine din limba greacă: *homos* înseamnă «la fel», iar *onima* — «nume».
Datorită sensului lor complet diferit, omonimele sînt plasate în *Dicționarul explicativ* în articole lexicografice aparte, numerotîndu-le cu cifre romane.

De exemplu: *Casă*, *case*, subst. f. Clădire destinată pentru a servi drept locuință omului.

Casă, *case*, subst. f. Dulap sau lădiță de fier, în care sînt păstrați bani sau hîrtii de valoare.

N 4 **265. Lucru în grup.** Căutați în *Dicționarul explicativ* sensul cuvintelor potrivite, astfel încât pe verticala evidențiată să puteți citi noțiunea ce denumește unitatea de bază a vocabularului.

1. Instrument muzical de suflat folosit de Ștefan cel Mare pentru a-și aduna oastea. 2. Dușmanii împotriva cărora a purtat războaie Ștefan cel Mare cu oastea sa. 3. Care dă dovadă de curaj în luptă. 4. Sinonimul cuvântului *a împreună*. 5. Care domnește, stăpânește o țară. 6. Persoana care face serviciul militar.

N 1 **266.** Încadrați în enunțuri sensurile cuvântului *crud* și observați prin ce diferă ele. Consultați *Dicționarul explicativ*.

N 4 **267.** Câte sensuri pot avea cuvintele: *poartă, bun, obiect, a sufla, brad*? Demonstrați polisemia lor.

N 3 **268. Lucru în grup.** În versurile de mai jos determinați cuvintele cu sens figurat:

...tînăra domniță,

Dulce și suavă ca o garofiță.

Ochii săi albaștri ard în lacrămele

Cum lucesc în rouă două viorele. (D. Bolintineanu)

- Scrieți cuvintele cu sens figurat după modelul: *domniță dulce — prăjitură dulce*.
- Determinați epitetele, comparațiile.

 269. Găsiți expresii cu sens figurat în poezia preferată.

 270. Consultați *Dicționarul explicativ* și precizați sensurile cuvintelor: *grai, sacru, vatră, a moșteni*. Alcătuiți enunțuri, fraze în care să folosiți aceste cuvinte.

 1 **271.** Substituiți explicațiile prin cuvintele respective.

1. A trece în coloană, în marș cu ocazia unui eveniment.
2. Totalitatea obiectelor necesare elevilor.
3. Îmbrăcăminte, croită după un anumit model, purtată de elevi.

Pentru informație: *rechizite, uniformă, a defila*.

 272. Citiți textul, apoi reproduceți-l după un plan întocmit din propoziții interogative.

Prin *lexic* înțelegem totalitatea cuvintelor dintr-o limbă. Între cuvintele din limbă există relații strânse. Astfel, cuvintele din limbă se grupează după rădăcinile sau sufixele comune, după însușirile lor gramaticale, după sensurile lor ș.a.

În cuvintele *lexic, lexicologie, lexical* rădăcina comună este *lexic*. În alte cuvinte, bunăoară, e comun sufixul: *feriță, rochiță, portiță*.

Cuvintele se pot grupa și după părțile de vorbire din care fac parte (substantive, adjective, verbe ș.a), după sensul lor apropiat sau opus (*frumos, minunat, admirabil; mare, mic*).

Așa dar, toate cuvintele din limbă sînt legate între ele dintr-un anumit punct de vedere, ele se prezintă ca elemente ale unui tot întreg.

- Copiați acea parte a textului ce conține concluzia.

 2 **273.** Găsiți în *Dicționarul explicativ* 5 cuvinte monosemantice și consruți cu ele 5 propoziții.

 274. Ce sens are cuvîntul *pămînt* în îmbinările: *pămînt natal; pămîntul satului; a săpa pămîntul*. Construiți cu aceste îmbinări propoziții.

N 1 **275.** Citiți versurile și explicați sensul cuvintelor evidențiate. Alcătuiți îmbinări cu aceste cuvinte.

Toamna **mîna**-n cîrduri norii
Cu harapnice de vînt
Și, trecînd peste podgorii,
Cerne aur pe pămînt.

(P. Boțu)

Din ceruri nourii **coboară**
Cu poalele pîn' la pămînt,
Iar prin văzduh de-acuma zboară
Întîii fluturi de argint.

(P. Cărare)

276. Care din cuvintele evidențiate sînt întrebuintate cu sens figurat? Alcătuiți propoziții folosind cuvinte cu sens figurat.

Făina *se cerne*; ploaia *se cerne*; opaițul *licărește*; ochii *li-căresc*; frunză *ruginită*; fier *ruginit*.

N 3 **277.** Citiți versurile și spuneți ce acțiuni ale ființelor sînt atribuite lucrurilor.

1. A mușcat din zi-nserarea,
Zorii au întîrziat. (P. Boțu)
2. Soarele ... dezmiardă oceanul de ninsoare. (V. Alecsandri)
- Alcătuiți propoziții în care cuvintele cu sens figurat, folosite în exemplele de mai sus, să fie utilizate cu sensul lor propriu.

N 1 **278. Lucru în grup.** Alcătuiți propoziții în care cuvintele *zăpadă*, *vînt*, *soare* să fie personificate. Subliniați cuvintele cu sens figurat.

 279. Citiți textul. Cu ce sens sînt folosite cuvintele *își pierduse somnul*?

Gicu se trezi pe neașteptate. Ce se întîmplase? Se repezi la geantă. Creionul cel roșu e la loc. Caută în buzunarele pantalonilor. Cuțitașul este. Apoi se uită sub pat, unde ascunsese praștia să *n-o* găsească mama. Se liniști și se îndreptă spre pat. În pat, însă, își pierduse somnul. Se întoarse pe o parte, pe alta, dar *ia-l* de unde *nu-i*.

- Explicați ortografia cuvintelor evidențiate.
- Selectați 4 cuvinte care conțin diftongi.
- Arătați propozițiile în care subiectul nu-i exprimat.

N 4 **280.** Citiți ambele descrieri. Care descriere este artistică și care — științifică?

1. Trandafirul este un arbust din familia rozaceelor. Florile acestui arbust sînt albe, galbene, roșii sau roze și au un miros plăcut. Tulpina trandafirului este acoperită cu spini mici. Aceiași spini, însă mai mici și mai moi, apar și pe marginea funzulițelor.

Tulpina lemnoasă și spinii îl apără *Arbust de trandafiri roșii* de dușmani.

2. Pe vremuri trandafirul își ducea viața alături de celelalte flori prin toate crîngurile, pe la marginea codrului, prin luminișuri și era socotit cea mai frumoasă floare.

Modest și simplu, el nu se mîndrea cu mulțimea petalelor, cu mulțimea nuanțelor de roșu, alb și galben. Pe atunci trandafirul nu avea spini. Frunzele lui erau moi ca cele de mac, iar tulpinile se frîngeau la cea mai mică atingere.

Regina florilor, văzînd că trandafirul nu se poate împotrivi distrugătorilor și e pe cale să dispară ca floare, l-a înzestrat cu ramuri de spini și crenguțe lemnoase.

- Întocmiți planul descrierii științifice.
- Realizați descrierea științifică și artistică a lăcrimioarei.
- Subliniați cuvintele cu sens figurat pe care le-ați folosit în descrierea artistică a lăcrimioarei.

N 4 **281.** Grupați pe serii de sinonime cuvintele:

prieten, speranță, eronat, zăpadă, amic, nădejde, greșit, necesar, util, omăt, copac, jilav, arbore, umed, vînat, a se desface, a se desprinde, cenușiu.

N 2 **282.** Substituiți următoarele propoziții printr-un cuvînt echivalent ca sens; indicați pentru fiecare cuvînt cele mai expresive sinonime (apelați la *Dicționarul de sinonime*):

- a) care vorbește puțin;

- b) care depășește toate obstacolele vieții;
- c) care este necesar;
- d) care nu este corect.

N 3 **283. Lucru în grup.** Găsiți sinonime potrivite pentru următoarele expresii:

a lua foc; a da în vileag; a face din țințar armăsar; a-și lua nasul la purtare.

N 3 **284.** Citiți textul. Selectați termenul potrivit din șirul sinonimelor prezente:

Și cu toată (rugămintea, stăruința, insistența, străduiala) lui moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat para. Noi, când am văzut asta, am rămas (nemișcați, înlemniți, încremeniți, înmărmuriți). Și cum află (motivul, pricina, vina, cauza, pretextul), începe a ne pofti pe fiecare la Bălan. (După I. Creangă)

N 2 **285.** Găsiți sinonime pentru următoarele cuvinte: *vast, ager, mare* și construiți 3 propoziții cu sinonime diferite.

N 1 **286.** Determinați în care propoziții obiectele neînsufletește au fost personificate.

1. Vîntul leagănă frunzele copacilor. 2. Mama își leagănă copilul. 3. Plînge valea, plînge dealul, plîng grădinile bătrîne. 4. Smărăndița plîngea ca o mireasă, de sărea cămașa de pe dînsa.

N 2 **287.** Alcătuiți propoziții cu cuvintele: *trece, a lumina, a lăcrima*, care să aibă diferite sensuri.

Model: Doarme adînc. Sapă adînc.

N 3 **288. Creați.** Povestiți o întâmplare din viață, folosind cuvinte cu sens figurat.

N 4 **289.** Echivalați cu un singur cuvînt construcțiile următoare:

a aduce veste; a ține minte; a lua parte; a sta de vorbă; a lua cuvîntul; a-și da seama; a da de știre; cît e lumea și pămîntul.

 3 **290.** Citiți și găsiți cuvintele apropiate ca sens și clasificați-le pe grupe:

dictionar, colb, drum, arbore, avion, praf, a învăța, a simți, aeroplan, cale, vocabular, veac, pulbere, onoare, pom, secol, copac, cinste, apus, a drege, a studia, a repara.

 2 **291.** Indicați antonimele cuvintelor:

a atrage, a însemna, a prețui, îngrijit, accesibil, generos, acord, tristețe, liniște.

 2 **292. Lucru în grup.** În textul ce urmează, înlocuiți cuvîntul care se repetă prin sinonime potrivite.

Proverb greu

Un băiat a întrebat-o într-o zi pe învățătoarea sa:

— De ce se spune așa: «Chiar dacă nu cîntă un cucuș, soarele totuși răsare.»

— Îți voi spune după lecții, i-a spus învățătoarea.

Cum s-au terminat lecțiile, elevii au ieșit să facă curățenie în curte. Toți munceau cu rîvnă. Numai băiatul cu pricina sta degeaba. El aștepta ca învățătoarea să-i explice proverbul.

După ce munca s-a sfîrșit și curtea strălucea de curățenie, învățătoarea îi spuse băiatului:

— Ai văzut? Chiar și fără ajutorul tău curtea strălucește de curățenie.

Copilul roși. El a înțeles proverbul.

 293. Citiți și grupați pe serii de antonime cuvintele:

adevăr, hărnicie, furtună, minciună, lenevie, spune, închi-de, apare, lumină, tace, zgomot, dispăre, întuneric, liniște.

 3 **294.** Completați proverbele. Subliniați antonimele.

1. Cine caută, acela ... 2. Broasca-i mică, dar ... 3. Munca te ridică, iar lenea te ... 4. Deprinderea din tinerețe rămîne pînă

Pentru informație: *te strică, face gura mare, la bătrînețe, găsește.*

N 2 **295.** Caracterizați următoarele personaje din fabule cu ajutorul antonimelor.

1. Greierul — furnica (atitudinea față de muncă).
2. Lupul — mielul (firea lor).

N 2 **296.** Indicați antonimele pentru următoarele cuvinte și alcătuiți propoziții cu acestea:

a opri, cuprins, folositor, leneș, teamă, înalt, politicos, cald, departe, succes.

- Consultați *Dicționarul de antonime*.

N 1 **297.** Obțineți antonimele următoarelor cuvinte prin adăugarea de prefixe:

egal, (a) lipi, ordine, real, expresiv.

N 2 **298.** Organizați în perechi de antonime următoarele cuvinte:

antipatie, tristețe, înalt, drept, scund, simpatic, bucurie, dușmănie, ploios, strîmb, prietenie, secetos.

 299. Înlocuiți cuvintele evidențiate cu antonime.

Am sosit la timp. Mergeam spre gară. Din spate sufla un vînt puternic, care mă ajuta la mers. Satul nostru se găsește aproape de gară. Drumul cobora. Trenul se auzea în depărtare. Când am ajuns, tocmai sosea în gară. Ce bine mi-a părut, că am prins trenul.

Tren modern

N 1 **300.** Citiți și schimbați propozițiile de mai jos în așa fel, ca ele să capete conținut contrar.

1. Mult umbli, multe vezi, mult trăiești, multe înveți.
2. Omului cinstit îi place adevărul.
3. Hărnicia aduce întotdeauna rezultate bune în lucru.
4. Sănătatea e izvor de bucurie.

N 2 **301.** Subliniați omonimele din propozițiile următoare:

1. Lacul Baical este foarte mare.
2. Lacul este un preparat lichid ce se folosește în industria ușoară.
3. Ce vei semăna aceea vei culege.
4. Copilul seamănă cu mamă-sa.

N 3 **302.** Construiți propoziții cu cuvintele omonime:

noi (pronume); noi (adjectiv); pară (fruct); pară (de foc); cucoș (pasăre); cucoș (la armă); casă (de locuit); casă (de bani).

N 4 **303.** Răspundeți la întrebările:

1. Ce corn îl putem numai tăia și ce corn îl putem și tăia, și mânca?
2. Când batem gol și când batem în gol?
3. Ce broască nu sare?
4. Ce car mare nu e car mare?
5. Ce rîs nu e rîs?

304. Spuneți ce sens au cuvintele evidențiate în îmbinările date. Ce părți de vorbire sînt ele?

Mare adîncă — *mare* zgomot

Cer senin — *cer* liniște

Poartă deschisă — *poatră* insignă

Nouă clase — *rochie nouă*

N 1 **305.** Citiți expresiv textul, apoi întocmiți rezumatul conținutului. Formulați întrebări pentru o viitoare audiere.

Tabloul fără colț

Intrînd în casă, Igor Podgoreanu dădu de sulul de hîrtie adus de un prieten al său de la Chișinău. Era reproducția tabloului cunoscut «A trecut fascistul» de pictorul A. Plastov. El a prins reproducția pe perete. Pe luncă, în iarbă zăcea un băiețel cu capul însîngerat. Nu de-
parte — o mioară răpusă de

A. Plastov
A trecut fascistul

gloanțe. Iar în colțul tabloului — avionul fascist se îndepărtează, vrînd să i se piardă urmele.

În casă a intrat Nicușor, un băiețel de cinci anișori. El observă tabloul și încremeni.

— Tăticule, întrebă el mijindu-și ochii. Cine-i băiețelul acesta? Parcă-i Vasilică. Și de ce îi curge sînge? L-a bătut cineva?

Tatăl răspunse:

— Nu, Nicușor, nu-i Vasilică. E un alt băiețel. L-a ucis avionul cea din colț.

— De ce l-a ucis, tăticule? Ce făcea el?

— Păștea oile, Nicușor. Și a trecut avionul acela rău și l-a ucis. Era război.

— Tăticule, da ce-i asta război?

Igor Podgoreanu îl luă pe Nicușor în brațe și se uită în ochii lui albaștri și senini.

— Războiul e ceva groaznic, Nicușor. De n-ar ști nimeni de el...

Trecuse miezul nopții. Podgoreanu adormise, citind în fotoliu. Nicușor se întorcea de pe o parte pe alta în pătucul său și murmura ceva prin somn. Visa. Îi părea, totuși, că băiețelul de pe tablou e Vasilică. De ce l-a ucis avionul? Se trezi într-un suspin. Se uită năuc în jur și zări tabloul. Coborî din pat, se urcă pe un scăunaș și rupse încetișor colțul de sus al tabloului.

(După *P. Zadnipru*)

2

306. Creați. Construiți un dialog: «Copilăria noastră fericită!»

307. Citiți textul. Povestiți-l detaliat.

Arta moldovenească: frumusețea arhitecturii naționale, pictura, teatrul, cinematografia, literatura, ornamentarea

Arta moldovenească este variată.

Călătorind prin orașe, veți întâlni cetăți străvechi, clădiri moderne de teatre, biblioteci. Asemenea clădiri și edificii sînt opere de artă. Arta aceasta se numește arhitectură.

Pictura este arta de a zugrăvi cu ajutorul culorilor în așa fel, încît tot ce înfățișează pictorul să ne impresioneze în viață.

O altă parte componentă a artei este și teatrul. În Molodva activează teatre de păpuși, pentru copii.

Literatura moldovenească este o literatură cu vechi și bogate tradiții ale cărei începuturi datează din sec. XIV.

Cinematografia, gen al artei, se impune drept un letopisetz artistic.

Ornamentarea e și ea o ramură a artei. Ornamentarea moldovenească include elemente florale, zoomorfe, astrale.

Arta îi permite omului să-și realizeze posibilitățile, să se dezvolte emoțional și intelectual.

- Alcătuiți planul de idei al textului.

- Povestiți textul după planul întocmit.

- Răspundeți desfășurat la întrebarea: «Ce monumente ale arhitecturii moldovenești îmi plac mai mult și de ce?»

Casa Herța din Chișinău. 1903

Frazeologismele

Rețineți! • Frazeologismele sînt îmbinările stabile de cuvinte cu sens lexical unitar: *a trage chiulul* = a trîndăvi; *cu noaptea-n cap* = devreme.
• Frazeologismele au funcția unei singure părți de propoziție și sensul unei singure părți de vorbire.

Exersați.

N 4 308. Identificați frazeologismele și aflați sensul lor, apelînd la *Dicționarul de frazeologisme*.

Ciudat om e și moldoveanul nostru. Toarnă gaz în foc și-și aprinde paie-n cap, ia inima-n dinți și foc cu gura. Cînd rîde, nu rîde, ci se tăvăleşte de rîs, crapă de rîs, leșină, plesnește și apoi moare de rîs.

- Găsiți sinonime pentru cuvîntul ciudat și construiți enunțuri cu două din ele.

N 3 309. Plasați în context expresiile frazeologice:

*A fi bătut de brumă; a face de trei para-
le; a avea de furcă; a pune pe picioare (pe
cineva); a căuta ca iarba de leac; a avea de
furcă, a spăla putina.*

- Analizați sintactic una din propozițiile construite.

N 2 310. Găsiți în prima coloană expresiile echivalente cuvintelor din cea de a doua.

A scoate limba de-un cot;	<i>A trîndăvi,</i>
a-și smulge părul din cap;	<i>a fugi,</i>
a da bir cu fugiții;	<i>a hotărî,</i>
a nu-și mai strînge picioarele	<i>a regreta,</i>
de pe drumuri;	<i>a gîfîi.</i>
a trage chiulul.	

Leneșul

- Construiți propoziții cu două din frazeologismele date; determinați funcția lor sintactică.

N 1 311. Citiți variantele aceleiași expresii frazeologice și explicați sensul ei. Alcătuiți oral propoziții cu fiecare din ele.

A o lua: la goană; la picior; la fugă; la sănătoasa; din loc.

312. Expuneți textul după un plan simplu întocmit în urma primei audieri. Intitulați-l.

Cuvântul *mamă* e cel mai scump cuvânt din lume. Cît de simplu sună acest cuvânt și cu cîtă dragoste și gingășie este rostit în toate colțurile lumii! Și pentru fiecare din noi mama este cea mai scumpă ființă!

Buna mea mamă! Zilnic, cînd mă întorc de la școală, ea mă înțîmpină în prag zîmbitoare.

În clipele de răgaz, îmi povestește despre milioanele de mame de pe glob, care sînt îngrijorate de soarta copiilor lor. Ele nu vor să-și crească feciorii și ficele pentru război.

Toate mamele din lume luptă pentru pace pe pămînt, pentru ca cerul să fie mereu senin, copiii să se joace în voie, iar părinții să muncească în liniște.

Iată cum sînt mamele noastre!

Copilul — fericirea mamei

(Din compunerea unei eleve)

- N 1 •** Vorbiți despre relațiile părinți — copii, bunici — nepoți, în familiile voastre.

N 2 • Redați o informație despre respectul tradițional față de capul familiei și rolul mamei într-o familie de moldoveni.

N 3 • Răspuns desfășurat la întrebarea: «Care e rolul familiei în viața mea?»

N 4 • Întocmiți copacul genealogic al familiei voastre.

N 4 313. În exemplele propuse identificați dialectismele.

1. Nic-a liu Costache, cel răgușit, balcîz și răutăcios nu mai avea stăpînire asupra *mea*.

2. D-apoi cu smîntînitul oalelor, ce calamandros făceam?

3. Pînă ce *mi-i* otînji, zise Pavel, eu acuș te cinătuiesc frumușel cu dichiciul, înțeleș-ai?

- Explicați sensul dialectismelor identificate.
- Numiți omofonele cuvintelor evidențiate. Alcătuiți cu ele trei propoziții.

N 3 314. Subliniați arhaismele; explicați prin ce se deosebesc dialectismele de arhaisme.

1. Ieri, cînd voiam să intru, o jupîneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului meu și m-au oprit, arătîndu-mi un cap țintuit în poarta curții. (*C. Negruzzi*)

2. Pentru slujbele ce ai făcut ocîrmuirii ne milostivim a te înălța la rangul de spătar. (*V. Alecsandri*)

3. Siguranța ...

Pînă și amintirea-i te împunge. (*Em. Bucov*)

N 2 315. Care din îmbinările evidențiate sînt stabile?

1. Copii *fugeau spre casă* de frica ploii. 2. Copiii *au luat-o la sănătoasa* de frica ploii. 3. Lenuța de acum *se simte bine*. 4. Petruș *se simte cu musca pe căciulă*. 5. Tractorul a tras *prima brazdă* în cîmp. 6. Ionuț *s-a dat la brazdă*.

Prima brazdă

- Explicați sensul expresiilor frazeologice.
- Analizați sintactic exemplul N° 5.

N 1 316. Activitate în grup. Substituiți frazeologismele cu sinonimele lor. Încadrați în propoziții trei din ele.

A fi cu ochii în patru.

A lua apă în gură.

A ține limba după dinți.

A se da de gol.

A-și lua nasul la purtare.

- Formați de la cuvântul:
- *patru* un cuvânt derivat;
- *apă* un substantiv colectiv;
- *gură* un cuvânt compus.

N 3 317. Din șirul de îmbinări, selectați numai frazeologismele.

A-i veni lacrimile; a-i veni la minte; a veni în casă; a veni pe limbă; a veni la părinți; a veni inima la loc; a veni ceasul; a veni la ceasornicar; a veni repede; a veni la vale; a veni la socoteală.

N 1 318. Plasați în context frazeologismele:

Din cap pînă-n picioare; a plătit cu capul; a umbla cu capul în traistă; a-și lua lumea-n cap.

N 2 319. Restabiliți frazeologismele, dată fiind doar o parte a fiecăruia.

<i>A se face de ...</i>	<i>a o lua la ...</i>	<i>a o pune de ...</i>
<i>a se da de ...</i>	<i>a se lăsa pe ...</i>	<i>a se duce pe apa ...</i>

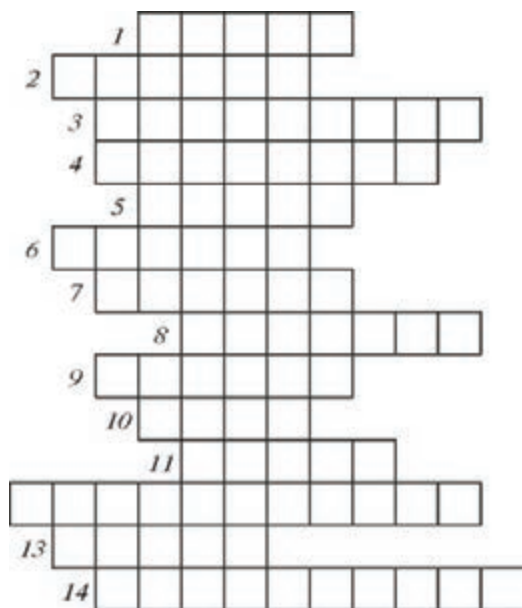
N 1—4 320. Continuați povestirea. Găsiți un titlu potrivit.

Toată noaptea a nins. Cînd Doru se trezi, zăpada ajunsese pînă sub ferestre. Copacii erau albi, parcă dați cu var. Alb era drumul, casele, gardurile.

Doru și-a îmbrăcat paltonul, și-a luat mănușile și a ieșit afară...

321. Sarcină pentru cei ingenioși! Folosind dialectismele propuse și explicațiile respective, rezolvați careul.

«În labirintul graiului moldav»

La săniuș

*Pentru informație:
ietac; (a se) șupuri;
grier; scurmuș;
macuh; chitoroage;
cocon; rîmnic;
chelos; beștermac;
ilic; chitonag;
nagrajdenie; hîrzob.*

1. Turtă de semințe de răsărită, din care s-a extras uleiul.	8. Partea de jos a piciorului găinii (împreună cu ghearele).
2. Coșuleț împletit din nuiiele.	9. (A se) furișa.
3. Furcă cu cinci coarne.	10. Haină fără mîneci.
4. Lemn ascuțit la capăt și folosit ca instrument, pentru a face găuri la sădit.	11. Băiat.
5. Greier.	12. Sîrmă ghimpată.
6. Iaz mic.	13. Odaie mică, dormitor.
7. Greoi, încăpățînat.	14. Răcături.

N 1 322. Explicați sensul dialectismelor evidențiate prin sinonime din limba literară.

1. — Drept, moș Dajid, drept *grăiești*., răspundea mama.

2. — Dacă ai vîrît gîtul în jug, trage, draga moșului, nu te *lucia* pe cărarea vieții, scoate carul în deal.

3. Îmi făceam lucrul și mă uitam împrejur cu frică, ca cineva dintre ei să numi *hrîștească* vreo hrincă.

4. Apoi ne ștergea cu *mîneștergura* aspră, ne pieptăna *chica* în două părți, ni se uita lung în față și ne săruta în frunte. (După I. Canna)

5. *Hojma* îmi saltă haina în spate.

6. *Mica* îmi spune ca să nu mă tem de moș Andrei. (După I. C. Ciobanu)

Pentru informație: *a fura*; *bunică*, *stejar*; *a luneca*; *me-reu*; *a vorbi*; *felie*; *frezură*.

N 2 323. Cuvintele ce urmează sînt repartizate, avîndu-se în vedere originea lor:

a) autohtone; b) latine; c) slave. Copiați-le grupîndu-le după părțile de vorbire: substantive, adjective, verbe ș. a.

a) *copac*, *brad*, *mugure*, *sîmbure*, *buză*, *ceafă*, *grumaz*, *gușă*, *rînză*, *mînz*, *șap*, *brînză*, *șopîrlă*, *balaur*, *căciulă*;

b) *apă*, *a bea*, *alb*, *mînă*, *ochi*, *patru*, *eu*, *noapte*, *iarnă*, *roșu*, *aici*, *meu*, *verde*, *a ara*;

c) *coasă*, *a (se) odihni*, *obraz*, *drag*, *greblă*, *gata*, *a lovi*, *brazdă*, *snop*, *iute*, *gard*, *vesel*, *ceas*, *a prăși*, *vreme*.

Mama cu fiul

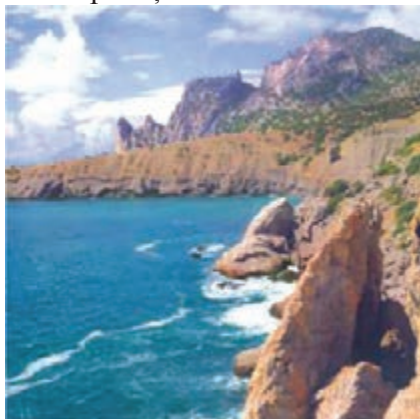
324. Ce cuvinte învechite s-ar potrivi explicațiilor:

a) Ofițer în armata turcească.

b) Ministru în Imperiul Otoman.

c) Scrisoare trimisă printr-un sol de partea adversară în care se propun anumite condiții.

d) Fiu, descendent al conducătorului unei țări, ulterior el însuși domnitor.

Marea Mediterană

Pentru informație: agă, principe; vizir; epistolă (carte).

N 1—4 © 325. Citiți fragmentul și reproduceți-i conținutul.

Iusuf-aga, trimisul vizirului turcesc, intră. Se înclină grav, cu mâna drept inimă și zise răspicat.

— Carte de la Luminăția Sa Baltagi Mehmed Pașa. Ni-i poruncit să așteptăm răspunsul monarhului moschicesc. Petru I se uită la vârca nevindecată de pe tîmpla agăi, pufni, rupse peceteile și citi puținele rînduri ale epistolei. După ce o silabisi, o motoli și o aruncă solului în față. Apăsă cu stînga sa umărul lui Dimitrie Cantemir și se adresă către Iusuf-aga *batjocoritor*:

— Ați avea gust, neciopliților, să primiți pe acest principe? Ați avea gust să-l duceți în borta voastră și să-l striviți? Să-și mai țină poftele acasă vizirul vostru? Să caute proști în altă parte! Aș putea să vă dau toată țara pînă la Kursk, pentru că-mi rămîne nădejdea de a o recuceri, dar nu voi putea nicidecum să-mi calc credința și să dau pe un principe care și-a pierdut domnia pentru frăția noastră, căci este cu neputință să recîștigi onoarea, odată ce ai pierdut-o!

După G. Madan

- Explicați sensul arhaismelor întâlnite în text.
- Din ce motive scriitorul contemporan a folosit într-o operă literară cuvinte ieșite din uz.
- Analizați după structură cuvântul evidențiat.

N 3 § 326. Grupați cuvintele în perechi sinonime. Care din ele au ieșit din uz și care cuvinte sînt folosite astăzi în locul lor? Subliniați-le pe cele învechite.

Fereedu, rost, carte, gură, baie, scrisoare, dascăl, profesor.

N 4 © 327. Determinați substantivele, adjectivele.

Știați că...

...fructele culese dimineața sînt mult mai gustoase decît cele culese la prînz?

...regiunea de pe glob unde se înregistrează cel mai mare număr de cutremure de pămînt (circa 1000 pe an) este republica Chile?

Leu în cușcă

...dintre animalele de pradă mari cea mai mică inimă o are leul?

...bambucul nu e trestie, ci o plantă ierboasă, și încă cea mai înaltă din ierburi — 30 de metri?

...un foarte mare animal răpitor cum este rechinul se teme de un peștișor destul de mic, înarmat cu un ac ascuțit, care constituie pericolul de moarte pentru pîntecele rechinului?

...albina e unica insectă domesticită de om?

- Ați întâlnit în text vreun cuvînt cu sens figurat?
- Analizați sintactic ultima propoziție din text.

N 4 328. Activitate în grup. Alcătuiți propoziții cu îmbinările de cuvinte:

gura sobei; voință de fier; dorință fierbinte; somn adînc; apă adîncă; cîine de vînătoare; coadă de topor.

N 3—4 329. Activitate în grup. Citiți povestea «Soacra cu trei nurori» de I. Creangă. Selectați îmbinări stabile de cuvinte și explicați înțelesul lor.

N 1—2 330. Activitate în grup. Improvizați un dialog după replicile date.

— Părinții și frații sînt pentru mine cea mai mare avere.

— ...

— Mă bucur de prietenii, de colegii pe care îi am, de pace.

— ...

— Strămoșii mi-au lăsat o limbă frumoasă, care este numai a mea.

I. Creangă «Soacra cu trei nurori»

Cîine de vînătoare

— Eu asociez cuvîntul *patrie* cu locul unde m-am născut.

Recapitularea temei

Lexicul și frazeologia

N 1 331. Meditați! Oare cuvântul *rădăcină* are același sens pentru un preșcolar, pentru profesorul de matematică și pentru profesorul de limba moldovenească? Cum este înțeles acest cuvânt de către fiecare din ei în parte?

- Construiți trei enunțuri în care cuvântul *rădăcină* ar fi folosit de un preșcolar, de profesorii de matematică și maternă la orele respective.

N 2 332. Răspundeți în scris la întrebările:

- a) Se folosesc dialectismele în limba literară?
- b) Care stil acceptă utilizarea dialectismelor?
- c) Numiți operele artistice în care ați întâlnit dialectisme.
- d) Cu ce scop s-au folosit dialectismele în aceste opere?

N 3 333. Citiți textul. Puteți afla, reieșind din conținut, când avea loc secerișul? Cum credeți, ce conținut aveau cîntecele pe care le cântau secerătorii?

Începutul secerișului, în toate timpurile, a fost un factor important: după multe griji, neliniști și așteptări, crescătorii de pîne începeau recoltarea grîului.

Pentru seceriș, alegeau o zi așazisă ușoară: marți sau vineri. Primele spice erau clădite în formă de cruce. Când plecau acasă, le luau cu ei.

La Ispas sfîșteau crucea din spice în biserică. Grîul de la aceste spice era păstrat pentru recolta viitoare.

După *Calendarul obiceiurilor populare*

Primele spice

N 1 334. Accentuați corect cuvintele. Explicați sensul lor cu ajutorul *Dicționarului de cuvinte-internaționalisme*. Cu trei din ele alcătuiți enunțuri.

Liturghia, compas, compromis, congres, consilium, contribuție, corupție, cursiv, lavaș, mantie, incognito, natiurmort, catod, erudit, escadron, gheizer, libretto.

N 2 335. Utilizând *Dicționarul de frazeologisme*, selectați îmbinări stabile de cuvinte ce conțin cuvintele *picior* sau *cap*.

N 4 336. Citiți exemplele. Care cuvinte nu vă sînt cunoscute? Aflați-le sensul în *Dicționarul explicativ*.

- a) Stă de-atunci aici străjer obelisc cu stea de fier. (*A. Lupan*)
- b) Ca să plătească taxa pentru învățătura fiului său, tatăl era nevoit să muncească zi și noapte. (*K. Kon*)
- c) Iată scuarul din vecinătatea fostului gimnaziu de băieți. (*C. Condrea*)

N 3 337. Găsiți, în *Dicționarul explicativ* sensul cuvintelor *a avertiza*, *adversar*, *acuarelă*, *amuzant*, *brumar*. Cu patru din ele alcătuiți enunțuri.

N 3 338. Substituiți explicațiile ce urmează prin cuvintele respective.

Acvariu

- a) Om care cultivă vița de vie. b) Cel mai mic copil într-o familie. c) Pădure mică și tînără. d) Pămînt strămoșesc, ogor, țarină. e) Vas sau bazin în care se țin plante sau animale de apă.

Pentru informație: mezin, glie, acvariu, podgorean, crîng.

N 4 339. Citiți enunțurile. Identificați cuvîntul polisemantic și explicați sensul lui în fiecare exemplu.

a) Și de m-ar fi bătut mama cu toate gardurile..., tot n-aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci cînd m-a luat cu binișorul. (*I. Creangă*)

b) Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită. (*V. Alecsandri*)

c) Bate vînt de primăvară și pe muguri îi deschide. (*V. Alecsandri*)

d) Și nici una, nici două, odată începe a bate în poartă cît ce putea. (*I. Creangă*)

e) Stinge lumina, stinge opaițul, n-auzi cum bat cîinii în sat? (*A. Lupan*)

f) Băteau obuzele din plin în cuibul fiarei din Berlin. (*A. Lupan*)

g) Ceasul a bătut miezul nopții.

h) Ostașii băteau pasul pe caldarîmul orașului, îndreptîndu-se spre front.

i) Din cauza emoției, inima-i bătea cu putere.

î) — Ce să mai așteptăm, hai să batem palma.

Primăvara în munți

N 2 340. Ce cuvînt polisemantic veți introduce în locul punctelor?

Veteranii

a) În ospete la noi a venit un ... al războiului.

b) Mumu este ... povestirii cu același nume de I. Turghenev.

c) Fără să vrea, Petrică a devenit ... zilei.

N 4 341. Ilustrați prin exemple polisemia cuvintelor:

a încinge, clocotește, a socoti, cursă.

N 1 Zb 342. În locul punctelor, introduceți omonimele corespunzătoare.

a) A dat în floare... b)... este un animal nocturn. c) Mi-i... de plaiul natal. d) Și pînă azi îl... pe badea Ion rănile din război. e) ... îmi spui toate acestea? f) Un mileniu este egal cu o... de ani.

Pentru informație: liliac, dor, mie.

Liliac

N 3 343. Găsiți sinonime pentru cuvintele ce urmează, folosind *Dicționarul de sinonime*. Încadrați patru sinonime în propoziții (la alegere).

Trist, cumplit, iute, a se tîngui, leafă, osteneală, a zîmbi, frică, tovarăș, veac, rudă, cuvînt, timp, a face, blajin, soldat, a lămuri, vrăjmaș, bătălie, steag, slobodă.

N 1—2 344. Activitate în grup. Înlocuiți punctele cu antonime potrivite.

a) Acum cred că mă cunoști și de..., și de..., și de..., și de..., și de..., și de... (*I. Creangă*)

b) Ionel se tot grăbește, alergînd ba-n..., ba-n... (*Em. Bucov*)

c) Noi nu dorim..., în lume... vrem! (*P. Cruciuc*)

Pentru informație: urît, frumos; bătrîn, tînăr; slab, puternic; sus, jos; război, pace.

N 3—4 345. Activitate în grup. În clasă s-a iscat o discuție aprinsă. Printr-o hotărîre a consiliului pedagogic, cîte un elev din

fiecare clasă trebuie să plece la odihnă într-o tabără. Cine va fi propus, pentru a pleca la odihnă, din clasa noastră?

- Scrieți o compunere-raționament «De ce îl (o) propun pe... să plece în tabără?»
- Ce argumente veți aduce în susținerea candidaturii dumneavoastră?

AUTOEVALUARE

1. Ilustrați polisemia cuvântului lucru prin intermediul a 2—3 enunțuri.
2. Completați enunțurile:
 - Arhaismele sînt cuvintele...
 - Cuvintele noi apărute în limbă se numesc... .
 - Cuvintele folosite de locuitorii unui anumit teritoriu se numesc... .
 - Profesionalismele sînt cuvintele ce se folosesc în vorbirea... .
 - Îmbinările stabile de cuvinte egale după sensul lor cu un singur cuvînt se numesc... .
3. Introduceți în propoziții următoarele cuvinte-omonime:
sare (substantiv și verb);
dar (substantiv și conjuncție);
ochi (substantive).
4. Separați arhaismele de cuvintele de uz general:
baltag, topor, pravilă, lege, mazil, comandant de oști, logofăt, învățător.
5. Stabiliți dialectismele și aflați sensul lor cu ajutorul *Dicționarului explicativ*.
Irinuca avea o față balcîză și lălie, de-ți era frică să înnoptezi cu dînsa în casă. (I. Creangă)
6. Aflînd sinonimele cuvintelor evidențiate, veți stabili variantele inițiale ale versurilor.
Lîngă stratul cel de *curechi*.

Se plimba-n chindii un *cocostîrc*

7. Găsiți antonime pentru cuvintele: *dușman, dezordine, limpede, adevărat*. Construiți două propoziții cu două antonime cunoscute.
8. Formați îmbinări de cuvinte care ar demonstra sensul figurat al cuvîntului *dulce*.
9. Alcătuiți familia lexicală pentru cuvîntul *casă*.
10. Găsiți frazeologisme sinonime pentru cuvintele: a se lenevi, a se îngîmfa.
11. Încadrați în enunțuri cuvintele: iar, i-ar.
12. Explicați, cu ajutorul a 3-4 propoziții, ce sens ascunde în sine proverbul: «Surcica nu sare departe de la trunchi.»

**Fiecare subiect în parte, al autoevaluării,
se apreciază cu un punct.**

Autoapreciați-vă

Nivelul cunoștințelor	I	II	III	IV
Punctele	1—3	4—6	7—9	10—12
Nota	Suficient!	Tot înainte!	Bine!	Foarte bine

STRUCTURA CUVÎNTULUI. FORMAREA CUVINTELOR. ORTOGRAFIA LOR

Reamintiți-vă și completați enunțurile de mai jos:

- Părțile componente ale structurii cuvîntului sînt: ...
- Elementul comun al cuvintelor înrudite se numește ...
- Familia lexicală cuprinde cuvinte înrudite ca sens și formate de la ...
- Prefixul este partea semnificativă a cuvîntului și se adaugă...
- Sunetele sau grupurile de sunete așezate după un radical, pentru a forma cuvinte noi, se numește ...
- Partea cuvîntului alcătuită din rădăcina acestuia plus (în cazul derivării) prefixul și sufixul se numește ...
- Desinența este partea schimbătoare a unui cuvînt ...
- Cuvintele formate cu ajutorul prefixelor și sufixelor se numesc ...

346. Analizați după structură cuvintele:

comportare, comedie, consătean, concediu, strălucitor, a desfășura, desagă, prelung, presă.

• Citiți următoarele propoziții.

- a) *A cînta* este o calitate a oamenilor.
- b) Privesc cu *încîntare* la florile din grădină.
- c) M-am întors *încîntat* de la circ.
- d) Poetul e un *cîntăreț* al frumuseții naturii.
- c) S-a trezit la *cîntatul* cucoșilor.

Examinînd cuvintele evidențiate, ați observat că acestea sînt înrudite ca sens și s-au format de la cuvîntul *a cînta*.

Completați:

Cuvîntul de la care se formează alte cuvinte apropiate ca sens se numește ...

De la cuvîntul *a învăța* se pot forma cuvintele: *învățătură, neînvățat, învățător, învățăcel*. Toate aceste cuvinte au un element comun la care se adaugă, fie înainte, fie la sfîrșit, diferite grupuri de sunete, cu ajutorul cărora se formează cuvinte apropiate ca sens. Pentru cuvintele citite mai sus elementul comun este *învăț*.

Elementul comun (rădăcina sau radicalul) nu sînt întotdeauna la fel.

E x e m p l e: *muncitor, a munci, muncitorește, muncitorime*;

a urca, urcuș, urcare, urcător.

Cuvîntul de bază:
a munci, a urca

rădăcina:
(element comun)

munc-,
urc-

 347. Precizați radicalul și cuvîntul de bază pentru următoarele cuvinte:

copiliță, copilărie, copilăros, copil, copilandru.

 348. Alcătuți alte cuvinte înrudite ca sens de la cuvintele: *față, minte*.

 349. Identificați rădăcina și cuvîntul de bază pentru fiecare din cuvintele:

neliniștitor, pădure, neliniște, împădurit, a liniști, păduri-ce, liniștitor, păduros.

Rețineți! *Familia de cuvinte* cuprinde toate cuvintele obținute de la un cuvînt de bază, prin adăugarea unor litere sau grupuri de litere la începutul sau la sfîrșitul lor.
Cîmpul lexical al cuvintelor cuprinde mai multe cuvinte din același domeniu care au însușiri de sens comune.

C o m p a r a ț i:

a) *a lungi, lungime, lungan, lunguleț, lung, lungime*;

b) *bancă, fotoliu, canapea, sofa, scaun*.

N 2 **350.** Găsește cuvântul de prisos:

școală, elev, problemă, profesor, magazin, calculator, penar, manual, tablă.

N 4 **351. Lucru în grup.** Continuați seria de cuvinte ce se încadrează în același câmp lexical:

Cașcaval,... odaie,...

N 1 **352.** Explicați de ce seria de cuvinte *octombrie, lună, florar, prier, noiembrie* face parte din același câmp lexical.

N 3 **353. Lucru în grup.** Selectați din piginile *Dicționarului explicativ* cuvinte ce s-ar include în câmpul lexical pentru denumirile de: a) stare fizică; b) sentimente; c) mobilier.

N 1 **354.** Omul, în viața lui, trebuie să construiască o casă, să sape o fântână, să sădască un pom pentru a le lăsa drept moștenire celor care vin din urma lui. Vă propunem un test pentru cei de vîrsta voastră care se vor și ei mari:

- a) Ai sădit vreodată un copac?
- b) Ai ajutat la îngrijirea sau curățarea vreunui izvor, vreunei fântîni?
- c) Ai construit adăposturi, cantine pentru păsări și animale?
- d) Ai acordat ajutorul necesar unei păsări sau animal?
- e) Ai făcut și alte lucruri frumoase?
- Dacă răspunsul tău este pozitiv, primești 10 puncte, dacă nu — 0.
- Dacă ai acumulat 40 de puncte, ai crescut și ai învățat multe.
- Dacă ai mai puține, trebuie să te gîndești ce să faci, ca să devii mai harnic, mai grijuliu față de lumea înconjurătoare.

**Repere
teoretice**

Vocabularul limbii moldovenești se îmbogățește în continuu prin apariția de noi cuvinte, ce se formează prin diferite mijloace.

Îmbogățirea vocabularului se realizează prin *mijloace interne* și prin *mijloace externe*.

Mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului sînt: **derivarea, compunerea, conversia și abrevierile.**

 355. Examinați tabelul de mai jos și observați specificul fiecărui procedeu de formare a cuvintelor.

Procedee	Explicații	Exemple
1. Derivarea	Adăugarea sufixelor și prefixelor la cuvîntul de bază.	iarnă iernatic
2. Compunerea	Alăturarea a două sau a mai multor cuvînte pentru a obține un cuvînt nou.	untdelemn codița-șoricelului
3. Conversie (conversiune)	Trecerea unei părți de vorbire în altă parte de vorbire.	Peisaj <i>frumos</i> . (adjectiv) Cîntă <i>frumos</i> . (adverb) <i>Frumosul</i> ne încîntă. (substantiv)
4. Abrevierea	Prescurtările cuvintelor.	<i>R.M.</i> (Republica Moldova)

Derivarea

 356. Tabelul ce urmează demonstrează cum are loc formarea cuvintelor prin derivare. Cercetați-l și faceți concluzii.

Derivarea	cu sufixe	<i>zidar, hulubaș, ucrainean, bătrînică, moldovean.</i>
	cu prefixe	<i>conduc, străvechi, dezleg.</i>
	cu prefixe și sufixe — derivare mixtă	<i>conducător, supraveghetor, deznodămînt, consătean.</i>

Derivarea cu prefixe (prefixarea)

N 3 **357.** Grupați cuvintele date după elementul comun pe care le conțin:

anormal, neștiut, străvechi, nevăzut, alogic, a rescrie, strămoșesc, a repovesti, neînvățat, strălucitor, a revedea.

N 2 **358.** Recunoașteți prefixele în cuvintele ce urmează. Numiți cuvintele de bază de la care acestea au derivat.

Confrate, dezordine, a preîntîmpina, a rășfoi, a relua, strămoș, răscopt, contraargument, îngheț, înnorat, a intitula.

Atenție! Prin prefixare se pot forma:

- **substantive:** *antebraț, incorectitudine, neadevăr, postfață, străbunic;*
- **adjective:** *antirăzboinic, disproportionat, nedrept;*
- **verbe:** *răsuci, regăsi, străluci, preamări.*

N 1 **359.** Despărțiți în silabe următoarele cuvinte derivate cu prefixe:

antiotoman, intercomunal, subaprecia, suprasolicita, ultrasonor.

N 4 **360.** De la cuvintele ce urmează formați, prin prefixare cuvinte noi. Includeți-le în îmbinări.

Ordinar, face, născut, coase, strînge, plin, gîndi, față, mărit, foi, vechi, floare, nod, pădure.

Ortografia prefixelor

Rețineți! Prefixele **îm-**, **im-**, **com** se scriu în cuvintele a căror rădăcină începe cu consoanele **b**, **p**: **îmbogățire**, **impune**, **combate**.

Notă: Cuvintele derivate, rădăcina cărora începe cu consoana **n**, se scriu cu doi de **nn**: **înnodare**, **înnopta**, **înnegrit**.

2. Prefixele **des-**, **răs-**, se scriu înaintea cuvintelor a căror rădăcină începe cu o consoană surdă: **desface**, **răscopt**.
3. Prefixele **dez-**, **răzse** scriu în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b, d, g, r, v*: **dezbate**, **dezdoi**, **dezgoli**, **dezhădăcina**, **dezvinovătit**, **răzbate**, **răzgîndi** sau cu o vocală: **dezarmare**, **dezaprobare**.

 361. Scrieți antonimele cuvintelor ce urmează, explicînd modul lor de formare.

Normal, a întineri, îngheț, cărturar, prefață, înfrunzit, explicabil.

 362. Marcați grafic, utilizînd semnele convenționale corespunzătoare, structura următoarelor cuvinte:

extraterestru, compatriot, neașteptat, interstatal, inacceptabil, înnămoli, revăzut.

 1 **363. Lucru în grup.** Imaginați-vă că au sosit în ospeție elevi din altă țară. Pentru a-i familiariza cu țara noastră, încercați s-o descrieți, utilizînd limbajul științific.

 2 **364. Lucru în grup.** Împreună cu colegul de bancă organizați un interviu pe aceeași temă: familiarizarea cu țara noastră. Apelați la cunoștințele obținute la lecțiile de istorie, științe etc. Vă propunem în ajutor un plan:

- a) Așezarea geografică a Ucrainei.
- b) Capitala Ucrainei.
- c) Orașele și satele țării noastre.
- d) Apele, solul, munții Ucrainei.
- e) Oamenii — principala bogăție a țării.
- f) Frumusețea plaiului nostru.

 4 **365.** Citiți textul. Descoperiți propozițiile în care se descrie frumusețea copacilor, a zăpezii. Cîte alineate sînt în text? Găsiți cuvintele prin care se exprimă gîndul principal al fiecărui alineat. Selectați cîteva cuvinte formate prin prefixare. Rezumați în scris conținutul textului.

O dimineată de iarnă în parc

O zi de *iarnă* cu soare plăcut. *Ne-am* pornit spre parcul din apropiere. E liniște—liniște. Zăpada scîrție monoton sub picioare. Soarele, înălțat deasupra orizontului, poleiește omățul din jur. Cristalele mărunte de zăpadă acum par un noian de pietre scumpe.

Brazii, împodobiiți în mantale albe, par niște santinele de veghe. S-au împodobit în alb și crenguțele subțiri ale plopilor zvelți, ale teilor și arțarilor rămuroși.

Iarna în parc

În jur e tăcere. Pare că totul a amorțit. Aerul proaspăt îți taie răsuflarea. În această liniște doar cîte o vrăbiuță zboară în căutarea hranei. Atingînd cu zborul său crenguțele, împovă-

rate cu zăpadă, păsărelele fac să se cearnă o ploaie de cristale.

În curînd parcul prinde viață. Ici-colo vezi copii cu patine, săniuțe și schiuri.

Ei discută agitat, apoi își *iau* zborul din vîrfurile derdelușului. Ce frumos e iarna în parc!

- Explicați ortografia cuvintelor evidențiate.

N 2 **366.** Subliniați cuvintele formate cu prefixe. Explicați ortografia lor.

Din inimă ți se ridică un imn al muncii dezrobite. (Em. Bucov) 2. Strămoșii noștri n-au ingenuncheat în fața Porții Otomane. (I. Cutcovețchi) 3. El strîngea ba flori, ba iarbă să împodobească sala. (Em. Bucov)

N 1 **367.** Plasați în locul punctelor literele care lipsesc.

Co. duce, i. exact, ră. gîndi, co. presă, ră. frînge, î. drumare, i. pune, de. gust,

i. porta, de.compūs, d. sprețui.

N 3 **368.** Descifrați sensul cuvintelor ce urmează, având în vedere valoarea semantică a prefixelor. Încadrați-le în îmbinări de cuvinte.

Alogic, prematur, inuman, interdisciplinar, postliceal, extrateritorial, transoceanic, coechipier, supraaglomerat, arhicunoscut, interregional.

 369. Marcați cu semnul + (plus) sau — (minus) prezența sau lipsa prefixelor în cuvintele ce urmează.

Bienal,	antiincendiar,
bisericesc,	antilopă,
bisect,	antiglont,
întreprinde,	antetitlu,
întrerupere,	anterior,
întreprindere,	antitren,
corector,	transcaucazian,
coautor,	transporta,
coafor,	transoceanic,

 370. Despărțiți în silabe cuvintele date.

Atenție! Derivatele se despart conform structurii lor lexicale.

Antedată, inegal, a transcrie, subalimentat, supraaglomerat, transpune, anormal, subacvatic, dezobișnuit.

N 1 **372.** Alcătuiți 4 enunțuri folosind cuvintele:

arhiplin, inutil, interșcolar, subacvatic.

• Dacă e nevoie, consultați *Dicționarul explicativ*.

 373. Să comunicăm!

— Vă place să comunicați? Ce folosiți mai des: monologul sau dialogul?

— Cu cine comunicați mai mult? Cu prietenii? Cu colegii? Cu părinții sau cu bunicii? De ce?

Consultați articolele lexicografice pentru cuvintele *monolog*, *dialog*.

- **N 3 Creați.** Imaginați-vă următoarea situație de comunicare: vi s-a propus rolul de profesor de literatură. Alcătuiți un text oral în care îi familiarizați pe elevi cu tema pe care o veți predă.

N 1 **374.** Explicați sensul cuvintelor formate cu ajutorul elementului de comunicare *mono*:

monosilabic, monosecular, monolingv, monolog.

- Completați oral enunțurile ce urmează:
- **Dialogul** este convorbirea ...
- Scriitorii folosesc dialogul ca mod de ...
- În vorbirea curentă dialogul este principala formă de ... între oameni.

 375. Citiți pe roluri dialogul:

— Alo?! Bună seara. Sînt Ionel, colegul Ilenuței.

— Bună seara, Ionel. Ce mai faci?

— Bine, mulțumesc. Aș dori să vorbesc cu Ilenuța, dacă se poate.

— Îmi pare rău, dar nu-i acasă. Va fi după ora 12. Să-i transmit ceva?

— Da, vă rog să-i spuneți să-mi telefoneze cînd se întoarce.

— Bine, îi transmit neapărat.

— Vă mulțumesc. Bună seara.

— Cu bine, Ionele.

- **N 4** Cine este partenerul de dialog al lui Ionel? Cum v-ați dat seama?
- Găsiți în text propozițiile de inițiere, menținere și încheiere a dialogului. Ce calități ale vorbitorului se desprind din acest dialog?
- Imaginați-vă un alt partener de dialog al lui Ionel și adaptați dialogul de mai sus la vîrsta lui.

N 1 **376.** Citiți următorul dialog. Comparați-l cu cel din exercițiul 290 și spuneți ce-i lipsește dialogului? Perfecționați acest dialog.

- Alo! Maria este?
 — Da!
 — Dați-i receptorul?

N 2 **377.** **Lucru în grup.** Se dau următoarele situații de comunicare:

a) la discoteca școlară; b) la chioșc.

- Pregătiți un mic dialog pe una din aceste teme și prezentați-l în fața clasei.

N 3 **378.** De la adjectivele propuse alcătuiți prin prefixare cuvinte noi:

a-, ne-, în (im), i-, stră-, prea-:

vechi, bun, cunoscut, natural, luminos, repetabil, normal, văzut, ritmic, lucitor, mobil, cuviincios, logic, sănătos, curat.

N 1 **379.** Pentru fiecare substantiv propus alăturați prefixele: **co-, con-, com-:**

mesean, sătean, cetățean, patriot, autor, referent, drumet, frate.

 380. Găsiți adjective cu rol de atribut care să determine substantivele următoare:

zăpadă, cer, cântec, lună, lumină, umbră.

- Precizați sensul propriu /figurat al acestor îmbinări.

Derivarea cu sufixe (sufixarea)

Repere teoretice

Orice sufix, atașat cuvîntului de bază, îi conferă acestuia o nouă valoare semantică și lexicală.

- Sufixe care formează derivate, numind lucruri, ființe mai mici sau incluzînd o notă afectivă, se numesc **diminutive**:

-aș, -iță, -el, -uș, -șor, -eț, -icică.

E x e m p l e: *copilaș, fetiță, băiețel, ineluș, puișor, ursuleț, cârticică.*

- Sufixele care exprimă o creștere a dimensiunilor unui obiect (unei ființe) se numesc **augmentative**: *-an, -oi, -oaie, -andru*.

Exemple: băiet**an** (băiat mare), iepuro**ii** (iepure mare), căsoa**ie** (casă mare), copil**andru** (copil mare).

- Sufixele colective: **-ăraie, -et, -iș, -ime, -iște** imprimă derivatului sensul de mulțime (în cantități mari): *apăraie, bănet, frunziș, studențime*.

- Sufixele care au capacitatea de a forma un nou cuvânt de la tema respectivă se numesc **lexicale (derivative)**: *masă, măsuță, mesean*.

- Sufixele care fixează categoriile gramaticale ale cuvântului în flexiune se numesc **gramaticale (formative)**: *a merge — mergînd, a citi — citesc*.

 381. Recunoașteți sufixele în cuvintele următoare. Numiți cuvîntul de bază de la care s-a format derivatul. Propuneți alte cuvinte cu același sufix.

Prezentare, gimnazial, locuință, dulceață, fructieră, iepuraș, brădet, bunătate, învățător, școlar.

 4 **382.** Formați cîte un șir din 4-5 cuvinte avînd următoarele sufixe:

-ar, -ie, -tate, -el, -tor, -ărie, -esc, -ește, -ist.

 383. Arătați, după modelul dat, cum s-au format cuvintele:

profesoral, apărător, puștoaică, moldovenește, băiețandru, puștan, struguraș, floriceică, frigider, auriu, pădurar, cititor.

Model: *judecător* = *a judeca* (cuvînt de bază) + *tor* (sifix)

 3 **384.** Pornind de la cuvintele următoare, formați alte cuvinte cu ajutorul sufixelor, conform modelului:

a picta — pictor, pictat, pictură, pictural, pictoriță;

floare — lumină —

a scrie — a nara —

 385. Repartizați cuvintele formate prin sufixare după cum urmează:

a) cu sufixe lexice; b) cu sufixe gramaticale.

Tencuiesc, tencuind, tencuială, tencuitor; montez, montor; formez, format; zidind, ziditor, zidărie, zidar.

 2 **386.** Cu ajutorul sifixelor se pot modifica verbele. Găsiți aceste sufixe în îmbinările date.

Construiesc o clădire, construind o clădire; întocmim o scrisoare, întocmind o scrisoare; confecționez un album, confecționând un album.

 3 **387.** Formați cuvinte noi cu ajutorul sufixelor: **-iu, -atic, -or**, de la următoarele cuvinte de bază:

dulce, albastru, toamnă, văr, târziu, repede.

 1 **388.** Citiți textele. Descoperiți sufixele în cuvintele evidențiate.

a) În timpul primăverii un tânăr vânător /
A ucis o *păsăruică*, / și prin a lui urmare /
Făcu un rău mai mare /
Căci puii ei rămase / sărmani în *cuibușor*./
(A. Donici)

b) Și după ce făcusem noi *trebușoara* asta, mătușa nu știu cum se împiedică și cade jos. (I. Creangă)

c) Gerilă suflă de trei ori cu *buzișoarele* sale cele iscusite și *căsuța* rămîne nici fierbinte, nici rece... (I. Creangă)

 2 **389.** Repartizați cuvintele, formate prin sufixare, după cum urmează:

a) cu sufixe lexice; b) cu sufixe gramaticale.

Constructor, construcție, construiesc, construit, construind; lemn, lemnărie, lemnar, lemnișor, lemnos, înlemnit; sudură, sudează, sudor, sudat.

N 4 **390. Creați.** Alcătuiți un text de o jumătate de pagină în care să descrieți portretul unui copil (frățior, surioară), utilizând cuvinte cu sufixe diminutive.

N 3 **391.** Arătați care cuvinte s-au format prin derivare mixtă:

Ionel se întorcea de la pădure și s-a rătăcit. Înnoptase. În jur domnea liniștea. Cerul era înnorat. Umbre înnegurate se furișau printre copaci.

 392. Marcați structura cuvintelor de mai jos, utilizând în acest scop următoarele semne:

— = prefix, < = sufix, ∩ = rădăcină, □ = desinență.

Moldovenesc, narațiune, lexical, bunicuță, despărțire, în-vățătură, minunat, ucrainean, revărsare.

N 1 **393. Lucru în grup.** Copiați versurile. Subliniați cuvintele formate prin sufixare.

Ce mai faci tu, florică,
de ce ești tot mititică?
ori n-ai apă ca să bei,
ori n-ai soare – așa cum vrei,
ori nu-ți place unde ești,
ori atunci de ce nu crești?

• Improvizați răspunsul floricii.

Model: *Vreau în grădină (pădure)...*

Amintiți-vă! În cuvintele ce indică naționalitatea sau locul de trai se scriu sufixele — **ean, -an, -ian**.

E x e m p l e: Ucraina — ucrainean

Chilia — chilian

Moldova — moldovean

Africa — african

 394. Citiți fragmentul și explicați ortografia cuvintelor evidențiate.

Pe-un picior de plai,

Pe-o gură de rai,

Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei:
Unu-i *moldovean*,
Unu-i *ungurean*
Și unu-i *vrîncean*.

(Miorița)

Miorița

- Selectați cuvintele care conțin diftongi și subliniați-i.

395. Ești un om bun, generos? Meditează înainte de a răspunde. Dacă răspunsul este pozitiv, atunci, completând propozițiile ce urmează, vei afla dacă ai fost cinstit.

1. Cel mai mult mă îngrijorez pentru următorii oameni ...
2. Sînt mîndru de mine, cînd eu ...
3. Sînt un om simpatic, pentru că ...
4. Extraordinar de mult mă încîntă următorii oameni ...
5. La prieteni apreciez cel mai mult calitățile ...
6. Eu am două calități nemaiponeit de bune:
7. Unul din cele mai frumoase lucruri pe care le-am făcut în viața mea este

- Puneți semnele de punctuație necesare. Determinați părțile multiple.

Compunerea

Repere teoretice

Compunerea este alăturarea a două sau mai multe cuvinte simple, pentru a obține un cuvînt compus, cu înțeles nou.

Cuvintele compuse pot fi:

- **substantive** (*untdelemn, cîine-lup*);
- **adjective** (*răuvoitor, moldo-ucrainean*);
- **verbe** (*a binemerita, a binevoi*);
- **numerale** (*douăzeci și cinci*);
- **adverb** (*astfel, deseori*);
- **prepoziții** (*de la, de pe la*);

- **conjuncții** (*ca și, așadar*);
 - **interjecții** (*pif-paf, hodoronc-tronc*).
- Compunerea se realizează prin:
- **sudarea/unirea elementelor componente** (*binefacere, binevoitor*);
 - **alăturarea elementelor componente** (*inginer-șef, cincizeci și doi, de pe*).

Cuvintele obținute prin procedeul compunerii se ortografiază astfel:

- a) într-un singur cuvânt (*botgros, scurtcircuit, atoateștiutor, patruzeci, oarecare, despre, deoarece*);
- b) separat (*de pe, douăzeci și doi, de pe sub*);
- c) prin liniuță (*gură-cască, galben-auriu, tic-tac, Alba-ca-Zăpada*).

Rețineți! Cuvintele compuse, al căror prim element este: **bine, rău, moto, auto, agro, psiho, cosmo, aero, termo, foto**, se scriu împreună: *binefacere, răufăcător, automotor, agrobiologie, aerodrom, motocros, cosmodrom, termocentrală, telecomunicație, fotocopie*.

 2 **396.** Determinați cuvintele compuse și comentați structura lor.

1. Binecuvîntați-ne, dragi părinți, și rămîneți cu bine.
2. Sora mi-a adus de la Chișinău un *Dicționar moldo-român*.
3. Binevoiește, cumătră, a mă asculta.

 397. Găsiți antonime pentru cuvintele ce urmează și încadrați-le în enunțuri orale:

răuvoitor, răufăcător, rea-voință, rea-credință.

 3 **398.** Precizați elementele de compunere ale cuvintelor ce urmează. Încadrați trei dintre ele în enunțuri.

Binefacere, dis-de-dimineată, după-masă, moldo-ucrainean, douăzeci, patrulater, capodoperă, nu-mă-uita, altădată, astă-vară, floarea-soarelui, binefacere, an-toamnă.

N 4 **399.** Găsiți cîte trei cuvinte compuse care denumesc:

a) plante; b) localități; c) instituții

i 400. Alcătuiți 5 propoziții în care să utilizați cuvinte compuse ce denumesc personaje din folclorul moldovenesc.

N 3 **401.** Precizați modul de realizare a compunerii în următoarele cuvinte:

nemaipomenit, rochița-rînduncii, binevenit, așa-zis, nou-născut, cuminte, susnumit, dis-de-diminează, cumsecade, portbagaj, vrînd-nevrînd.

N 4 **402.** Grupați cuvintele compuse date după modul de formare:

- a) prin sudare;
- b) prin alăturare cu liniuță;
- c) prin alăturare fără liniuță.

Niciodată, Zori-de-Zi, director adjunct, viceministru, Ileana Cosînzeana, autogară, New Iork, gură-spartă, scurtcircuit, Teleradio, bunăvoință, dreptunghi, copil-minune, așadar, așa-zis, Făt-Frumos, prim-ministru.

N 3 **i 403.** **Lucru în grup.** Combinați elementele date pentru a obține cuvinte compuse. Încadrați-le în propoziții scurte:

<i>Aero</i>	<i>spectator</i>
<i>bi</i>	<i>anual</i>
<i>auto</i>	<i>silabic</i>
<i>micro</i>	<i>gară</i>
<i>tele</i>	<i>port</i>
<i>poli</i>	<i>electronică</i>
<i>multi</i>	<i>color</i>

i 404. Numiți 10 cuvinte cu ajutorul elementelor de compunere *arhi-, supra-, tele-, extra-*.

N 4 **405. Lucru în grup.** Arătați cu semnul + (plus) sau — (minus) dacă următoarele cuvinte sînt compuse sau nu:

<i>tricicletă,</i>	<i>bilateral,</i>
<i>triunghi,</i>	<i>bibelou,</i>
<i>triumf,</i>	<i>bicicletă,</i>
<i>autoconducere,</i>	<i>microbuz.</i>
<i>autocontrol</i>	<i>microfon</i>
<i>autoritate</i>	<i>microbist.</i>

- Precizați cu ajutorul *Dicționarului explicativ* sensul cuvintelor necunoscute.

N 2 **406.** Scrieți 6 nuanțe de culori și alcătuiți cu ele propoziții.

Model: roșu-purpuriu.

N 1 **407.** Alcătuiți cuvinte compuse din perechile de cuvinte date. Explicați ortografia lor consultînd *Dicționarul ortografic*.

Avion, modele, bine, fac, rău, fac, aer, port, auto, tracțiune, fără, lege.

N 4 **408.** Alcătuiți o poveste în care ar figura eroi — cuvinte compuse. Explicați ortografia lor.

N 3 **409.** Citiți textul. Arătați fragmentele în care este descris lucrul portarului, căderea fulgilor și ocupațiile copiilor. Faceți rezumatul acestui text. Intitulați-l și motivați alegerea.

Ninge. Pe trotuar pășește, cu pasul măsurat al semănătorului, portarul, iar nisipul se așterne pe omăt, așa cum se aștern grăunțele pe pămînt. Trecătorii se dau la o parte. Semănătorul e solemn, iar calea lui e dreaptă și precisă.

Ninge neîncetat, iar cerul îți pare țesut din fulgi de vată. Ei coboară lin și se aștern pe stradă — covor moale de puf.

Îndată ce trecătorii au bătătorit omătul, apar băieții, plini de neastîmpăr, mîndri de patinele sclipitoare și veseli că pot stăpîni toate vitezele lumii. Iată-i cum gonesc: cușmele pe-o ureche, mîinile-n buzunare...

Patinele taie stratul subțire și, nimerind piatra, scot scînteii. Iar mingea de hochei se rotește amețită între bastonașele meșterite de micuți în zilele lungi de așteptare a zăpezii.

— Bate-n poartă, Ionel!

Ninge. Ce minunată-i prima zăpadă!

Amintiți-vă! **Rezumatul** este prezentarea în cuvinte puține a ceea ce a fost spus sau scris anterior mai pe larg, reținînd esențialul și eliminînd aspectele secundare.

 410. Dictare comentată.

S-au luat; spune-mi; ploaie; ieri; nou-nouț; așa-numit; mi-au adus; ceai; n-au luat; iarăși; ca-n poveste.

Abrevierea

Repere teoretice

În procesul *abrevierii* sînt prescurtate îmbinările de cuvinte sau unele cuvinte.

a) Dacă se prescurtează un cuvînt, în locul lui apare fie *litera inițială*: **m** — *metru*, **l** — *litru*; fie *silaba inițială* sau un *grup de litere inițiale*: **ex.** — *exemplu*, **cca** — *circa*, **dv.** — *dumneavoastră*.

b) Dacă se abreviază o îmbinare de cuvinte, cuvîntul prescurtat va fi constituit din:

- literele inițiale ale cuvintelor (R.M. — Republica Moldova);
- primele silabe (TOCONO — Totul copiilor noștri);

Atenție!

1. Dacă abrevierea este formată din primele litere ale cuvintelor ce alcătuiesc îmbinarea, după fiecare literă se pune punct: Organizația Națiunilor Unite — **O.N.U.**

Excepție: unitățile de măsură, simbolurile în fizică, matematică, denumirea punctelor cardinale, denumirea diverselor publicații: **cm; kg; km; S; V; N; TVM.**

2. Dacă abrevierea este formată dintr-un grup de litere inițiale, după grup se pune punct: **capitol** — **cap.**, **operă citită** — **op. cit.**

Abrevierile pot trece dintr-o limbă în alata.

Abrevierile: NATO, UNISEF, UNESCO au pătruns în limba moldovenească din limba engleză;

Unele cuvinte din limba latină se scriu cu litere latine în orice limbă: *etc.* – etcetera (și altele); *N.B.* — nota bene (observă, ia seama), *s.q.n.* – sine qua non (fără doar și poate); *P.S.* — post-scriptum (după cele scrise).

N 3 **411.** Abreviați îmbinările:

Unda Tineretului (emisiune).

Scînteia Dunării (ziar).

Institutul de Limbă și Literatură.

Televiziunea și radiodifuziunea națională a Ucrainei.

N 2 **412.** Copiați dintr-un număr al săptămînalului «Luceafărul» toate abrevierile atestate.

Comentați-le. Arătați numărul ziarului pe care l-ați folosit.

N 4 **413.** Extrageți din *Dicționarul explicativ* zece abrevieri și explicați-le.

N 1 **414.** Ce numiri de unități de măsură au fost abreviate. Scrieți-le.

Cm, km, dm, m, mm, l, hl, kg, mg, t, ha.

N 2 **415. Discutați!**

Viața fulgului de nea

1. Cu ce poate fi asemuită viața unui fulg?
2. Ați putea spune că fulgul, deși nu e ființă, trăiește?
3. Cît trăiește un fulg?
4. Se poate spune că un fulg este veșnic?
5. Ați putea susține ideea despre veșnicia fulgului?
6. Cine modelează fulgii?

7. Pot exista doi oameni identici? Dar doi fulgi?

8. Puteți afirma că fulgul este apă?

- Ești un fulg de nea. Spune-ne povestea ta.
- **Creai.** Scrieți o felicitare celor dragi cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

416. Citiți textul. Realizați planul și povestiți succint conținutul.

Personalități celebre moldovenești

Ca și alte popoare, moldovenii se mândresc cu cei care le-a dus faima dincolo de hotarele Moldovei: scriitori și pictori, savanți și constructori, muncitori și ostași, plugari și cântăreți etc.

Iată unii din ei:

Lazar Dubinovschii, sculptor, artist plastic al poporului.

A realizat personaje folclorice și portrete sculpturale. O pagină aparte în creația sa o constituie portretele marilor cărturari moldoveni Dimitrie Cantemir și Miron Costin.

Eugeniu Doga, compozitor, violoncelist și dirijor. Maiestru emerit în arte.

Creația lui Eugeniu Doga cuprinde cele mai diverse lucrări: oratorii, cantate, opere, suite corale etc.

Vasile Coroban, istoric și critic literar. El este unul din inițiatorii și promotorii activi ai valorificării moștenirii literare clasice.

Maria Cebotari (Cebotaru), cântăreață (soprano lirico-dramatică).

Vocea sa frumos timbrată se deosebea prin plasticitate, căldură și emotivitate.

Seria personalităților remarcabile moldovenești poate fi contunuată de voi, dragi elevi. Pentru aceasta e necesar un mic efort, voință, dorință. Consultați literatură de specialitate, enciclopedia «Literatura și Arta Moldovei» și nu veți regreta.

- Selectați câteva cuvinte (la alegere) și analizați-le după structură.

- **Creați.** După citirea /audierea textului răspundeți desfășurat la întrebarea-problemă: «*Poate oare să devină personalitate celebră orice cetățean?*»

AUTOEVALUARE

1. Prezentați cîteva modele de derivare a cuvintelor.
2. Explicați prin exemple proprii ce este compunerea.
3. Schimbați, prin intermediul exemplelor, valoarea morfologică a cuvîntului *curat*.
4. Abreviați cuvintele: *pagină, volum, capitol, litru, kilometru, hectar*.
5. Găsiți cuvinte ce s-ar include în cîmpul lexical pentru denumirile:
 - a) trăsături de caracter;
 - b) școală.
6. Analizați după structură cuvintele: *învechit, desfacere, înmiresmat*.
7. Alegeți varianta corectă: *înnainte/înainte; înnodat/înodat; disperare/ desperare; răzbate /răsbate*.
8. Formați cuvinte cu ajutorul sufixelor: **-ar, -ie, -tate, -el**.
9. De la cuvîntul de bază *bun*, formați familia lexicală a acestuia.
10. Propuneți antonimul cuvîntului *minciuna* și construiți un enunț cu acest antonim.
11. Dați exemplu de cuvinte — diminutive pe care le veți utiliza la descrierea unui copil mic, puișor, bobocel.
12. Amintiți-vă succesiunea anotimpurilor. Citiți versurile și încercați să fiți ... poeți.
 Codrule, pădure deasă,
 Ce te doare de-așa plîngi:
 Poate toamna ce ne lasă,

**Fiecare subiect în parte este apreciat cu un punct.
Autoapreciați-vă !**

Nivelul cunoștințelor	I	II	III	IV
Punctele	1–3	4–6	7–9	10–12
Nota	Suficient!	Tot înainte!	Bine!	Foarte bine!

COMUNICAREA

Comunicarea monologată și comunicarea dialogată

Oamenii comunică cu ajutorul limbii. Comunicarea exprimă identitatea noastră umană. Limbajul este o formă specifică de activitate prin care se realizează comunicarea interumană cu ajutorul limbii. Ori de câte ori are loc transmiterea unor informații privind gânduri, idei, opinii, atitudini, evenimente, stări etc., ne aflăm în fața unei situații de comunicare. O situație de comunicare are loc prin întrebări și răspunsuri.

Amintiți-vă!

Comunicarea permite stabilirea unei relații între persoane, între obiecte ori între persoane și obiecte. Ea indică acțiunea de a comunica (idei, date, informații, sentimente, impresii etc.) sau rezultatul acelei acțiuni.

Reguli de comunicare

• ***Pentru a comunica eficient***, este bine să ții cont de următoarele sfaturi:

- să fii politicos;
- să asculți cu atenție interlocutorul;
- să oferi posibilitate și interlocutorului tău să vorbească;
- să-ți adaptezi comunicarea la receptor/ascultător (vîrstă, statutul social și profesional etc.).

• ***În orice situație de comunicare:***

- exprimă-te clar și simplu;
- alege cu grijă cuvintele și convinge-te că le cunoști bine sensul și forma;

- pronunță clar și controlează-ți tonul în care vorbești și gesturile;
- încearcă să-ți stăpânești emoțiile; ele te împiedică să-ți exprimi clar gândurile;
- fii sincer și amabil.

Comunicarea verbală stă la baza tuturor legăturilor pe care le stabilim cu cei din jur și se referă la schimbul de informații dintre cel puțin două persoane. Atunci când comunicăm, nu o facem doar la nivelul cuvintelor, ci și prin elemente non-verbale, precum zîmbetul, privirea, postura corpului etc.

Componentele utile pentru realizarea unei comunicări:

Emițătorul – cel care vorbește sau transmite o informație;

Receptorul – destinatarul (cel care primește informația) informației;

Mesajul – informația propriu-zisă pe care emițătorul o transmite receptorului.

Într-o comunicare este important să se respecte următoarele reguli:

Emițătorul:

- Să-și organizeze bine mesajul;
- Să vorbească corect;
- Să-și exprime clar ideile.

Receptorul:

- Să asculte cu interes;
- Să urmărească ideile mesajului;
- Să aibă răbdare cu cel care comunică și să nu-l întrerupă.

Comunicarea verbală și nonverbală

- Cum crezi, oamenii pot comunica și fără cuvinte?
- Când comunicî eşti atent la mimica și gesturile interlocutorului?
- Ştiai că există şi un limbaj al gesturilor?

Comunicarea poate fi:

Verbală – mesajul se transmite prin intermediul cuvintelor;

Nonverbală – mesajul se transmite prin intermediul mimicii, al gesturilor;

Mixtă – în comunicare se folosește limbajul verbal cât și nonverbal.

- Citește situația de comunicare. Găsește elementele non-verbale. Determină tipul de comunicare folosit în text.

Cumpărătorul: Vreau și eu ... (arată cu mâna la pâine).

Vînzătorul: (ridică sprîncenele).....?

Cumpărătorul: Două.

Vînzătorul: Poftim.

Cumpărătorul: (face o înclinație ușoară a capului, ia pâinea și pleacă).

Comunicarea verbală, adică comunicarea prin intermediul rostirii cuvintelor poate fi:

Orală – aceea pe care o folosim pentru a ne exprima în relațiile cu ceilalți, în viața de zi cu zi, la locul de muncă, la magazine, la telefon etc.

Scrisă – aceea care are loc printr-un mijloc de comunicare indirect, cum ar fi *sms-ul, e-mail-ul, fax-ul, documente scrise, cărți, reviste, ziare, social media* etc.

Comunicarea orală este acel tip de interacțiune în care un mesaj este transmis între două sau mai multe persoane folosind limbajul natural și vocea.

Mesajul este transmis prin:

- aer, telefon, chat-uri interactive, televizor, radio etc.

Comunicarea orală este:

- **spontană** – când comunicăm zi de zi;

- **informală** – conversații față în față, telefonice, prin intermediul rețelelor sociale și al aplicațiilor audio și video;

- **formală** sau planificată – prezentările făcute în cadrul întâlnirilor de afaceri și prelegerilor în sălile de clasă etc.

417. Analizați imaginile și răspundeți la următoarele întrebări:

- care este dispoziția și starea de spirit a persoanelor?
- cum credeți, în ce relații par să fie ele?

418. Alcătuiți un dialog potrivit pentru situația de comunicare dintr-o imagine.

419. Continuă gândul într-o comunicare orală la tema: «Preferințele mele»: *Dacă ai talent pentru.....;*

Prezintă în câteva fraze părerea ta despre o carte citită sau un film vizionat.

Comunicarea scrisă reprezintă o componentă a comunicării umane.

Regula ce ar trebui să stea la baza oricărei comunicări scrise este:

- trebuie să scrii în așa fel încât să te faci înțeles.

Putem comunica în scris prin intermediul mai multor mijloace:

- poșta;
- faxul;

- e-mail-ul;
- internetul;
- sms-ul

Pentru a avea o comunicare scrisă efectivă trebuie respectate câteva reguli:

- Adoptă o atitudine responsabilă cu privire la conținutul mesajului;
- Concentrează-te asupra ideilor din mesaj;
- Găsește răspunsul la întrebări ca: ce vreau să spun, cui, ce responsabilități am, ce argumente pot folosi, etc;
- Folosește un stil propriu;
- Folosește un vocabular adecvat;
- Utilizează pluralul în loc de singular la persoana I și II (vă rugăm...);
- Folosește formele de politețe;
- Utilizează timpul prezent în loc de viitor;
- Evită expresiile populare;
- Evită argoul și jargonul;
- Folosește fraze și propoziții scurte;
- Folosește ordinea directă în propoziții și fraze;
- Recitește înainte să trimiți mesajul;
- Evită să scrii negativ, fii pozitiv.

Amintiți-vă!

Bilețelul cuprinde un scurt mesaj scris, adresat unei persoane apropiate. Bilețelele nu se transmit prin poștă, prin mesaj electronic sau telefonic. Bilețelul poate fi de mai multe feluri: *de mulțumire*, *de informare*, *de solicitare*. El cuprinde *data*, *formula de adresare*, *conținutul*, *semnătura*.

420. Prezintă mai jos un exemplu de bilețel. Examinează-l și explică ce conține și cum se scrie.

20 februarie

Dragă mama,

Vin la ora 16.00 acasă. Ne pregătim de concurs. Sîntem cu doamna învățătoare.

Total e bine.

Anișoara

421. Completează enunțurile cu varianta potrivită:

SMS-ul este un binecunoscut și cel mai mijloc de comunicare internațional. (*ieftin, scump*).

Cel mai serviciu pe Internet este poșta electronică. (*popular, nepopular*).

Cum crezi care sînt avantajele telefoniei mobile față de telefonie fixă?

Care sînt avantajele SMS-urilor față de comunicarea vocală la telefon mobil?

Amintiți-vă!

Monologul este o acțiune verbală în care o persoană/un personaj își exprimă gândurile, sentimentele descrise, descrie ori argumentează ceva, fără replici imediate.

Elementele monologului:

Introducere	Prezentarea locului și a timpului întîmplării, a participanților.
Cuprinsul	Expunerea întîmplării: <ul style="list-style-type: none">• ce s-a întîmplat în primul rînd;• ce a urmat mai apoi;• cauzele întîmplării;• care au fost rezultatele întîmplării.
Încheiere	Cum s-a terminat întîmplarea; atitudinea personală a celui care povestește față de cele întîmplate.

Monologul poate fi de două feluri:

- **adresat cuiva** (unei sau mai multor persoane);
- **comunicare în gând** (vorbind cu sine însuși).

422. Găsiți un monolog dintr-un text al manualului de «Literatura moldovenească și universală». Citiți-l și precizați structura lui.

423. Imaginați-vă un monolog telefonic, pornind de la următoarea temă: ați uitat acasă o carte și rugați pe mama/fratele/sora să v-o aducă la școală. Trebuie să-i spuneți:

- despre ce anume carte este vorba (titlul, autorul);
- locul acesteia în bibliotecă;
- cum arată coperta și cotorul.

Dialogul este forma cea mai generală de comunicare.

Amintiți-vă!

- **Dialogul** este convorbirea directă dintre două sau mai multe persoane evidențiind modul lor de a se exprima.
- **Replica** este intervenția unei persoane în dialog.

Dialogul este alcătuit dintr-o serie de replici, fiecare replică avînd legătură cu replica precedentă.

Linia de dialog – este semnul de punctuație care marchează începutul unui dialog. Ea se scrie cu alineat.

Formule de inițiere a unui dialog:

- Bună ziua! Ce faci?

Fiți amabil, aș vrea să întreb ...

Spuneți-mi, vă rog ...

Aș vrea să știu ...

Te rog, ajută-mă să ...

Caut strada ... Mă puteți îndruma?

Vă rog, îmi puteți da o informație?

424. Ordonează replicile ca să obții un dialog:

— Abea aștept să ne revedem! Pa!

— Mulțumesc, Petre!

— Mîine plec la Odesa, la bunici. Veniți poimîine! Vă aștept cu mult drag!

— Pa!

— Salut, Petre! Unde te grăbești?

— Ești ocupat și mîine? Vorbisem cu Mircea să-ți facem o vizită.

— Salut, Costel! Merg la piscină. Am antrenament.

425. Restabilește versurile poeziei de mai jos. Cine discută și despre ce?

— Eu duc apă la bunici!

Se coboară la izvor:

— Măi, arici, ce faci aici?

Un arici cu un ulcior.

Reguli de susținere a unui dialog civilizat:

- Ascultă partenerul/partenerii de dialog cu atenție!
- Nu-ți întrerupe partenerul/partenerii!
- Încetează să vorbești în timp ce alți vorbitori își exprimă părerea!
- În enunțuri scurte, vorbește clar!
- Dacă nu înțelegi mesajul transmis, pune întrebări nu șovăi!
- Într-o conversație în grup nu monopoliza discuția!

426. Eu respect regulile?

- a) adeseori;
- b) niciodată;
- c) întotdeauna.

427. Ordonează replicile ca să obții un dialog:

- Abea aștept să ne revedem! Pa!
- Mulțumesc, Petre!
- Mîine plec la Odesa, la bunici. Veniți poimîine! Vă aștept cu mult drag!
- Pa!
- Salut, Petre! Unde te grăbești?
- Ești ocupat și mîine? Vorbisem cu Mircea să-ți facem o vizită.
- Salut, Costel! Merg la piscină. Am antrenament.

428. Înscenați un dialog telefonic despre o carte citită recent, împărtășind ideile de bază ale acesteia.

Scrisoarea

Pentru a comunica cu o persoană care nu este de față ne servește scrisoarea.

Repere teoretice	Scrisoarea este o compunere prin care se transmit știri sau se împărtășesc gânduri și sentimente.
-------------------------	--

După conținut, scrisorile sînt diverse ca tip:

- **familiale**, atunci cînd vă adresați unor membri ai familiei;
- **oficiale**, cînd vă adresați unor instituții ori unor persoane oficiale;
- **de felicitare**, poate fi familială sau oficială și este scrisă cu ocazia a unor evenimente importante, sărbătorilor;
- **de mulțumire** etc.

Orice scrisoare trebuie să cuprindă:

- Localitatea și data (se scriu în partea dreaptă a paginii, sus).
- Formula de adresare (se scrie la mijlocul rîndului, peste 1–2 rînduri de la dată). Ea depinde de tipul relațiilor dintre *expeditor* și *destinatar* și de conținutul scrisorii: *Iubiți părinți*; *Dragă surioară*; *Scumpul meu prieten*; *Stimate domnule etc.*
- Conținutul scrisorii – partea cea mai dezvoltată și cea mai însemnată a scrisorii, cuprinde cele trei părți ale compunerii (*introducere, cuprins, încheiere*).
- Formula de încheiere (exprimă sentimentele expeditorului față de destinatar): *Vă îmbrățișez*; *Cu deosebit respect*; *La revedere*; *Pe curînd etc.*
- Semnătura (de asemenea depinde de conținutul scrisorii): poate fi un diminutiv (*Lenuța, Petrică*), prenumele în întregime (*Elena, Petru*), prenumele și numele (*Elena Rotaru, Petru Dudnic*). Semnătura se scrie în partea dreaptă a scrisorii, după formula de încheiere.

Stilul scrisorii către cei din familie sau de vîrsta voastră poate fi mai apropiat de cel oral, spre deosebire de cel întrebuintat în scrisori către alte persoane mai puțin cunoscute, persoane oficiale, unde adresarea mai deferentă cere și o formă mai aleasă.

Priceperea de a scrie o scrisoare nu se mărginește la cîntărirea conținutului și la respectarea structurii, ci implică și pe acea de așezare a textului pe hîrtie, adică: a titlului, a cuprinsului, a formulelor de introducere și încheiere și a iscăliturii. De asemenea, este necesar să se stăruie și asupra felului cum se așterne o adresă pe plic, în așa fel încît ea să poată fi cu ușurință citită de funcționarii poștali care repartizează scrisorile.

Scrisoarea trebuie scrisă citeț, fără ștersături și corectări, drept dovadă a respectului față de destinatar. Ideile, gîndurile trebuie expuse cît mai clar, într-o formă îngrijită.

Iată un model de scrisoare amicală, adresată unui erou literar.

Satu-Nou, 3 martie 2020

Dragă Nică, bună ziua!

Îți scriu la ora de literatură moldovenească (aceasta ne este însărcinarea). Nu demult am făcut cunoștință cu o nouă pățanie a dumitale, de care ai avut parte în copilărie. E vorba de cea cu pupăza din tei, care te trezea dis-de-dimineață cu «pupatul» ei.

Să știi că bine i-ai făcut! Pe pielea mea am simțit ce înseamnă să fii sculat cu noaptea-n cap. Spre deosebire de tine, n-am dus mîncare lingurarilor, ci am plecat la pescuit.

Am pățit-o cam ca și tine la iarmaroc: nu m-am ales cu nici un pește, fiindcă am adormit cu undița-n mînă, iar frate-meu, bun la inimă, m-a lăsat să-mi împlinesc somnul întrerupt prea devreme.

Aștept cu nerăbdare să cresc mai mare: să privesc peripețiile tale cu alți ochi, nu cu ai unui copil din clasa a 5-a.

...Află că am citit «Amintirile...» tale pînă la capăt. Strașnic mi-ai plăcut!

Îți urez să rămîi veșnic tînăr, așa cum te știm de un secol și mai bine, și niciodată uitat.

Te iubesc mult-mult.

Ionel

Scrisoarea oficială conține o adresare către o instituție ori o persoană oficială.

- Scrieți o scrisoare oficială în care să comunicați despre o sărbătoare organizată la voi în școală.
- Pe plic scrieți adresa destinatarului și a expeditorului.
- Strada, numărul, blocul, scara, apartamentul.
- Codul postal, localitatea.

Exemplu:

Sorin Florescu

Str. Păcii, nr. 24, ap.5

Odesa 61025

Ucraina

APLICAȚII

- Adresați o scrisoare..... conducătorului de clasă, în care îi povestiți despre cele aflate după o călătorie în munți.
- Alcătuiți o scrisoare de felicitare adresată mamei.

Compunerea-descriere

E știut că în descrieri se dezvăluie trăsăturile specifice ale obiectului, fenomenului, persoanei etc.

Descrierile pot fi alcătuite din memorie, pe baza imaginației proprii, a observărilor speciale și în baza tabloului.

Distingem descrieri:

- științifice
- artistice (literare).

Descrierea artistică (literară) reprezintă o imagine vie a obiectului, fenomenului, naturii.

La descrierea artistică (literară), mai întâi, se expune impresia generală despre obiect. Aceasta constituie ideea principală a compunerii-descriere. Apoi se motivează de ce s-a ales pentru descriere anume acest obiect, acest animal sau acest colț de natură. Urmează particularitățile celor descrise, în care vă veți exprima și atitudinea proprie.

La **descrierea animalelor** importă sarcina pe care aveți a o îndeplini:

Descrierea numai a exteriorului animalului sau să-l caracterizați în linii mari. În descrierile animalelor pot fi incluse și elemente narative. În asemenea descrieri e permis a se indica locul, timpul și împrejurările în care s-au făcut observațiile.

Prezintă interes descrierile în detalii a unora din cele mai bătătoare la ochi acțiuni, năravuri ale animalelor.

Descrierile naturii sînt puțin mai complicate, deoarece e nevoie de observații minuțioase care ar demonstra tema aleasă. Dacă am luat, drept exemplu, tema: «Primăvara bate-n geam», atunci va fi necesar «să vedeți, să auziți și să simțiți» venirea primăverii prin geamul deschis; dacă vom intitula compunerea «Culorile toamnei» nu veți fi puși în situația de a înșira însemnele generale ale toamnei, ci veți fi obligați să observați culorile ei nu numai decît în timpul unei excursii, ci chiar lîngă casă, lîngă școală.

La început este necesar să se fixeze observațiile asupra naturii în formă de zilnic de impresii; pot fi folosite fragmente din operele scriitorilor, astfel vă puteți imagina cum pot fi făcute notițele pe marginea observațiilor.

Vă oferim în continuare diverse compuneri-descrieri.

Plopii

Doi plop, frumoși, cu ramurile lor tinere și mlădioase, îndreptate spre albastrimea curată și liniștită a cerului.

Nu i-a sădit nimeni. Au apărut demult, nimeni nu știe când – aici, pe malul Nistrului. Alături peștișorii își împărtășesc în limpezimea apei tainele lor cele mai ascunse. Sus răsună trilurile pline de viață ale păsărilor. Așa le-au trecut anii...

Au îmbătrânit plopii. Bătuți de vânturi, șfichiuiți de ploii, zguduți de vifornite. Unul din ei păstrează-n tulpină o rană adâncă și neagră, amară amintire de pe urma sîngerosului război. Totuși, în pofida tuturor răstriștilor, plopii își înalță mîndri ramurile grele și noduroase spre lumina soarelui. Nimeni nu-i în stare să le zdruncine temeliile.

17Oriunde nu ne-ar împrăștia soarta, amintirile ne întorc ades la frumoasele clipe ale copilăriei, la cei doi plop veșnici în frumusețea lor, care se înalță mîndri peste apa Niprului.

Micuțu

Micuțu e un cățeluș flocos. Nu e prea mare. Mițele, albe ca zăpada și încrețite ca la miel, curg prin părți și pe botișor. Urechile lungi și codița scurtă se pierd în blănița lui.

Cățelușul are un botișor hazliu – un năsuc turtit și ochi mari negri, aș spune, ochi expresivi. Întrucît Micuțu are păr lung, între urechiușe e prins cu o broșă, ca să nu-i cadă în ochi.

Micuțu are picioare scurte, micuțe. Aleargă de parcă ar mătura drumul. Dacă observă o hîrtiuță strălucitoare, se ridică pe picioarele dinainte și, uitîndu-se drept în ochi, o cere.

Încercați să nu-i dați, vă va părăsi nemulțămît și va începe să mîrîie. În felul acesta Micuțu își arată «caracterul».

Îi place foarte mult zahărul și îl cerșește stăruitor de la toți cei care vin la noi: se așază pe picioarele din urmă, își bagă botișorul în buzunar și începe a scheuna prelung.

Micuțului îi place să se spele. Cu greu îl scoți din apă: se bălăcește și hîrîie strident, în schimb nu-i place să se pieptene. Cred că pieptănatul îi produce durere.

Micuțu merge cu plăcere la plimbare. E destul numai să-i arăți curelușa de

la zgardă, că și aleargă la ușă.

Distinge bine sunetul telefonului din coridor; începe să latre tare și să zgîrie ușa. Micuțu este prietenul meu drag.

APLICAȚII

- Întocmiți compuneri-descrieri cu temele: «Animalul pe care l-am îndrăgit», «O zi de vară».

Narațiune cu elemente de caracterizare

Narațiunea este o povestire scurtă, în care e relatată o întîmplare din viața cuiva.

Distingem următoarele feluri de narațiuni:

- despre întîmplări din viață, pe baza celor auzite;
- improvizate,;
- umoristice, pe temă liberă;
- cu elemente de descriere;
- de caracterizare etc.

Ca să alcătuiți o povestire, trebuie să căutați mai întîi o întîmplare interesantă din viața voastră sau din viața altora.

Textul narativ conține:

- o intrigă;
- un punct culminant;
- deznodământul.

Narațiunea este interesantă atunci când naratorul:

- nu se pierde în amănunte de descriere;
- poate folosi limba astfel, ca lucrarea să evoce epizode captivante;
- va menține motivația ascunsă pentru a interesa cititorul.

Propunem mai jos o compunere-narațiune cu elemente de descriere, întocmită în baza unui plan ce constă din gruparea ideilor în introducere, tratare și încheiere.

Pufuleț-vînător

I. *Introducere.*

- Pufuleț zădăra canarul.

II. *Tratarea (cuprins).*

- Fratele curăță colivia.
- Pufuleț s-a aruncat spre canar.
- Pisiul ajunge la fundul acvariului.

III. *Încheiere.*

- Pufuleț este biruit.

Pufuleț a încetat să mai vîneze canarul

Acvariul nostru este așezat lângă fereastră. Deasupra lui atîrnă colivia unui canar. Pufuleț, pisiul nostru, o fire veselă, isteată, îndrăzneată, mereu curioasă, zădăra canarul. De dimineață se urca pe pervaz. Și, credeți-mă, nu-i era ușor s-o facă! Se așeza sub colivie, mîrîia dușmănos, zgîria cu ghearele pervazul și-și holba ochii la canar. Pentru aceasta bunica îl lovea deseori cu ștergarul.

Odată, însă, s-a întâmplat ceva ce i-a tăiat pentru totdeauna pofta nu numai să se urce pe pervaz, dar și să se apropie de el.

Iată ce s-a întâmplat. Fratele meu curăța colivia. A deschis ușa și nici n-a observat cum canarul a zburat afară și s-a așezat pe marginea acvariului. Pufuleț, care era tolănit pe pervaz, și-a ridicat codița scurtă, și-a făcut vînt și s-a aruncat spre canar. Canarul s-a dat repede într-o parte, în timp ce Pufuleț, cu un mieunat jalnic, s-a oprit tocmai în acvariu. Ducîndu-se la fund, a reușit să înhațe cu dinții aripioara unui pește cu spadă, înfigîndu-se cu toată puterea în el. L-am apucat pe Pufuleț, cînd ajunsese de acum la fundul acvariului. Era cît pe ce să se înece. De acum își da ochii peste cap, însă peștele din dinți nu-l lăsa.

Cînd l-am scos din apă și voiam să iau peștele din gură, a început să mîrîie amenințător și eu m-am dat la o parte. Iar Pufuleț, din fugă, s-a izbit groaznic cu capul de ușa și a scăpat peștele din gură. Apoi, cu coada între picioare, s-a ascuns sub pat.

După aceea a încetat să mai vîneze canarul.

APLICAȚII

- Rescrieți textul, respectînd alineatele conform punctelor din plan.
- Determinați elementele de caracterizare, pe care le conține narațiunea propusă.
- Alcătuiți o compunere-narațiune (cu elemente de caracterizare) despre o întîmplare din viața personală.

COMENTAREA UNOR IMAGINI

Povestirea după imagini face parte din categoria expunerilor avînd temă liberă.

Înțelesul termenului imagine în limbaj școlar este: reflec-tarea artistică a unui peisaj, fenomen, obiect, ființă, a unei idei sau a unei expresii simbolice etc.

Întocmind o compunere după imagini, țineți cont de următoarele:

- Potrivii un titlu corespunzător subiectului.
- Întocmiți un plan de lucru.
- Selectați mai multe cuvinte și expresii ce ar putea fi folosite în conținutul compunerii.
- Relatați, expuneți conținutul.

Urmează compunerea-comentare a unei imagini ce reprezintă lacul.

Lacul

Lacul doarme în leagănul luncii. Și-a luat căpătîi iezătura cu tot cu drum. Doarme dus... Numai coada-i zvîcnește. Își caută culcuș în stuful uscat. Iar stufului nici că-i pasă. Încearcă numai s-o înveselească.

Lacul doarme...

Și numai cerul nopții vede cum în fundul lui se scaldă stele clipocinde, care sar la suprafață în zori de ziuă. Sînt peștii de argint, ce își dau cîte un ghiont pe sub coaste de le sar ochii. Atunci, lăsîndu-se păgubaș, lacul se trezește, căutîndu-și de treabă.

Plugarii, porniți la munca cîmpului, se opresc pe malul lacului, dîndu-și binețe.

APLICAȚII

- Comentați imagini-obiecte (fințe) care v-au impresionat.

DICTIONAR EXPLICATIV

Micul dicționar cuprinde un număr redus de cuvinte, a căror cunoaștere este necesară pentru înțelegerea corectă a sensurilor unor contexte în care acestea apar: în textele literare sau reflexive, în exerciții, explicații, sarcini etc.

Pentru unele cuvinte s-au indicat și alte semnificații, avându-se în vedere posibilitatea folosirii lor în contexte diferite.

A

a abrevia *vb.* a face mai scurt prin reducerea numărului de litere sau silabe; a prescurta.

accelerat *s.n.* tren cu viteză mare (care se oprește numai la gările importante).

accidental, ~ă *adj.* care vine pe neașteptate; întâmplător, incidental, neesențial.

a accepta *vb.* a primi în mod voit (cadouri, propuneri etc.)

acceptabil, ~ă *adj.* care poate fi acceptat; convenabil.

accesibil, ~ă *adj.* 1. la care se poate ajunge ușor; 2. care poate fi ușor înțeles.

a actualiza *vb.* a face să devină actual.

agitație *s.f.* 1. mișcare neregulată; 2. mișcare tumultuoasă; tulburare; 3. neliniște sufletească; 4. activitate, mijloc de mobilizare politică; 5. frământări, tulburări sociale și politice.

a agreea, ~ez *vb.* a trata cu bunăvoință; a simpatiza.

agreeabil, ~ă *adj.* care este plăcut; care inspiră simpatie.

aidoma *adv.* la fel; întocmai; egal.

amabil, ~ă *adj.* care manifestă bunăvoință; politicos.

anonim, ~ă *adj.* 1. (despre un text sau despre o operă) al cărui autor nu este cunoscut; 2. neștiut; necunoscut.

anterior *adj.* care precedă o anumită dată; precedent.

antetitlu, ~uri *s.n.* text înaintea titlului unei cărți.

antevorbitor *s.m.* persoană care a vorbit înaintea altor persoane.

antipatic, ~ă *adj.* care inspiră antipatie; repulsiv, dezgustător.

arcadă *s.f.* element arhitectural în formă de arc susținut de coloane.

arhiplin, ~ă *adj.* care este foarte plin; peste măsură de plin.

aspirație *s.f.* năzuință, dorință, râvnă.

asterisc, **uri** *s.n.* semn grafic în formă de steluță, prin care se trimite la o notă în subsol sau se marchează un cuvânt neatestat și reconstituit.

atitudine *s.f.* fel de a fi sau de a se comporta.

a atribui *vb.* 1. a da, a acorda, a conferi; 2. a pune ceva în seama cuiva.

autocar, ~ **e** *s.n.* autobuz confortabil, folosit pentru excursii.

autoportret *s.n.* portret al unui artist, pictat de el însuși.

autostradă *s.f.* șosea cu mare capacitate de transport, rezervată circulației autovehiculelor.

autumnal, ~ **ă** *adj.* care ține de toamnă, toamnă.

aventură *s.f.* acțiune îndrăzneță, riscantă, neobișnuită.

aversă *s.f.* ploaie torențială de scurtă durată.

B

ba *adv.* nicidecum; nu.

bagatelă *s.f.* lucru sau fapt lipsit de importanță; fleac.

balansoar, ~ **e** *s.n.* fotoliu cu tălpi curbate, care se poate balansa.

balnear, ~ **ă** *adj.* care ține de băile curative; propriu băilor curative.

balneoterapie *s.f.* tratament balnear.

bibelou, ~ **ri** *s.n.* obiect decorativ mic, folosit pentru împodobirea interioarelor.

bienal, ~ **ă** *adj.* 1. care are loc o dată la doi ani; 2. (despre activități, procese etc.) care durează doi ani; de doi ani; 3. (despre plante) care înfloarește și dă roade la doi ani.

bilateral, ~ **ă** *adj.* 1. care are două laturi; cu două laturi (opuse); 2. care ține concomitent de două aspecte opuse ale unui întreg.

bizar, ~ **ă** *adj.* care șochează prin felul său de a fi; ciudat; straniu; neobișnuit.

bonom *s.m.* om cu caracter blajin, blînd.

C

cabană, ~ **e** casă (de lemn) construită la munte pentru adăpostirea turiștilor și vinătorilor.

candelabru, ~ **e** *s.n.* suport frumos ornamentat, cu mai multe brațe pentru lumînări și becuri electrice, suspendat de plafon: lustră; policandru.

candid, ~ **ă** *adj.* care este plin de candoare; nevinovat; neprihănit; inocent.

candoare *s.f.* curățenie sufletească; nevinovăție; neprihănire; inocență.

casetofon, ~ **oane** *s.n.* magnetofon (portabil) de proporții reduse, cu benzile magnetice închise în casete.

capodoperă *s.f.* creație (artistică) de valoare excepțională.

captivant, ~ **ă** *adj.* care captivează; cuceritor; interesant.

coautor *s.m.* fiecare dintre cei doi sau mai mulți autori ai unei lucrări.

coerență, ~ **e** *s.f.* legătură strînsă și armonioasă între părțile unui întreg (unei compuneri, lucrări).

comunicat, ~ **e** *s.n.* 1. înștiințare oficială, referitoare la un eveniment important; 2. buletin informativ.

comestibil, ~ **ă** *adj.* care poate servi drept aliment pentru om; bun de mîncat.

concis, ~ **ă** *adj.* (despre stil) expus pe scurt; în puține cuvinte; concentrat.

contrast *s.n.* opoziție puternică între două lucruri, stări, acțiuni etc.

D

dansant, ~ă *adj.* 1. care dansează; în dans; 2. care se dansează; bun pentru dans.

decizie *s.f.* 1. atitudine cu caracter determinant, adoptată după o serie de deliberări; hotărîre; 2. sentință proclamată de o instanță judecătorească asupra unui recurs.

defect I, ~ă *adj.* care prezintă imperfecțiuni; cu neajunsuri.

defect II, ~e *s.n.* 1. lipsă a unei însușiri fizice sau morale; neajuns; cusur; deficit 2. deranjament care nu permite unui sistem tehnic să funcționeze normat; defecțiune.

a declanșa *vb.* 1. a (se) dezlănțui, a (se) stîrni; 2. a provoca, prin comanda, punerea în funcție a unui mecanism,

derivat, ~e *s.n.* 1. (gram.) cuvînt format prin derivare de la alt cuvînt; 2. produs industrial obținut dintr-o materie primă.

destinatar *s.m.* persoană căreia îi este destinat ceva; adresant.

diform, ~ă *adj.* care nu are formă și proporții normale; cu anomalii; deformat.

dificil, ~ă *adj.* 1. care se face cu mari eforturi; greu de realizat; 2. care provoacă griji și incomodități; 3. (despre persoane) care se împacă greu cu alții; greu de satisfăcut; capricios; năzuos; mofturos.

domeniu, ~i *s.n.* 1. sferă de activitate (socială, economică etc); 2. loc de răspîndire a anumitor fenomene; activități; arie.

E

eminent, ~ă *adj.* care se distinge prin calități (intelectuale) deosebite; excepțional; remarcabil.

a entuziasma *vb.* 1. a provoca entuziasm; a determina o admirație deosebită; 2. (refl.) a se însufleți; a se înflăcăra.

eseu *s. n.* 1. studiu liber de proporții reduse asupra unei probleme; 2. compunere ce constituie o meditație asupra unui subiect.

a evalua *vb.* a determina, a stabili prețul, valoarea, cantitatea etc; a calcula; a socoti; a prețui, a estima.

a evolua *vb.* a trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară; a se dezvolta; a se transforma.

explicit, ~ă *adj.* care este exprimat limpede, clar, lămurit.

a explora *vb.* 1. a cerceta în scopuri științifice; 2. a analiza toate punctele de vedere; a studia; a investiga.

expresiv, ~ă *adj.* (despre cuvinte, gesturi) care arată ceva în mod viu, grăitor, sugestiv; (despre opere de artă) care evocă în imagini vii.

expunere *s.f.* relatare; ceea ce se expune, se relatează, se explică; narațiune.

extraordinar, ~ă *adj.* și *adv.* 1. care este neobișnuit; cu totul ieșit din comun; strașnic; grozav; 2. care se distinge prin anumite calități și suscită admirație; 3. (despre persoane) care se deosebește vădit de toți ceilalți; înzestrat cu calități deosebite.

F

fantastic, ~ă *adj.* care nu există în realitate; plăsmuit de imaginație.

familial, ~ă *adj.* care aparține familiei.

familiar, ~ă *adj.* (despre exprimare, limbaj, stil) obișnuit; simplu; fără pretenții; prietenos.

ficțiune *s.f.* reprezentare imaginară a realității înconjurătoare.

fidel, ~ă *adj.* care manifestă un atașament constant; caracterizat prin statornicie în convingeri și credincios, devotat.

figură *s.f.* 1. ansamblu de trăsături specifice ale feței; chip; fizionomie; 2. imagine a unui obiect sau a unei ființe, reprezentată printr-un desen, pictură sau sculptură; 3. (fam.) om cu merite în viața publică.

firește *adv.* bineînțeles; desigur; natural; negreșit.

fonotecă *s.f.* 1. colecție de înregistrări sonore pe discuri sau pe benzi magnetice; 2. local special amenajat, unde este o astfel de colecție.

fosforescent ~ă *adj.* care emite lumină în obscuritate; dotat cu fosforescență.

G

geamgiu, ~i *s.m.* 1. meșter care instalează geamuri; 2. persoană care se ocupă cu vânzarea geamurilor.

generos, ~oasă *adj.* 1. (despre oameni) care este predispus să ajute pe alții în mod dezinteresat; darnic; mărinimos; galant; 2. (despre manifestări ale oamenilor) care vădește înalte calități morale; nobil.

genial, ~ă *adj.* 1. (despre persoane) care are geniu; înzestrat cu calități creatoare deosebite; 2. care este caracteristic pentru genii; de geniu.

H

hagiu, ~il, *s.m.* 1. credincios creștin care s-a dus să se închine la locurile sfinte ale învierii lui Iisus Hristos.

hain, ~ă, *adj.* 1. perfid, de rea credință. 2. rău la inimă, fără milă și îndurare.

haitic, ~uri, *s.n.* haită de lupi.

I

identic *adv.* la fel; exact; aidoma.

illegal *adv.* în mod tainic; pe ascuns.

a imigra *vb.* a sosi într-o țară străină, pentru a se stabili acolo.

a improviza *vb.* 1. a compune în grabă și pe negîndite o poezie, un discurs, o compoziție muzicală; 2. a face ceva repede.

informativ. ~ă *adj.* care conține informații: cu rol de informare.

ingenios, ~oasă *adj.* 1. (despre persoane) care are spirit inventiv; ager la minte; 2.

care denotă multă pricepere și imaginație.

a insera *vb.* a introduce într-un text, într-un tabel materiale sau informații suplimentare.

interlocutor *s.m.* persoană care participă la o conversație; om care se întreține cu cineva; convorbitor.

interstatal, ~ă *adj.* 1. care se realizează cu participarea mai multor state; 2. care coordonează activitatea mai multor state; 3. care ține de diferite state; între sau dintre state.

inspirație *s.f.* 1. fază a respirației, constând în introducerea aerului în plămâni; 2. stare psihică care contribuie în cel mai înalt grad la crearea unor bunuri spirituale; forță lăuntrică creatoare; avânt; 3. idee apărută spontan în conștiință.

instabil, ~ă *adj.* 1. care nu este stabil; schimbător; variabil; nestabil; 2. (despre persoane) care nu este consecvent; nestabil; nestatornic; schimbător.

ipoteză *s.f.* presupunere.

I

îmbuiiba *vb.* a trăi în huzur alimentar; a se îndopa cu mîncăruri și băuturi.

împila ~ez *vb.* a asupra, a oprima, a apăsa.

J

jalon, ~oane, *s.n.* 1.semnal indicator; 2.par, stîlp.

jambieră, ~e, *s.f.* învelitoare de piele, de postav etc. care acoperă

picioarul de la glezne pînă sub genunchi.

jantă *s.f.* 1.parte exterioră a roții de automobil, motocicletă etc.

K

kilovat, ~ți *s.m.* unitate de măsură a puterii electrice, egală cu o mie de wați.

kinescop-oape, *s.n.* tub de raze catodice folosit la reproducerea imaginilor în televiziune.

L

labil, ~ă *adj.* nestatornic, schimbător, nestabil.

laborios, -oasă, *adj.*

1.care lucrează mult; harnic,sîrguincios. 2. care cere multă muncă, multă osteneală.

laconic, ~ă *adj.* care se exprimă în cuvinte puține; scurt la vorbă.

M

mesaj *s.n.* 1. însărcinarea de a duce sau a comunica cuiva ceva; 2. ceea ce trebuie comunicat (veste, idee) sau predat (pachet, scrisoare).

miop, ~oapă *adj.* și *subst.* 1. care are miopie; atins de miopie; 2. (fig.) care este lipsit de clarviziune.

memorabil, ~ă *adj.* care trebuie să fie memorat; demn de a fi păstrat în memorie.

microbuz *s.n.* autobuz mic folosit pentru un număr redus de persoane.

microelement *s.n.* element chimic aflat în cantități mici în organismele vegetale și

animale, care joacă un rol important în stimularea funcțiilor biologice.

menajerie *s.f.* 1. loc special amenajat, unde sînt ținute animale, mai ales sălbatice, pentru a fi expuse publicului; 2. totalitate de animale ținute într-un astfel de loc.

multifuncțional, ~ă *adj.* care are mai multe funcții.

N

a nara *vb.* a relatea într-o succesiune logică și într-o formă anumită; a povesti; a istorisi.

narator *s.m.* 1. persoană care are darul de a nara frumos; povestitor; 2. autorul unei narațiuni; povestitor.

naufragiu *s.n.* 1. avariere a unei nave în urma unui accident, care poate provoca scufundarea; catastrofă maritimă.

O

opinie *s.f.* punct de vedere particular (asupra unui lucru sau asupra unei persoane): părere; judecată; considerent; cuvînt.

original ~ă *adj.* 1. (despre acte) care constituie primul exemplar; 2. (despre idei, opere) personal; nou; inedit; necopiat; 3. (despre oameni) neobișnuit, ciudat, excentric, extravagant.

originar ~ă *adj.* 1. care este de loc din ...; care își are obirșia în ...; 2. în forma de la început, de origine; inițial.

ovoidal ~ă *adj.* care are forma unui ou; oviform.

P

perpetuu-ă *adj.* care durează la nesfîrșit; cu existență nesfîrșită; veșnic; etern.

perspicace *adj. invar.* (despre persoane) dotat cu spirit pătrunzător; capabil să pînundă ușor în esența lucrurilor;

pledoare *s.f.* apărare, susținere orală sau scrisă a unei idei, a unei cauze, a unei teze etc.

politicos, ~oasă *adj.* care manifestă politețe; cu bun simț și serviabil; bine crescut; amabil, gentil; galant.

portabil, ~ă *adj.* (despre lichide) care poate fi băut; bun de băut.

prompt, ~ă *adj.* 1. care se produce repede și fără întârziere; care se realizează într-un timp foarte scurt; 2. (despre oameni) care acționează repede și la timp.

punctual, ~ă *adj.* care manifestă grijă și corectitudine în realizarea datoriilor și promisiunilor; cu responsabilitate și exactitate.

portbagaj, ~es *n.* loc special destinat pentru bagaje la un vehicul.

R

rapsodie *s.f.* compoziție muzicală instrumentală, de formă liberă, care are la bază motive de inspirație populară.

rațional, ~ă *adj.* 1. care este în conformitate cu cerințele rațiunii; logic; 2. (despre

persoane) care posedă rațiune practică; dotat cu rațiune practică.

realizabil, ~ă *adj.* care poate fi realizat; care se pretează la realizare; real.

regretabil, ~ă *adj.* (despre acțiuni, fapte) care provoacă regrete; în stare să producă regret.

renume *s.n.* apreciere înaltă (a unei persoane sau a unui lucru) pentru calități deosebite; slavă; faimă; reputație; popularitate.

S

a satiriza *vb.* a critica, a ridiculiza printr-o satiră; a prezenta în mod satiric.

semnificație *s.f.* 1. conținut semantic al unui cuvânt, al unei forme gramaticale sau al unei construcții; accepție; 2. valoare simbolică a unui fapt sau a unui lucru.

sociabil, ~ă *adj.* care se integrează ușor în societate; care stabilește ușor relații bune și permanente cu oamenii; comunicativ.

a solicita *vb.* 1. a cere cu insistență; 2. a se adresa cu o cerere; 3. a face să apară, a trezi; a provoca.

somptuos, ~oasă *adj.* care denotă lux și eleganță impunătoare.

a subaprecia *vb.* (persoane sau lucruri) a aprecia sub valoarea reală; a subestima; a subevalua.

a sugera *vb.* 1. (idei, gânduri, soluții etc.) a face să apară în mintea cuiva printr-o asociație; 2. a prezenta drept sfat.

a supraaprecia *vb.* a aprecia peste măsură; a supraprețui; a supraestima; a supraevalua.

surprinzător, ~oare *adj.* care surprinde (prin caracterul său neașteptat, neprevăzut).

Ș

șagrin *s.n.* instrument cu un model în relief care poate fi imprimat pe o piele.

șah, ~i *s.m.* suveranul Iranului.

șalanger, ~i *s.m.* sportiv care are dreptul de a-și disputa un titlu de campion în mod direct cu deținătorul titlului la acea dată.

T

temerar, ~ă *adj.* (despre persoane sau despre manifestările lor) care vădește o mare îndrăzneală; foarte îndrăzneț.

temporal, ~ă *adj.* care ține de timp; propriu timpului.

terestru, ~ă *adj.* 1. care ține de pământ; propriu pământului; pămîntesc; 2. care trăiește pe pământ; de pe pământ; 3. care se realizează pe pământ.

transoceanic, ~ă *adj.* care se află dincolo de ocean; de peste ocean.

triumf, ~uri *adj.* 1. victorie strălucită; 2. (fig.) succes decisiv; reușită mare; 3. sentiment de mare satisfacție, generat de o mare reușită.

Ț

țaglă, ~e, *s.f.* 1. partea asuțită a unui par. 2. bloc de oțel folosit la laminare sau la forjare.

țambură, ~e, s.f. construcție de lemn care căptușește pereții interiori ai unei fântini.
țanc, ~uri, s.n. vîrf ascuțit de stîncă.

U

ubicuitate s.f. putere imaginară a cuiva de a fi prezent pretutindeni.
uică, ~i, s.m. unchi, nene, bade.
ujbă, ~e, s.f. cui de lemn de care se reazemă vîsla unei luntre.

V

văpaie s.f. flacăra mare; pară; lumină strălucitoare.
vedetă s.f. 1. actor, cîntăreț, sportiv etc. de renume; 2. personalitate care se bucură de admirația opiniei publice.
verosimil, ~ă adj. care pare adevărat; care pare a corespunde realității.
vizitiu s.m. persoană care mîna caii la o trăsură, la o căruță de poștă.
vizual, ~ă adj. care ține de vedere, care se referă la simțul văzului; de vedere.
vîlvoi adv. ridicat în sus (în neorînduială, în dezordine); zbîrlit, ciufulit.
vulnerabil, -ă adj. 1. care poate fi vătămat, rănit; 2. (fig.) care are

părți slabe, criticabile; care are slăbiciuni și poate fi atacat ușor.

W

wolfram s.n. metal dur folosit la fabricarea filamentelor pentru becuri electrice, ca metal de adaos în oțeluri speciale etc.

X

xenofob, ~a, adj. care urăște persoanele sau popoarele de altă naționalitate.
xerofite s.f. pl. plante adaptate pentru a trăi într-un mediu uscat.

Y

yawl, ~uri, s.n. navă cu pînze.
yen, ~i, s.m. unitate monetară japoneză.

Z

za, ~le, s.f. 1. ochi de lanț. 2. țesătură făcută din sîrmă cu plăci de metal;
zagară, ~le, s.f. blană de animal prelucrată; bandă de blană aplicată la unele obiecte de îmbrăcăminte.
zaharoză s.f. nume științific pentru zahăr.

Навчальне видання

Фетеску Лариса Іванівна
Кьося Віра Вікторівна

МОЛДОВСЬКА МОВА

Підручник для 5 класу
закладів загальної середньої освіти

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Молдовською мовою
Редактор С. М. Капалан
Худ. редактор Н. С. Крєцу
Коректор О. О. Пасат

Формат 60х90/16
Ум. друк. арк. . пр. Обл.-вид. арк.
Тираж пр. Зам. №

Державне підприємство
«Всеукраїнське спеціальне видавництво «Світ»
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтва суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua, svit_vydav@ukr.net